

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MEB SOSYAL BİLGİLER 6. SINIF DERS KİTABINDA BULUNAN ESKİ ÇAĞ
TARİHİ KONULARINDAKİ HATALARIN EPİSTEMOLOJİK AÇIDAN
İNCELENMESİ**

Hatice Tül Kübra ÇOPUR
ORCID: 0009-0000-0868-0088

Danışman
Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ
ORCID: 0000-0002-8341-7885

Konya – 2024

ÖN SÖZ

MEB (2011 yılı basılan) 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda mevcut "Eski Çağ Tarihi" konularının bulunduğu sayfalardaki hataların epistemolojik açıdan incelendiği bu çalışma "Uygarlık Tarihi Eğitimi ve Öğretimi" dersinde konu kapsamında tüm ayrıntılarıyla öğrendiğim bilgilerin beni meraklandırması sonucu kıymetli danışmanım Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ'un tavsiyeleri ile ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda gerek Türk karşıtlığı gerekse Batı'nın toprak talepleri sebebi ile Sosyal Bilim dallarından; Arkeoloji, Antropoloji ve Eski Çağ Tarihi araştırmalarına oldukça önem verilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında her ne kadar politik ve siyasi amaç ön planda görülmüş olsa da "Türk Tarih Tezi" kapsamında Eski Çağ Uluslarına dair kanıtlar aranmış ve aranan kanıtlar elde edilmiştir. Türk Tarih Tezi'nin ortaya atılmasındaki en büyük pay (bugünkü Türk Tarih Kurumu) Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ne aittir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti öncülüğünde toplanan kongrelerde alınan kararlar ışığında yapılan kazılar ve elde edilen bulgular ilerleyen süreç içerisinde ders kitaplarına aktarılmıştır.

Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları'nın geniş coğrafyamızda derin izler bıraktıkları su götürmez bir gerçektir. Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında öğrencilerin kullanımına sunulan ders kitaplarında Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları'na yer verilmiştir. Bu Uygarlıkların bıraktıkları maddi kalıntıları (Arkeoloji) ve toplumsal olarak oluşturdukları birikimlerin benzerlik ve farklılıkları (Antropoloji) araştırmamız dâhilinde gözler önüne serilmiştir. En temelde Türk Tarih Tezi kapsamında yapılan çalışmalardan da faydalanılarak; 2011 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı içerisinde yer alan 2. ünite, Eski Çağ Tarihi Uygarlıkları hakkında oluşturulan konu ve sayfalar araştırmamız bakımından incelemeye alınmıştır.

Yapılan çalışmayla ilgili birden fazla platformda bulunan tezler taranmış olup MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda mevcut bulunan "Eski Çağ Tarihi" konularının bulunduğu sayfalardaki hataların epistemolojik açıdan incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma ders kitaplarının hem öğretmen hem de öğrenci için ulaşması en kolay kaynaklardan biri olması nedeniyle mevcut hataların giderilmesi ile yeniden oluşturulan sayfaların doğru bilgi edinebilme açısından kullanışlı olacağı inancımı taşınmaktadır. Araştırma kapsamında "Eski Çağ Tarihi" konularıyla ilgili eksikleri, hataları göstermek ve

bunların düzeltilmesi hususunda 2011 basım MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı üzerinde titizlikle bir çalışma yürütülmüştür.

Tüm öğrencilik hayatımda olduğu gibi bu çalışmanın yürütülmesi esnasında da yaşanan bazı avantajlı veya dezavantajlı durumlarda desteğini asla esirgemeyen, bakış açımı genişleten, bütün bilgi birikimi ile gerçek bir rehber olan danışmanım Prof. Dr. GÜNGÖR KARAUĞUZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aynı zamanda tüm öğrencilik hayatımda maddi-manevi desteğini esirgemeyen, yol gösteren, her daim yanımda hissettiğim ve örnek aldığım kıymetli rehberim Doç. Dr. Sedat PAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hatice Tül Kübra ÇOPUR

Nisan-2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	vi
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vii
KISALTMALAR.....	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Varsayımlar	5
1.5. Sınırlılıklar.....	5
1.6. Tanımlar	6
2. YÖNTEM.....	7
2.1. Araştırmanın Modeli	7
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi (Kaynak ve Materyal)	7
2.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri (Doküman Hakkında Bilgi)	8
2.4. Verilerin Toplanması.....	8
2.5. Verilerin Analizi.....	9
3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	10
3.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	10
3.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	16
4. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	22
4.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Dünya'daki Tarihi Gelişimi	22
4.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Türkiye'deki Tarihi Gelişimi	23
4.3. Eski Çağ Tarihi'nin Gelişimi	24
4.4. Eski Çağ Tarihi Dâhilinde Tarih Öncesi ve Tarihi Çağların Özellikleri.....	25
4.5. Tarih Öncesi Çağlar.....	25
4.5.1. Paleolitik Çağ	25
4.5.2. Neolitik Çağ	28
4.5.3. Kalkolitik Çağ	30
4.5.4. Tunç Çağları	32
4.5.4.1. Eski Tunç Çağı	32
4.6. Tarihi Çağlar.....	33

4.6.1. Orta Tunç Çağı	33
4.6.2. Geç Tunç Çağı.....	34
4.6.3. Demir Çağı	34
4.7.Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabının 2. Ünitesinde Yer Alan Eski Çağ Tarihi Konularının “ Uygarlık Tarihi Eğitimi ve Öğretimi” Durumu.....	35
4.7.1. Mezopotamya Uygarlıkları.....	35
4.7.1.1. Sümerler	36
4.7.1.2. Asurlular	37
4.7.1.3. Babiller	39
4.7.2. Anadolu Uygarlıkları.....	39
4.7.2.1. Hititler	39
4.7.2.2. İyonlar	44
4.7.2.3. Urartular	44
4.7.2.4. Frigler	45
4.7.2.5. Lidyalılar	48
4.8. Eski Çağ Tarihi Dâhilinde Primatlar ve Homo Türleri	49
4.9. Sosyal Bilgiler Dersinde Eski Çağ Tarihi	51
4.10. Ders Kitabı Nedir?.....	52
5. BULGULAR	54
5.1. Sayfa 45: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	55
5.2. Sayfa 46: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	56
5.3. Sayfa 47: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	58
5.4. Sayfa 48: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	60
5.5. Sayfa 49: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	61
5.6. Sayfa 50: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	62
5.7. Sayfa 51: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	64
5.8. Sayfa 52: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	66
5.9. Sayfa 53: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	68
5.10. Sayfa 54: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	70
5.11. Sayfa 55: Metin ve Görsel Açısından İnceleme	72
6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	74
6.1. Eski Çağ Tarihi Konularının İncelendiği Sayfalarda Bulunan Tarih Şeridinin Anadolu Ve Mezopotamya Uygarlıkları Açısından Değerlendirilmesi	74
6.2. Eski Çağ Tarihi Konularının İncelendiği Sayfalarda Bulunan Bilgilerin Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları Açısından Değerlendirilmesi	79
6.3. Eski Çağ Tarihi Konularının İncelendiği Sayfalarda Bulunan Görsellerin Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları Açısından Değerlendirilmesi	91
KAYNAKLAR.....	96
EKLER	103

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

MEB SOSYAL BİLGİLER 6. SINIF DERS KİTABINDA BULUNAN ESKİ ÇAĞ TARİHİ KONULARINDAKİ HATALARIN EPİSTEMOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ başlıklı tez çalışmamın toplam **116** sayfalık kısmına ilişkin, 27/03/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%23** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

27/03/2024

Hatice Tül Kübra ÇOPUR

Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

27/03/2024

Hatice Tül Kübra ÇOPUR

KISALTMALAR

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

ABD: Amerika birleşik devletleri

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

VB: Ve benzeri

S: Sayfa

Ss: Sayfalar sayısı

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

MEB SOSYAL BİLGİLER 6. SINIF DERS KİTABINDA BULUNAN ESKİ ÇAĞ TARİHİ KONULARINDAKİ HATALARIN EPİSTEMOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Hatice Tül Kübra ÇOPUR

Bu araştırma kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2011 yılında basılıp 2011-2012 eğitim-öğretim senesinde okullarda öğretilen 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalar (45-55) incelenmiştir. Yapılan araştırmada; Nitel Araştırma Yöntemlerinden birisi kabul edilen “Doküman Analizi”nden faydalanılarak verilere ulaşılmıştır. Konu ile ilgili olay ve olguları içeren Doküman Analizinde; veriler toplanmakta, toplanan veriler seçilmekte ve seçilen veriler değerlendirilmektedir. Araştırma süreci içerisinde, araştırmanın amacına uygun olarak mevcut kaynaklar taranmış ve bu yapılan taramalar sonucunda elde edilen değerlendirmelere yer verilmiştir.

Bir ülkede tam anlamıyla büyümeyi, gelişim ve ilerlemeyi sağlayabilmek aynı zamanda da tüm bunları sürdürebilmek için küçük yaşlardan itibaren vatandaşlara Tarih dersi diğer bir deyişle ortak geçmişleri öğretilmelidir. Geçmişten faydalanarak bugünü şekillendirmek ve geleceğe yön verebilmek için önemli olan Tarih Bilincini oluşturmak; ülkenin geleceği açısından gerekli ve oldukça da mühim bir durumdur. Tarih bilinci oluşturmak her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de önem verilen bir konudur. Bu önemli konu ile ilgili çalışmalar Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tüm vatandaşlarına eşit koşullarda eğitim ve öğretim hizmeti sunabilmek açısından çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalardan biri de muhakkak ki öğrencilere eğitim-öğretim yılı başında dağıtılan ders kitaplarıdır. Birçok öğrencinin ilk okuma arkadaşının ders kitapları olduğu gerçeği göz ardı edilemez bir gerçektir. Bütün bu bilgilerden yola çıkarak öğrencilerin elinde temel kaynak olarak bulunan ders kitaplarında sunulan bilgilerin doğruluğu oldukça önem arz eden bir hedef konumuna gelmektedir. Bu hedef doğrultusunda yapılan araştırma kapsamında Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, Eski Çağ Tarihi konularının bulunduğu sayfalar incelenmiş ve incelenen sayfalarda yer alan bilgilerde mühim konumdaki bazı hatalı bilgiler olduğu gibi Eski Çağ Tarihi konularına dair ifadelerin zenginliği yönünden bazı noksanlıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bazı devletlerin kronoloji açısından sıralamasının göz ardı edildiği, kullanılan görsellerin bulunduğu sayfadaki metin içerikleriyle uyumadığı, ülke, zaman ve yer faktörlerinin gerektiği kadar önemsenmediği fark edilmiştir. Eski Çağ Tarihi konularının mevcut bulunduğu sayfalardaki tarih şeridi de yapılan incelemeye dâhil edilmiş ve çeşitli hatalar tespit edilmiştir. Araştırma dâhilinde tespit edilen hatalar doğru bilgiler ışığında öğrenci seviyesine uygun biçimde yeniden düzenlenerek oluşturulan sayfalarda yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Epistemoloji, Eski Çağ Tarihi, Ders Kitabı, Sosyal Bilgiler, Tarih Bilinci.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Turkish and Social Sciences Education
Social Studies Education Program
Master Thesis

EPISTEMOLOGICAL EXAMINATION OF ERRORS ON ANCIENT AGE HISTORY IN THE MEB SOCIAL STUDIES 6TH GRADE TEXT BOOK

Hatice Tül Kübra ÇOPUR

Within the scope of this research, it was published by the Ministry of National Education (MEB) in 2011 and taught in schools in the 2011-2012 academic year 6. The Classroom Social Studies Textbook, pages (45-55) containing the topics "History of Antiquity" were examined. In the research, data were obtained by using "Document Analysis", which is considered one of the Qualitative Research Methods. In Document Analysis containing events and facts related to the subject; data is collected, collected data is selected and selected data is evaluated. During the research process, the available resources were screened in accordance with the purpose of the research and the evaluations obtained as a result of these scans were included.

In order to ensure full growth, development and progress in a country and at the same time to maintain all these, citizens should be taught History lesson, in other words their common past, from an early age. Creating Historical Awareness, which is important to shape the present and shape the future by making use of the past; It is a necessary and very important situation for the future of the country. Creating historical awareness is an issue that is given importance in Turkey as in every country. Studies on this important issue are carried out by the Ministry of National Education (MEB). The Ministry of National Education (MEB) carries out various studies in order to provide education and training services to all its citizens under equal conditions. One of these studies is definitely the textbooks distributed to the students at the beginning of the academic year. The fact that many students' first reading companions are textbooks is a fact that cannot be ignored. Based on all this information, the accuracy of the information presented in the textbooks, which are the main source in the hands of the students, becomes a very important target. Within the scope of the research carried out in line with this aim, the pages containing the Ancient History subjects in the Social Studies Textbook were examined and it was determined that there were some important erroneous information in the information on the examined pages, as well as some deficiencies in terms of the richness of the expressions on the Ancient History subjects. In addition, it has been noticed that the chronological order of some civilizations is ignored, the images used do not match the text content on the page, and the country, time and place factors are not taken into account as much as necessary. The date strip on the pages where the Ancient History subjects are available was also included in the analysis and various errors were detected. The errors detected within the research were included in the pages created by rearranging them in accordance with the level of the student in the light of correct information.

Keywords: Epistemology, Ancient Age History, Textbook, Social Studies, Historical Consciousness.

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Sosyal Bilgiler dersinin en temel amaçlarından birisi bireyin üyesi olduğu toplum için “Etkin Vatandaş” olabilmesidir. Etkin vatandaş yetiştirmede temel amaç bireylerin toplum içerisindeki görev ve sorumluluklarının farkında olmasıdır. Etkin vatandaş yetiştirme aşamasında bireyin en yakınında yer alan aile ve öğretmenlerin etkisi oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Etkin vatandaş yetiştirilirken en önemli konulardan birisi de bireyin geçmişi, bugün ve gelecek bağlamı içerisinde değerlendirilmesidir. Geçmiş ve gelecek bağlantısının kurulmasında en önemli görev öğretmenlere düşmektedir (Doğan ve Torun,2018).

Çağımızda ders kitapları genel olarak toplumdaki pozitif gelişimi temin etmede faydalanılan asıl vasıtalarındandır. Bütün Dünya’da bireylere bilgi verme, verilen bilgileri düzenleme, bireyin tek başına bilgi edinmesi ve şahsiyetini şekillendirmesi “Ders Kitapları” aracılığıyla yapılabilmektedir. Bu sebeple ders kitaplarında yer edinilen konuların doğru ve güncel olması durumu büyük önem arz etmektedir (Şahin, 2004).

Yaşamdaki bütün his ve düşünceler, yarınlara dönük amaç ve beklentiler; kaçılması mümkün olmayan geçmiş atmosferinin var ettiği iklim şartlarında şekillenmektedir. Değişmekte olan bireysel ve toplumsal yaşam koşullarının üstesinden gelebilmek için arayışlar insanlığın ilgisini “Tarih” bilimine yöneltmiştir. Bu yöneliş Tarih’in alt dallara ayrılmasını ve daha detaylı bir hale gelmesine olanak sağlamıştır (Aslan, 2006).

Tarih dersi konuları öğrencilerin sınıf seviyesine uygun bir şekilde farklı derslerin içerisine dâhil edilmiştir. Bu derslerden birisi de muhakkak ki “Sosyal Bilgiler” dersidir. Farklı seviyede (4-5-6-7) sınıflar, üniteler ve ünite içerisinde yer alan Tarih konuları, Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatında da yerini almıştır.

1.1. Problem Durumu

Eğitim programlarında hedeflenen en önemli amaçlardan biri öğrencileri içinde yaşadığı toplumun etkin birer üyesi yapmaktır. Öğrencilerin etkin birer üye olarak yetiştirilmesi konusunda Coğrafya, Tarih, Arkeoloji, Felsefe, Antropoloji, Sosyoloji gibi birden fazla bilim dalını bünyesinde barındıran en önemli ders “Sosyal Bilgiler” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) uygun olarak Sosyal Bilgiler; Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Antropoloji, Felsefe ve Hukuk gibi Sosyal Bilimleri ve Vatandaşlık Bilgisi hususlarını ifade eden, bireyin toplumsal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin dün, bugün ve yarın çerçevesinde irdeleyen; toplu öğretim zihniyetinden hareketle meydana getirilen bir ilköğretim dersi olarak açıklanmaktadır (Çetin, 2003).

Geçmiş; bugün ve gelecek bağlamında irdeleyebilecek öğrenciler yetiştirirken ülkemizin özel ve mutlak konumu bizlere ışık tutmaktadır. Asya ve Avrupa arasında yer alan, köprü görevi gören ülkemiz elverişli coğrafyası ve zengin doğal kaynakları sayesinde geçmişte birden fazla uygarlığı bünyesinde barındırırken aynı zamanda bugün etkin vatandaşlar yetiştirme konusunda öğretmenlere de ışık tutmaktadır.

Ülkemiz coğrafyası içerisinde yer edinen uygarlıkları öğrencilerin erken yaşlarda tanınmasına imkân sağlayan ders “Sosyal Bilgiler”dir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatı ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları içeriğinde “Eski Çağ Tarihi” konuları ve bilinci oldukça önem arz etmektedir.

Eski Çağ Tarihi; İnsanlık Tarihi'nin başlangıcından Orta Çağ'a kadar uzanan zaman dilimi olarak ifade edilmektedir. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi öncülünde kronoloji bilgisi ile geçmiş-bugün-gelecek bağlamını kullanarak “Eski Çağ Tarihi” konuları hakkında edindiği bilgiler ışığında ülkemizin sınırları içerisinde bulunan uygarlıkların katkılarını değerlendirebilir duruma gelebilmesi, edindiği bilgilerin hem doğru hem de güvenilir olduğundan emin olabilmesi, günümüz toplumunda yer edinebilmesi açısından oldukça elzem bir konudur. Bu sebeple de Sosyal Bilgiler Ders Kitabında var olan “Eski Çağ Tarihi” konularının bulunduğu ünite ve sayfalar içerisinde bulunan bilgilerin doğruluğu oldukça mühimdir.

Problem cümlesi

Bu araştırma kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 2011 yılında basılıp 2011-2012 eğitim-öğretim senesinde okullarda okutulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabından faydalanılacaktır. Kitapta “Eski Çağ Tarihi konularının yer aldığı sayfalarda bulunan tarih şeridi ve sunulan bilgilerde tespit edilen hataların epistemolojik açıdan incelenmesi ve incelenen sayfaların doğru bilgiler ile tekrar oluşturulması” cümlesi araştırmanın temel problem durumunu oluşturmaktadır.

Alt problemler

- Sosyal bilgiler ders kitabında “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalarda bulunan tarih şeridinde “Anadolu Uygarlıkları” açısından hatalar var mıdır?
- Sosyal bilgiler ders kitabında “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalarda bulunan tarih şeridinde “Mezopotamya Uygarlıkları” açısından hatalar var mıdır?
- Sosyal bilgiler ders kitabında “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalarda “Anadolu Uygarlıkları” ile ilgili hatalı bilgiler var mıdır?
- Sosyal bilgiler ders kitabında “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalarda “Mezopotamya Uygarlıkları” ile ilgili hatalı bilgiler var mıdır?
- Sosyal bilgiler ders kitabında “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalarda “Anadolu Uygarlıkları” ile ilgili hatalı görseller var mıdır?
- Sosyal bilgiler ders kitabında “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalarda “Mezopotamya Uygarlıkları” ile ilgili hatalı görseller var mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Etkin vatandaş yetiştirmede geçmişin, geleceği aydınlatması açısından coğrafyamızda yer edinen uygarlıkların önemi büyüktür. Öğrenciler açısından uygarlıkların önemini kavramada “Eski Çağ Tarihi” mühimdir. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları öğrencilere “Eski Çağ Tarihi” şuurunun benimsetilmesi yönünden ve sistematik içerik itibariyle oldukça geniş bir bilgi kapasitesini bünyesinde barındırmaktadır.

Ülkemizin engebeli topografik yapısı göz önüne alındığında geçmiş uygarlıklardan kalan birçok höyük ve ören yerlerinin günlük hayatımızın içerisine konumlanmış durumda olması ve eğitim sistemimizde aktif olarak uygulanmakta olan yakından uzağa ilkesi ile birleştirildiğinde öğrencilere aktarılacak birçok uygarlık geçmişiyle karşı karşıya kalınmaktadır (Daşcıoğlu ve Şimşek, 2018).

Öğrencilere uygarlıkları öğrenebilmek amacıyla eşitlik sağlayabilmek ve eğitim programlarında ulaşılmaya çalışılan hedefleri aktarabilmek açısından en yaygın eğitim aracı ders kitapları olarak karşımıza çıkmaktadır. MEB Ders Kitapları Yönetmeliği'nin 4. maddesinde: “Ders kitabı, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulması hedeflenen konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eserlerdir.” şeklinde tanımlanmaktadır (Daşcıoğlu ve Şimşek, 2018).

Bilginin kaynağı ve doğruluğu geçmiş zamanlardan günümüze kadar cevaplanması güç bir soru olarak varlığını sürdürmüştür. Küçük yaşlardan itibaren öğrencilerin doğru bilgi edinmeleri ve edindikleri bilgileri hayata aktarmaları açısından ders kitapları aracı bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple ders kitaplarında yer alan bilgilerin doğruluğu kritik bir konu şekline gelirken, geçmişten faydalanarak geleceği şekillendirme aşamasında Tarih bilinci; bugünkü Tarih anlayışımızın tarihsel yönden biçimlendirildiği, geçmişte elde edilmeye çalışılanın, kısmen ilgilerin yansıması olarak ifade edilebilmektedir (Kaya ve Yılmaz, 2011).

Sosyal Bilgiler dersi ışığında “Eski Çağ Tarihi” konuları kapsamında öğrenciler tarafından öğrenilmesi hedeflenen geçmiş uygarlıkların günümüzdeki gelişmelere sağladıkları faydalar ve edindikleri tecrübeler inkâr edilemez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgiler dâhilinde MEB 2011 yılında basılıp 2011-2012 eğitim-öğretim senesinde okullarda okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalarda (45-55) bulunan hatalı bilgilerin tespit edilmesi, tespit edilen hatalı bilgilerin doğruları ile yeniden oluşturulması yapılacak olan araştırmanın temel hedefini oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Ülkemizin birden fazla uygarlığa ev sahipliği yaptığı göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gerçek dâhilinde geleceği aydınlatabilmek aynı zamanda da geçmişten faydalanabilmek için Eski Çağ Tarihi konuları; öğrencilerimizde “Tarih bilinci” oluşturma aşamasında oldukça mühim bir konudur.

Tarih bilinci; Tarih’in tümüyle algılanabilmesi ve doğru bilgiler ışığında desteklenebilmesiyle olası duruma gelmektedir. Bu anlamda “Tarih Öncesi” ve “Eski Çağ Tarihi” konuları Tarih şuurunun benimsenmesinde ilk aşama sayılmaktadır. Bu aşamanın öğrencilere en hızlı şekilde ulaşması ise şüphesiz ders kitabı aracılığı ile sağlanmaktadır (Yılmaz, 2011a).

Bütün bilimsel ilerlemelere rağmen “Ders Kitapları” günümüzde hala önemini korumaktadır. Ders kitaplarının öğrenciler açısından önemi bu kadar açıkken içeriğinde yer alan bilgilerin doğruluğu konusu da bir o kadar önemlidir. Günümüzde Sosyal Bilgiler Dersi müfredat konuları göz önünde bulundurulduğunda birden fazla öğrenciye aynı bilgileri ulaştırma konusunda ders kitapları oldukça başarılı bir durumdadır. Nedenle de derslerde genellikle, temel materyal ders kitabı olmaktadır.

Araştırma dâhilinde incelenen MEB 2011 yılında basılıp 2011-2012 eğitim-öğretim yılında sınıflarda öğrencilerin kullanımına sunulan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı içeriğinde bulunan “Eski Çağ Tarihi” konularının bulunduğu sayfalardaki (45-55) bilgi hatalarının tespiti ve tespit edilen hataların düzeltilmesi yapılan çalışmanın önemini gözler önüne sermektedir (Yalçın ve Akhan, 2019).

Literatür taraması ile elde edilen dokümanlar incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda literatürde Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “Eski Çağ Tarihi” Konularının bulunduğu bilgilerin epistemolojik açıdan değerlendirildiği araştırmalar tespit edilmemiştir. Ülke genelinde yaygın olarak öğrencilerin elinde bulunan ders kitaplarının bilgi açısından incelenmemesi büyük bir bilgi zafiyeti oluşturmaktadır. Yapılan araştırma kapsamında literatürde var olan bu bilgi açığının giderilmesi büyük önem bildirmektedir.

1.4. Varsayımlar

Yapılan çalışmada; seçilmiş olan Milli Eğitim Bakanlığı 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının yanı sıra literatür tarama yöntemi ile elde edilen bilgilerin doğru olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Dünya’da olduğu kadar Türkiye’de de eğitim-öğretim programları dâhilinde “vatandaşlık” eğitimine önem verilmektedir. Hem Cumhuriyet tarihinden önce hem de sonra çeşitli ders isimleri ile (Milli Tarih, Milli Coğrafya Vatandaşlık vb.) Sosyal Bilgiler Dersi kapsamına giren konular öğrencilere yaşamlarında faydalanmaları üzere aktarılmıştır. 1930’dan sonra Türk Tarih Tezi’nde etkisiyle son olarak “Sosyal Bilgiler” adını alan dersimizin bir program çerçevesine oturtulmuş sağlam olması gereklidir. Sosyal Bilgiler Dersi içeriğinin tam anlamıyla temellendirildiği ve netleştirildiği ders kitabı araştırma konusuna dâhil edilmiştir (Çetin, 2003).

Bu araştırma; Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2011 yılında basılıp 2011-2012 eğitim-öğretim senesinde okutulmuş olan 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının, “Yeryüzünde Yaşam” isimli 2. Ünitesi’nde bulunan “Tarihe Yolculuk: Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları” konusunun bulunduğu sayfaların (45-55) içeriği ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Ders Kitabı: Bireylere dersin hedefleri doğrultusunda bilgiler vermek ve öğrencileri eğitmek amacıyla; bilimsel düşünce, tutum ve davranışları kazandırmaya yönelik olarak hazırlanan yapı (Doğan ve Torun , 2018).

Epistemoloji: Bilginin doğası, kaynağı, sınırları, doğruluğu, güvenilirliği, geçerliliği ile elde edilme ve aktarılma biçimlerini inceleme, araştırma ve sorgulamayı konu edinen disiplin şeklinde ifade edilmektedir. Bilginin kaynağı konusu da nasıl elde edildiği konusu gibi felsefe çalışmalarının merkezinde var olan bir problemdir. Doğru bilginin varlığı konusu sadece felsefenin değil bütün bilim dallarının ilgilendiği bir durumdur (Ekiçi, 2014).

Eski Çağ Tarihi: İnsanlık Tarihi'nin başlangıcından itibaren Orta Çağ'a uzanan zaman dilimindeki hadiseleri konu alan bilim dalıdır (Yılmaz, 2011a).

Sosyal Bilgiler: Kişinin toplumsal mevcudiyetinin oluşturabilmesine yardımcı olabilmesi hedefiyle; Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe vb. Sosyal Bilimleri ve Vatandaşlık Bilgisi konularını aktaran; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema adıyla bir araya getirilmesini amaçlayan; bireyin toplumsal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin dün, bugün ve yarın çerçevesinde incelendiği; toplu öğretim zihniyetinden hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005a'dan aktaran Demir ve Haçat, 2018a).

Tarih Bilinci: Bireyin davranışlarını geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında şekillendiren ve kendi başına değerli olan kısmi bilinçtir (Yılmaz, 2011a).

BÖLÜM 2

2. YÖNTEM

Bireylerin öğretim esnasında bilimsel sorgulama yapması istenen ve beklenen davranışlar arasında yer almaktadır. Dünya hakkında güvenilir ve geçerli bilgiler edinmenin en güvenilir yolu sayılan bilim, bilimsel yöntem kullanılarak elde edilen herhangi bir sorgulama alanındaki sistematik ve organize bilgi birikimini açıklar (Özden ve Karamustafaoğlu, 2019).

2.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan araştırmada “Durum Çalışması” yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış tek veya birden fazla durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların ifade edildiği nitel bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır.

Durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine boyamsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir. Bu bağlamda “MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı” (2011) içeriğinde yer alan “Eski Çağ Tarihi” konularının bulunduğu sayfalar (sf:45-55) epistemolojik açıdan derinlemesine incelenmiştir (Subaşı ve Okumuş, 2017).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi (Kaynak ve Materyal)

Nitel araştırmada belirlenen konuyla ilgili direkt olarak ilk elden verilerin toplanması gerektiğinden, çalışılacak alanla ilgili ön bilgiler edinilmeli ve alan yakından tanınmalıdır. Nitel araştırmalarda, araştırma probleminin özelliğine ve araştırmacının sahip olduğu kaynakların sınırlılığına göre örneklemin genişliği belirlenmelidir (Karataş, 2015).

Yapılan araştırmada; araştırmacının örnekleme kimlerin dâhil olacağı konusunda kendi yargısını kullanabildiği “ölçüt örneklem” kullanılması hedeflenmektedir. Bu duruma göre; 2005 yılında değişen “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Müfredatı” içerisinde yer alan Eski Çağ Tarihi konularına ait kazanımların 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına yansması üzerinde durulmuştur. İlk etapta hazırlanan ders kitabında (2005-2010 arası yıllarda okutulan ders kitabı) muhtemel olarak oluşabilecek hataların ikinci baskıda (2011-2018 yılları arasında

okutulan ders kitabı) düzeltilmesi beklendiğinden ölçüt örneklem olarak aşağıda belirtilen materyal içerisindeki belirli sayfalar incelenmiştir:

2011 yılı MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Milli Eğitim Bakanlığı, Tuna Matbaacılık AŞ, s(45-55).

2.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri (Doküman Hakkında Bilgi)

Veri, araştırmacının hedefini gerçekleştirmek için gerekli olan kanıtlar şeklinde tanımlanmaktadır. Kanıtların nerelerden sağlanabileceği durumuna, araştırma henüz planlama aşamasında iken karar verilmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılarak Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2011-2012 eğitim-öğretim senesinde okutulan “MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı’nda var olan “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalar (45-55) incelemeye alınmıştır (Altun, 2011).

Yapılan araştırma daha önceden hazırlanmış olan belirli aşamalardan geçirilmiştir. Araştırma konusu kapsamında “Problem durumu ve alt problemler” belirlendikten sonra nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması yapılmıştır. Taranan literatürde faydalı olan kaynaklar eklenmiştir. Durum çalışması modeli kullanılarak elde edilen kaynaklardaki veriler detaylı şekilde incelenmiştir.

Literatür taramasından elde edilen veriler ile incelenen Sosyal Bilgiler Kitabındaki sayfalarda bulunan bilgi hataları epistemolojik açıdan incelenmiştir. Tespit edilen hatalar doğru bilgiler ışığında yeniden yazılmıştır. Eğitim sisteminde yaygın olarak kullanılan ders kitaplarında bulunan bilgilerin doğruluğu açısından literatürde kaynak eksikliği oldukça büyük bir durumda ve mühim bir konudur. Durum çalışması sayesinde derinlemesine incelenen ve yeniden doğru bilgiler ile oluşturulan sayfaların literatüre kazandırılması hedeflenmektedir.

2.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması aşamasında Nitel araştırma yöntemlerinden olan “Doküman İnceleme” kullanılmıştır. Nitel yöntemle dizayn edilmiş araştırmalarda incelenen konu hakkında derin bir kavrayışa ulaşma gayreti bulunmaktadır. Araştırma içeriğinde konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına “Doküman İncelemesi” ifadesi kullanılmaktadır (Karataş, 2015).

Doküman incelemesi, hedeflenmekte olan olay ya da olgular ile ilgili bilgiler içeren yazılı kaynakların analizini kapsam içerisine almaktadır. Doküman tek başına bir araştırmacının tüm verilerini oluşturabilmektedir. Herhangi bir alanda yazılmış ders kitaplarını detaylı bir araştırma konusu yapmak isteyen araştırmacı dokümanları başlı başına veri kaynağı olarak kullanabilmektedir (Özkan, 2021).

2.5. Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda araştırmacının genel yaklaşımlarının dışında araştırmacının hedefine uygun olarak farklı veri analiz planı geliştirme ihtiyacı duyulabilmektedir. Yapılan araştırmacının analiz aşamasında araştırmacı tarafından “Betimsel Analiz” kullanılması uygun görülmüştür. Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılmaktadır (Karataş, 2015).

Doküman inceleme yöntemi ile elde edilen verilerin, analiz aşamasında detaylı bir şekilde incelenerek elemesi yapılmıştır. Bu sayede yapılan araştırmacının amacına uygun olarak hangi verilerin araştırmacının dışında kalacağına, hangi verilerin araştırmaya dâhil edileceğine ve elde edilen son verilerin nasıl sınıflandırılacağına karar verilmiştir. Daha sonra amaç doğrultusunda sınıflandırılan, özetlenen ve dönüştürülen veriler, belirli sonuçlar elde etmeye yönelik bir biçim halini almıştır. Henüz net bir anlam ifade etmeyen veriler, daha somut hale getirilip daha anlaşılır bir şekilde sunulmuştur. Son aşamayı ise sonuca ulaşma ve doğrulama kısmı oluşturmuştur. Bu aşamada araştırma sürecinin başından beri toplanan verilerin ne anlamlara geldiği açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılması hedeflenen araştırmacının başından beri belirsiz bir şekilde ve bir bakıma verilerin içinde saklı duran gerçekliğin son aşamada keşfedilip gün yüzüne çıkarılması ile araştırma nihai sonuca ulaşmıştır.

Yapılan araştırma ile 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (2011) incelendikten sonra belirlenen alt problemlerin açıklanmasına yönelik olarak, elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. Aynı zamanda ders kitabında “Eski Çağ Tarihi” konularının yer aldığı sayfalarda (45-55) hangi medeniyetlerin bulunduğu, bu medeniyetlerle ilgili hangi açıklamalara ve görsellere yer verildiği üzerinde durulurken; yer verilen bu açıklama ya da görsellerde bulunan hatalar tespit edilmiştir. Tespit edilen hatalar, doğru bilgiler ışığında yeniden oluşturulan sayfalarda yer almıştır. Ayrıca “Eski Çağ Tarihi” konularının bulunduğu sayfalarda bulunan tarih şeridi de araştırma kapsamında iki farklı şekilde olmak üzere tekrardan oluşturulmuştur.

BÖLÜM 3

3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bilginin varlığı ve doğruluğu her daim tartışma konusu olmuştur. Bilginin problemi konusu ile felsefenin alt dalı olan epistemoloji ilgilenmektedir (Topdemir, 2009). Bilginin doğruluğu konusunda geçmişten yardım almak gerektiğinde Tarih biliminden faydalanılmaktadır. Tarih kısaca “Geçmiş İnceleme Bilimi” olarak tanımlanmaktadır. Tarih bilimini erken yaşlardan itibaren öğrencilerle tanıştıran ve etkili vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan ders “Sosyal Bilgiler” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde yapılan araştırma kapsamında yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalar üzerinde durulmuştur.

3.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Herhangi bir ders meydana getirilirken birden fazla koşul göz önünde bulundurulmaktadır. Ders programı, eğitim müfredatı, öğrenci seviyesi vb. birçok faktör vardır. Bu faktörlerin özellikle olumsuz etkilerini en aza indirmede etkin rol oynayan kişiler elbette ki öğretmenlerdir. Öcal ve Yiğittir (2007) “*İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kırıkkale Örneği)*” isimli çalışmayı oluşturmuşlardır. 2004 senesi Sosyal Bilgiler Ders Programına uygun 4 ve 5.sınıf ders kitapları ile ilgili Kırıkkale örneğinde, öğretmenlerin düşünceleri tetkik edilmiştir. Oluşturulan çalışmada Sosyal Bilgiler Dersinin kişinin dâhil olduğu topluma uyumunu sağlayacak bilgi, beceri ve değerleri kazandırmayı hedeflediği üzerinde durulmuştur. Çalışmada öğretmenlerin ders kitaplarından yüksek oranda hoşnut oldukları gözler önüne serilmiştir.

Kişinin toplumsal bilgi, beceri ve değerleri kazanması açısından tüm devletlerin en temel hedefi “Etkin Vatandaş” sahibi olmaktır. Bu hedefi de etkili bir eğitim-öğretim sistemi ile küçük yaşlardan itibaren eğitilen bireyler sayesinde gerçekleştirebilmektedir. Aslan (2010) tarafından “*Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları*” isimli araştırma yapılmıştır. Bu araştırma dâhilinde Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminin ve anlayışının Tevhid-i Tedrisat yasası olduğuna değinilmektedir. Tevhid-İ Tedrisat Yasası ile okullarda verilmesi planlanan eğitimin niteliği ve eğitim yönetimi anlayışının hedeflerinin belirlendiği üzerinde durulmuştur. Bu esaslar dâhilinde Tarih konularının da yeniden düzenlendiği araştırma sonucunda gözler önüne serilmiştir.

Eğitimin niteliği ve hedefleri dâhilinde üzerinde durulan “Tarih Algısı” oldukça önem kazanmıştır. Yılmaz (2011) tarafından “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih Algısı Ve Tarih Öğretimine Pedagojik Yaklaşımları*” isimli araştırma oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, bireyler üzerinde nasıl Tarih algısı oluşturduklarına değinilmiştir. Aynı zamanda öğretmenlerin Tarih öğretimine pedagojik yaklaşımlarının da farklılık gösterdiği bilinmektedir. Cinsiyetin algı üzerinde farklılık oluşturduğu gözler önüne serilen bir gerçek olmakla birlikte aynı zamanda Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında öğrencilere sunulan Tarih konularının yüzeysel olduğu üzerinde de durulmaktadır.

Tarih algısı üzerinde durulurken karşılaşılan sorunlar ve sorunların ortadan kalkması için önerilen çözümler oldukça önemlidir. Yılmaz (2011a) tarafından “*Tarih Öğretmenlerinin Eskiçağ Tarihi Ve Eski Türk Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*” isimli araştırma yapılmıştır. Betimsel yöntemin kullanıldığı araştırmada Tarih öğretmenlerinin Ortaöğretim 9. sınıfta okutulan Tarih 9 ders kitabının II. ve III. ünitelerini dâhil eden “Eskiçağ ve Eski Türk Tarihi” konularının öğretiminde karşılaşılan problemler üzerinde durulmuştur. Araştırma dâhilinde belirlenen sorunlara yönelik öneriler de ortaya koyulmuştur.

Tarih bilinci bağlamı kapsamında değerlendirildiğinde sorunlar ve sorunları ortadan kaldırmak adına üretilen çözümler mevcut durumdadır. İnsanlığın doğuşundan beri yaşayışları, kültür ve uygarlıkları, sosyo-ekonomik yapıları Tarih biliminin kapsamına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler Dersi içerisinde “Eski Çağ Tarihi” konuları, Tarih bilincinin oluşması açısından mühim bir başlangıç aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Çağ Tarihi kapsamı bünyesinde bulunan Uygarlıkların öğrencilere aktarılması esnasında faydalanılabilecek en uygun yöntemlerden biri de müzeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sönmez (2011) tarafından “*İlköğretim II. Kademe 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eskiçağ Tarihi Konularının İşlenmesinde Müzelerin Önemi, Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri (Şanlıurfa İl Merkezi Örneği)*” isimli yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Hazırlanan tez kapsamında müzelerde sergilenen eserler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında müzeler, Eski Çağ Tarihi konularının eğitimsel açıdan ilişkilendirilerek öğrenciler açısından Eski Çağ Tarihi konuları ve Tarih bilinci edindirilirken kullanılacak aktif öğrenme yöntemi olarak nitelendirilmektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve ders kitapları kapsamında “Eski Çağ Tarihi” konuları kadar bilinci de oldukça önemli bir konudur. Bu konu hakkında Öztaşkın ve Üngör

(2013) “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eski Çağ Tarihi Konusu ve Bilincinin Bilimsel İçerik Bakımından Değerlendirilmesi*” isimli çalışmayı yapmışlardır. Çalışmada Eski Çağ Tarihi konusunda mevcut olan bilimsel bilgilerde yetersizliklerin ortadan kaldırılması, hatalı, eksik ve güncel olmayan bilgiler ile Eski Çağ Tarihi’ne ait kavramların zenginliği yönünden de bulunan bazı yetersizliklerin giderilmesinin mühim olduğu üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Eski Çağ Tarihi kapsamına giren ülkelerin kronolojik sıralamasına dikkat edilmesi, ders kitaplarına yerleştirilen görsellerin bulunduğu sayfalardaki metinlerin kapsamıyla örtüşmesi, coğrafi faktörlerin net bir şekilde ifade edilmesi, ülke, zaman ve yer faktörlerinin de dikkate alınması gerektiği açıkça ifade edilmiştir.

Ders kitaplarına ek olarak öğretmen tutumlarının da eğitim-öğretim sürecinde etkili olduğu bilinmektedir. Öğretmen tutumları ile öğretim stilleri arasındaki ilişkiyi Ekiçi (2014) “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Epistemolojik İnançları İle Öğretim Stilleri Arasındaki İlişki*” isimli hazırladığı yüksek lisans tezinde ifade edilmiştir. Bu tezde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin epistemolojik inançları, benimsedikleri öğretim stilleri, cinsiyet, yaş, mezun olunan fakülte, görev yapılan okul türü, görev yapılan okulun sosyo-ekonomik seviyesi vb. değişkenler üzerinde durulmaktadır. Bu değişkenlerin Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında Tarih öğretimi durumunun farklılık gösterdiği de gözler önüne serilmektedir.

Öğretmen odaklı olduğu kadar ders yapısıyla ilgili olarak da öğrencilere aktif öğrenme sunabilecek birçok strateji ve yöntem mevcuttur. Bu yöntemlerden biri olan masalların öğrenme üzerinde olumlu etkileri olduğu açıktır. Masalların öğrenme üzerindeki etkilerini araştıran Ülker (2015) “*Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde İlkçağ Tarihi Konularından Hititler Konusunun Öğretilmesinde Hitit Masallarının Kullanılmasının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*” isimli yüksek lisans tezini hazırlamıştır. Hazırlanan tezde Öğretici tarafından geliştirilen masalın ders kapsamında öğrencilere sunulduğu üzerinde durulmaktadır. Konu dâhilinde öğrencilere sunulan masalın kalıcı öğrenme açısından faydalı olduğu da yapılan araştırmalar ile tespit edilmiştir.

Ders kitaplarında ve stratejilerinde zaman içerisinde çeşitlilik oluştuğu gibi ders kitaplarında öğrencilere sunulan bilgilerde de yapılan araştırmalar dâhilinde çeşitlilik atmıştır. Özellikle “Tarih” ve “Sosyal Bilgiler” gibi Arkeoloji, Antropoloji vb. alanları bünyesinde barındıran derslerde yapılan kazılar ışığında güncel ve doğru bilginin önemi oldukça büyüktür. Cumhuriyet döneminden itibaren günümüze kadar okutulan Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında işlenmekte olan “Eski Çağ Uygarlıkları” konularında yeni ve güncel

bilgiler edinilmesi ile kitaplarda değişimler meydana gelmiştir. Taşkın (2016) tarafından “*Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih/ Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretiminin İncelenmesi*” isimli yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Hazırlanan tezde Eski Çağ Tarihi konularının yer aldığı Sosyal Bilgiler Ders Kitapları incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda da kitapların içerik açısından yenilediğinde daha faydalı olacağı tespit edilmiştir.

Sosyal bilimleri bünyesinde barındıran Sosyal Bilgiler Dersi sadece ülkemizde değil dünyada da önemini korumaktadır. Karauğuz ve Özkaral (2016) “*Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Eskiçağ Tarihi Konuları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*” isimli araştırmayı yapmışlardır. Birden fazla ülke öğretim programları açısından karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda ülkemiz öğretim programında Eski Çağ Tarihi konularında Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları’na ağırlık verildiği gözler önüne serilmiştir.

Taşkın ve Şimşek (2017) tarafından yapılan Kastamonu Eğitim Dergisi’nde, “*Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih / Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretimi*” isimli araştırma yayınlanmıştır. Yayınlanan araştırma ile Cumhuriyet döneminden bugüne ilköğretim dördüncü sınıflarda okutulan “Tarih” ve “Sosyal Bilgiler” ders kitaplarında işlenen “Eski Çağ Uygarlıkları” konusundaki farklılık üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda uygarlıkların değişim nedenleri de araştırma kapsamında incelenmiştir.

Öğretmen tutumu, ders kitaplarındaki bilgilerin güncelliği ve farklı ülkelerle karşılaştırılmasının yanı sıra bu bilgiler ile ilk defa tanışan öğrenci görüşleri de oldukça mühim bir konudur. Bozgöz (2017) tarafından oluşturulan “*Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde İlkçağ Tarihi Konularından Kadeş Antlaşmasının Barış Eğitimi Kapsamında Ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*” isimli yüksek lisans tezinde “İlk Çağ Tarihi” konularından “Hititler” konusunun öğretilmesinde Hititlerin yapmış oldukları “Kadeş Antlaşması” üzerinde durulmuştur. Yapılan Kadeş anlaşması ile barış eğitimi ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmiştir. Bu tez sayesinde anlatılan dönemlerde yapılan anlaşmalara değinmek kalıcı eğitim açısından gerekli ve faydalı görülmüştür.

Eğitim-öğretim aşamasında aktif görev alan öğretmenlerimizin görüşlerini almak değişmekte olan doğru ve güncel bilgileri öğrencilere faydalı şekilde sunabilmek açısından önemlidir. Ertürk ve Güler (2017) “*5. 6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının*

Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi (Muğla İli Örneği)” isimli çalışmayı yapmışlardır. Araştırmada Eğitim sistemi içerisinde yaygın olarak kullanılan ders kitaplarının gün geçtikçe öneminin arttığından bahsedilmektedir. Geleceğin teminatı olarak ifade edilen öğrencilerin en kusursuz ders kitaplarına ulaşmasının önemi üzerinde durulmuştur. Ders kitapları ile ilgili çeşitli faktörler üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersi hem Dünya’da hem de Ülkemiz ’de önemini korumaktadır. Bu sebeple derslerde öğrenci kullanımına sunulan “Ders Kitapları” da aynı ölçüde önemli değerlendirilmiştir. Mehonikj (2018) “*Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Eskiçağ Tarihi Konularının, Makedonya’daki 6. Sınıf Tarih Ders Kitabı İle Karşılaştırılması*” isimli yüksek lisans tezini oluşturmuştur. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı’nda bulunan “Eski Çağ Tarihi” konuları ile Makedonya’daki 6. Sınıf Tarih Ders Kitabı; kapsam, anlatım ve metin çeşitleri, teknik ve tasarım ile etkinlik ve ölçme değerlendirme uygulamaları incelenmiştir. Türkiye-Makedonya olmak üzere iki ülke karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar ortaya koyulmuştur. Benzerliklere rastlanılan bu çalışmada ağırlıklı olarak farklılıklar olduğu saptanmış ve ülkemiz ders kitabında Eski Çağ Konuları’nın geçerliliğini yitirmeye başladığı kanıtlar ile gözler önüne serilmiştir.

Doğan ve Torun (2018) tarafından yapılan “*Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Nereye Doğru Gidiyor?*” isimli araştırmada günümüzde ders kitaplarının bireylerin öğrenme aşamasında çoğunlukla kullandıkları kaynakların başında geldiği üzerinde durulmaktadır. Bu yönden ders kitaplarının kullanımının yoğun olduğu göz önünde tutulmuştur. Araştırma verilerine göre bireylerin, Sosyal Bilgiler Dersinin kapsamı dâhilinde kullandıkları bilgi kaynakları içerisinde (öğretmen, ders kitabı, internet, gazete, arkadaş, aile, televizyon, sınavlara yönelik kitaplar) ders kitabındaki bilgileri geçerli gördükleri fark edilmiştir. Bireylerin düşünceleri dâhilinde ders kitaplarının bireyler tarafından tek başlarına faydalanma yönünden yetersiz olduğu ortaya konulmuştur.

Dünyada ve Ülkemizde önemini koruyan bir ders olan Sosyal Bilgiler sadece ders kitabı olarak değil öğretim programı olarak da çeşitli ülkelerle karşılaştırılmıştır.(Karağuz ve Özkaral (2018) “*Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki Eskiçağ Tarihine İlişkin Ögelerin İncelenmesi (Türkiye, Çek Cumhuriyeti, İngiltere, İrlanda Cumhuriyeti, Singapur Ve Abda New Jersey Örneği)*” isimli çalışmayı yapmışlardır. Türkiye, Çek Cumhuriyeti, İngiltere, İrlanda Cumhuriyeti, Singapur ve ABD New Jersey araştırma dahilinde

karşılaştırma için kullanılan ülkelerdir. Karşılaştırılan ülkeler arasında “Eski Çağ Tarihi” konularında benzerlikler olduğu kadar farklılıklar olduğu da tespit edilmiştir.

Ülkeler arasında benzerliklerin ve farklılıkların bulunduğu bilinmektedir. Bu farklılıkları en aza indirme ve tarih bilinci oluşturma konusunda öğretmenlerin önemi büyüktür. Yükseler (2019) “*Sosyal Bilgiler Dersi 5.Sınıf Konularının Tarih Bilinci Oluşturmadaki Etkililiğinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*” isimli yüksek lisans tezini hazırlamıştır. Bu tezde Sosyal Bilgilerin ne olduğu, Sosyal Bilgiler öğretiminin hedefi ve önemi, Sosyal Bilgilerin Dünya’da ve yurdumuzdaki gelişimi, Tarih Bilinci, Sosyal Bilgilerde Tarih ve Tarih bilincinin öğretimi üzerinde durulmuştur. Öğrencilerde erken dönemde Tarih bilinci oluşturma işlevini Sosyal Bilgiler dersinin üstlendiği belirtilmiştir. Tarih bilinci oluşturma esnasında öğrenci seviyesine uygunluk durumunun önemli olduğu gözler önüne serilmiştir.

Öğrenci seviyesini öğretim sürecinde önemli bir kriter olarak hesap etmek gerekmektedir. Anlatılan konularda önemli olan kısımlara öğrenci seviyesine göre vurgu yapmak faydalı olacaktır. Altunok (2019) tarafından yapılan “*Hititler: Boğazköy’den Yükselen Bir Yönetim Güneşi*” isimli araştırmada çağının öne çıkan imparatorluğu Hititler üzerinde durulmuştur. Konu kapsamında değerlendirilen “Hititler” Sosyal Bilgiler dersinde Eski Çağ Tarihi konuları içerisinde yer almaktadır. Çağının öne çıkan imparatorluklarına ve devletlerine değinmenin toplumsal ve iktisadi hayatı öğrencilerin gözleri önüne sermenin önemi ifade edilmiştir.

Karaboğa (2021) tarafından oluşturulan “*Demir Çağı’nda Anadolu’da Ay Tanrısı*” isimli yüksek lisans tezinde de öğrenci seviyesi göz önünde bulundurularak Eski Çağ Tarihi konularına dâhil olan Demir Çağı üzerine yoğunlaşmıştır. Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında yer edinen Eski Çağ Tarihi öğretiminde Tanrı veya Tanrıçalara dönem dönem yer vermek, bahsetmek anlatılan çağın öğrenci zihninde kalıcı hale getirilmesi açısından değerlendirilmiştir.

Bağdere (2021) “*Eski Anadolu Ve Eski Mezopotamya’da Tanrıça Kültleri*” isimli yüksek lisans tezini araştırırken sunulan bilgilerin önemini ifade etmek veya başka bir deyişle vurgulamak amacıyla Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında senelerce birden fazla medeniyete ev sahipliği yapıldığı ifade edilmiştir. Bu durumun Anadolu’da ve Mezopotamya’da birçok Tanrıça inancını da beraberinde getirdiği üzerinde durulmuştur. Eski

Anadolu ve Eski Mezopotamya toplumlarının erkeğe olduğu kadar kadına yönelik bakış açısını öğrencilerin tespit etmesini ve inanç sistemindeki yerini fark ettirmek açısından çok büyük bir yeri olan Tanrıçalardan faydalanılmasının olumlu etkiler yaratacağı açıkça belirtilmiştir.

Yurt içinde yapılan çalışmalar tarama ve doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi, Eski Çağ Tarihi konuları; ders kitabına, öğretim programına, müfredatına, içerik açısından çeşitli yönleri ile diğer ülkeler ile karşılaştırılmaya ve hatta bilgileri öğretebilme açısından çeşitli öğretim yöntemlerine değinildiği ifade edilmiştir. Fakat “Sosyal Bilgiler” ders kitabında yer alan Eski Çağ Tarihi konularının doğruluğu, güncelliği ve geçerliği ile ilgili herhangi bir araştırma yapılmadığı bu araştırma kapsamında gözler önüne serilmiş bulunmaktadır.

3.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Uygarlık tarihi insanlığın var olduğu ilk andan itibaren varlık ve gelişme göstermiştir. Clark (1966) tarafından “*Prehistory And Human Behavior (Tarih Öncesi ve İnsan Davranışı)*” isimli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ne kadar Amerikan Felsefe Topluluğu’nun üzerinde durduğu başlıklara değinilmiş olsa da Tarih öncesi dönemler ve insan davranışları üzerinde de durulmuştur. Tarih Öncesi Dönemlere değinilmesi özellikle “Eski Çağ Tarihi” konularının kapsamına girmiştir. İlerleyen zaman dilimlerinde Toplumun çeşitli birikimleri ile yaşamın daha sistematik bir hale geldiği yapılan çalışma ile ifade edilmiştir.

İlerleyen zaman ile birlikte çeşitli birikimler ile yaşam şartları daha iyi koşullara gelmiştir. Bu çeşitliliğin tek bir alanda değil farklı bölgelerde yaşayan uygarlıkların birikimleri ile oluştuğu bilinmektedir. (Cambel, 1974)Cambel (1974) tarafından yapılan “*The Southeast Anatolian Prehistoric Project And Its Significance For Culture History (Güneydoğu Anadolu Prehistorik Projesi ve Kültür Tarihi Açısından Önemi)*” isimli çalışmada insanlığın uzun süreçler dâhilinde hangi noktaya geldiği üzerinde durmuştur. Tarih Öncesi Dönemlerden başlayarak insanlık tarihi açıklanmıştır.

Uzun süreçler dâhilinde oluşan çeşitli birikimlerin farklı bölgelerde oluştuğu gibi derslerde anlatılan bilgilerin de farklılıklar içermesi çok olağan bir durumdur. Watkins (1981) tarafından oluşturulan “*Social Studies In The Eight-Year Study And The New Social Studies Movement: A Comparison Of Goals (Sekiz Yıllık Çalışmada Sosyal Bilgiler ve Yeni Sosyal Bilgiler Hareketi: Hedeflerin Karşılaştırılması)*” isimli tezde Sosyal Bilgiler Dersinin

amaçlarını karşılamıştır. 1932-1941 yılları arasında geliştirilmiş olan Sosyal Bilgiler Programlarını hem tanımlamış hem de betimlemiştir. Karşılaştırılan programların benzer ve farklı yönleri üzerinde durulurken özellikle karşılaştırılan programların sorgulama ve eğitime değer verme üzerinde durduğu ifade edilmiştir.

Dünyanın var olduğu zamanlardan beri birikimler ile oluşturulan uygarlık tarihinin çeşitli bilimleri dünyanın bir sonu olduğu üzerinde de durmaktadır. Peet (1993) tarafından yapılan “*V. The End Of Prehistory And The First Human (V. Tarih Öncesinin Sonu ve İlk İnsan)*” isimli çalışmada “Tarihin Sonu Teorisi” üzerinde durulmuştur. Yapılan araştırma kapsamı dâhilinde “Taraflı Tarih Anlayışı” eleştirilmiştir. Modern doğa biliminin gelişmesinin Tarih bilimine katkı sağlayacağı Tarih Öncesi Dönemler ve İnsanlar üzerinde durularak ifade edilmiştir. Tarih Öncesi Dönemler üzerinde durulan araştırmada “Eski Çağ Tarihi” ve dolaylı olarak “Tarih” bilimi önemini korumaktadır.

Harmattan (2000) tarafından yapılan “*Knowing, Teaching And Learning History (Tarih Bilmek, Öğretmek ve Öğrenmek)*” isimli kitap incelemesinde Tarih biliminin faydaları üzerinde durulurken öğrenmenin ve öğretmenin öneminden bahsedilmektedir. İnceleme sonucunda Tarih ile ilgili bilinen bilgilerin doğruluğunun hem geçmişi değerlendirmek hem de geleceği şekillendirmek açısından oldukça mühim bir konu olduğu gözler önüne serilmektedir.

Tarih bilimi geçmişi anlamak açısından önemini korurken bilim insanlarının geçmişe yaklaşımı mühim bir konudur. Weaver (2002) tarafından “*The Landscape of History: How Historians Map the Past (Tarihin Manzarası: Tarihçiler Geçmişi Nasıl Haritalandırır?)*” isimli kitap incelemesi yapılmıştır. Bu incelemede tarihçilerin geçmişi nasıl anlamlandırdıkları ifade edilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda tarihçilerin haritalandırma gibi birçok işlevi de nelere dikkat ederek yaptıkları yapılan inceleme sonucunda açığa çıkarılmıştır.

Tarihçilerin genelden özele doğru olarak ele aldığı dönemler vardır. Detaylı inceleme yapmak ve doğru sonuçlara ulaşmak amacıyla dönem dönem yapılan incelemelerin daha faydalı sonuçlar verdiği bilinmektedir. Reeves (2003) tarafından hazırlanan “*Aegean and Anatolian Bronze Age Metal Vessels: A Social Perspective (Ege ve Anadolu Tunç Çağı Metal Kapları: Toplumsal Bir Perspektif)*” isimli tezde sosyo-kültürel dönüşümler üzerinde durulmuştur. Araştırma sayesinde Tarih Öncesi Toplumlarda farklılaşmanın; kullanılan

eşyaların tarzları, işlevleri ve yapımda kullanılan teknikler gibi birçok özelliğten fark edilebileceği gözler önüne serilmektedir.

Toplumların ya da kullanılan eşyaların benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulurken Tarihsel bilgileri edinmek gerekmektedir. Ahonen (2006) tarafından yapılan “*Historical Consciousness: A Viable Paradigm For History Education? (Tarihsel Bilinç: Tarih Eğitimi İçin Geçerli Bir Paradigma Mı?)*” isimli çalışmada eğitimde “Tarihsel Bilinç” kavramı üzerinde detaylıca durulmuştur. Tarihsel bilinç, temel tarihsel bilgilere hâkim olmayı öneren davranışçı bir terim olarak bilinmektedir. Bu sayede bilimsel bilgi ön plana alınırken kişisel yaklaşımlar da önlenmek istemiştir.

Tarihsel bilinç oluşturulurken birden fazla faktör (dil, din vb.) etkili olmaktadır. Mccrory (2008) “*Social Studies Educators’ Perceptions Of And Beliefs About The Inclusion Of Religion In Textbooks (Sosyal Bilgiler Eğitimcilerinin Din Konusunun Ders Kitaplarında Yer Almasına İlişkin Algıları ve İnançları)*” isimli tezi hazırlamıştır. Tezde Sosyal Bilgiler eğitimcilerinin kurumlara ilişkin algıları ile inançları üzerinde durulmuştur. Araştırma kapsamına dâhil edilen öğretmenlerin ders kitaplarında inanç ile ilgili konuların yer almasından memnun oldukları elde edilen sonuçlar arasında bulunmaktadır.

Günlük hayatta kullanılan eşyaların somutluğu kadar inanç sistemlerinin soyutluğu da öğrenci seviyesine uygunluk açısından önemli bir konudur. Prangma (2009) tarafından yapılan “*Concrete And Abstract Visualizations In History Learning Tasks (Tarih Öğrenme Görevlerinde Somut ve Soyut Görselleştirmeler)*” isimli çalışmada Tarihte soyut ve somut görselleştirmeler üzerinde durulmuştur. Eğitimde özellikle Tarih ve Tarih ile ilgili derslerin anlatımında görsellerin önemine vurgu yapılmıştır. Eğitim değeri yüksek, güvenilirliği sağlam kaynakların tercih edilmesinin gerekliliği de ifade edilmiştir.

Eğitim ve öğretim sisteminde güvenilir kaynakların tercih edilebilmesi öğrenciye sunulan bilginin belge ile temellendirilebilmesine bağlıdır. Reisman (2012) “*Reading Like a Historian: A Document-Based History Curriculum Intervention in Urban High Schools (Tarihçi Gibi Okumak: Belgeye Dayalı Tarih Müfredatı Müdahalesi)*” isimli çalışmasında bir Tarihçi gibi belge tabanlı okuma yapmanın öğrenciler üzerinde olumlu etkileri olduğu gözler önüne serilmiştir. Yapılan araştırmalarda birincil kaynakların öğretici potansiyelinin daha fazla olduğu ifade edilmiştir.

Güvenilir kaynaklar kadar farklı bakış açıları, öğretim modelleri ile bilgileri öğrenci seviyelerine uygun şekilde sunabilenin de faydalı olduğu tespit edilmiştir. Seixas (2017) “*A Model of Historical Thinking (Bir Tarihsel Düşünme Modeli)*” isimli çalışmayı yapmıştır. Bu çalışmada Tarihsel düşünmenin, Tarih Eğitimi teori ve pratiğinde merkezi bir role sahip olduğu açıklanmıştır. Okullarda Tarih ile ilgili eğitim verilirken çeşitli modeller ile bilginin pekiştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Farklı bakış açısı, yöntem veya modeller Tarih Öncesi ve Sonrasına yaklaşımda kullanışlılık açısından seçilmektedir. Linden (2022) “*Toward A Clearer View Into Human Prehistory (İnsan Tarih Öncesine Daha Net Bir Bakış)*” isimli araştırmayı yapmıştır. Bu araştırma kapsamında genetik yatkınlıklar üzerinde durulmuştur. Araştırma alanı genişledikçe elde edilen bulgularda aynı oranda çeşitlilik göstermiştir. Tarih Öncesi Çağlardan günümüze kadar görülen türler için de araştırma alanı genişledikçe genetik yatkınlığında aynı oranda genişlediği kanısına varılmıştır.

Grever ve Adriaansen (2019) tarafından yapılan “*Historical Consciousness: The Enigma Of Different Paradigms (Tarihsel Bilinç: Farklı Paradigmaların Muamması)*” isimli çalışmada da farklı yaklaşımlar ile Tarih Bilincini, Tarih Eğitiminde faydalı kılmak amacını disiplinler arası arka planını çözmekten geçtiği üzerinde durulmuştur. Bilişsel ve epistemolojik bir kategori olarak bireysel düzeyde Tarihi yorumlayabilmek yapılan araştırmanın temel hedefini oluşturmuştur.

Epistemolojik açıdan yaklaşıldığında kanıtlar ve bu kanıtların dayandırıldığı kaynaklar, belgeler büyük önem arz etmektedir. Grinsell (2017) “*Evidence And Meaning: A Theory Of Historical Studies (Kanıt ve Anlam: Tarih Çalışmaları Teorisi)*” isimli kitap incelemesini yapmıştır. Bu inceleme sonucunda tarihsel araştırmalar ile ilgili teorilerde kanıtlar üzerinde durulmuştur. Kanıtların sunduğu anlamın önemi vurgulanmıştır. Aynı zamanda “Tarih Metodolojisi” ve “Tarih Ana Hatları” da yapılan araştırma kapsamında çizilmiştir.

Kajon (2021) tarafından hazırlanan “*The Integration of Primary Source Learning to Affect Student Motivation and Mastery of Content in 6th Grade Social Studies (6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrenci Motivasyonunu Ve İçerik Ustalığını Etkileyecek Birincil Kaynaklı Öğrenmenin Bütünleştirilmesi)*” isimli yüksek lisans tezinde öğrenci motivasyonu ve öğrenme becerileri üzerinde etkili olan birincil kaynaklardan bahsedilmiştir. Birincil kaynak

olarak ifade edilen materyalin Tarihsel olayların orijinal kaydı olduğu üzerinde durulmuş ve açıklanmıştır.

Kajon 'un üzerinde durduğu birincil kaynakların önemi Ingold (2021) tarafından yazılan “*Posthuman Prehistory (İnsan Sonrası Tarih Öncesi)*” isimli makalede materyal konumundadır. Bu makalede insanın tür ve duruma göre iki kısma ayrıldığı ifade edilmiştir. Uygarlık Tarihi'nin evrimdeki temel çizgisinden yükseldiğinden bahsedilirken aynı zamanda da insan türünün geçirmiş olduğu değişimlerde ifade edilmiştir.

Gee (2021) “*The End Of Prehistory (Tarih Öncesinin Sonu)*” isimli çalışmayı yapmıştır. Bu çalışma dâhilinde Tarih Öncesi Dönemin sonları üzerinde durulmuştur. İlk insan türlerinden başlayarak dönemin coğrafi şartları, var olan bitki ve hayvan türleri gibi birçok faktör araştırma kapsamında kanıt niteliğinde ele alınmıştır.

Birincil kaynakların kanıt niteliğinde kullanılmasının yanı sıra ailenin önemi de oldukça büyüktür. Okula başlamadan yani farklı bir söyleyişle kanıtlı belgeler ile tanışmadan önce öğrenci aileden gördüğü ve öğrendiği bilgiler ile tarihsel bir bilinç oluşturmaya başlar. Rantala (2022) tarafından yapılan “*The Significance Of Family Reminiscing For Children's Historical Consciousness (Aile Anılarının Çocukların Tarih Bilinci Açısından Önemi)*” isimli araştırmada eğitimin ailede başladığı ve ailenin Tarih Bilincini hatıralar ile oluşturduğu üzerinde durulmaktadır. Ebeveynler ve büyük aile fertlerinin tarihsel bilgi kaynağı olarak önemli bir rol üstlendikleri ifade edilmiştir. Çocukların Tarih'i algılamalarında onlara uluslarının değerlerine inanmaları için ilham veren bir ilerleme anlatısı olduğu üzerinde durulmuştur.

Antonio (2022) tarafından yazılan “*Using Ancient Human Genomes To Uncover Temporal And Spatial Population Dynamics (Zamansal ve Mekânsal Nüfus Dinamiklerini Ortaya Çıkarmak İçin Eski İnsan Genomlarını Kullanmak)*” isimli tezde insan genleri ve popülasyon üzerinde durulmuştur. Yapılan araştırma ile tarihsel süreçte nüfus yapısında farklılaşmalar meydana geldiği ifade edilmiştir. Coğrafi harita ile desteklenen veriler ışığında gün yüzüne çıkarılmıştır.

Yurt dışında yapılan çalışmalar tarama ve doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi, Eski Çağ Tarihi konuları; ders kitabına, öğretim programına, müfredatına, içerik açısından çeşitli yönleri ile diğer ülkeler ile karşılaştırılmaya ve hatta bilgileri öğretebilme açısından çeşitli öğretim yöntemlerine

değinildiği ifade edilmiştir. Fakat Sosyal Bilgiler Ders Kitabında bulunan Eski ağ Tarihi Konularının doğruluğu, güncelliği ve geçerliği ile ilgili herhangi bir araştırma yapılmadığı bu araştırma kapsamında gözler önüne serilmiş bulunmaktadır.

BÖLÜM 4

4. KURAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal Bilgiler Dersi yaşamın bir parçası değil yaşamın tümü olarak izah edildiği gibi çeşitli disiplinleri de bünyesinde barındıran bir ders durumundadır. Geleceği şekillendirmek isteyen tüm devletler “Vatandaşlık Eğitimi”nde Sosyal Bilgiler Dersinden faydalanmaktadır. Geçmiş, bugün ve gelecek ile ilişkilendirmede hem dünyada hem de ülkemizde Sosyal Bilgiler Dersi; Tarih biliminden faydalanırken “Eskiçağ Tarihi Konuları” da kilit rol oynamaktadır (Mehonikj, 2018).

4.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Dünya’daki Tarihi Gelişimi

Etkin vatandaş yetiştirme konusunda hem ülkemizde hem de dünyada önemini koruyan Sosyal Bilgiler Eğitiminin nasıl doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. Sosyal Bilgiler Dersinin Dünya’daki gelişimi gerçekleşen “Sanayi İnkılabı” ile gözle görünür anlamda ortaya çıkmıştır.

“Sosyal Bilgiler Eğitimi” ABD’de 1800’lü senelerin sonları ile 20. Yüzyıl başlarında (özellikle Sanayi İnkılabı gerçekleşikten sonraki dönemlerde) toplumsal, kültürel, ekonomik vb. alanlardaki değişimin beraberinde getirdiği sonuçlara çözüm üretme telaşı ile var olmuştur. Sosyal Bilgiler “ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak öğrencilerin toplumsal yaşamla ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazanıldığı bir çalışma alanı” şeklinde ifade edilebilmektedir (Aktan ve Saylan, 2013).

“Sosyal Bilgiler” ders ismi şeklinde ilk defa 1916’da ABD’de de ifade edilmiştir. Bu yılda işlevsellik kazanan eğitim programında Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri çok disiplinli yaklaşımla okutulmuştur. ABD’de 1930’lu ve 1940’lı senelerde “Yeniden Kurmacılık Akımı” ve “Çocuk Merkezli Eğitim” yaklaşımını sahiplenen eğitimciler Sosyal Bilgilerin büyümesi için çabalamışlar; ama yine de Sosyal Bilgiler Dersi, Tarih ve Coğrafya ağırlıklı olacak şekilde 1960’lı senelere kadar süre gelmiştir (Taşkın ve Şimşek, 2017).

Sosyal Bilgiler, ABD’de de var olmuş ve büyümüş bir öğretim yaklaşımı olmakla birlikte, devletin eğitim sisteminden etkilenen başka devletlerde özümsemişlerdir. Bu devletler içinde, Türkiye, Japonya ve Güney Kore gibi devletlerde mevcuttur. Bununla birlikte ABD’de ve başka ülkelerde birden fazla eğitici; Sosyal Bilgiler Öğretimi Yaklaşımına

itiraz etmiştir. Bunlar Sosyal Bilimlerin birbirinden ayrı şekilde öğretilmesinin Vatandaşlık Eğitimi açısından daha etkili olacağını müdafaa etmektedir. Sonuç olarak derin bir eğitim geleneğine sahip olan ve geleneği devam ettirmekte ısrar eden İngiltere’de ikinci yaklaşımı kabul etmiş ve bu sayede ilköğretimin her sınıf düzeyinde Tarih, Coğrafya vb. dersler birbirinden ayrı şekilde verilmiştir (Karağuz ve Özkara, 2018).

4.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Türkiye’deki Tarihi Gelişimi

Sosyal Bilgiler Dersinin Türkiye’deki gelişimi üzerinde durulduğunda bu süreç Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır.

Sosyal Bilgilerin ülkemizde bir ders olarak gelişim aşamalarının var olduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de, Sosyal Bilgiler dersi alanına dâhil olan disiplinlerin, ilköğretim aşamasında ayrı dersler şeklinde okutulduğu bilinmektedir (Taşkın, 2016).

Disiplinlerarası Program Yaklaşımı ve ders olarak ise Sosyal Bilgiler; yurdumuzda ilk olarak 1960’lı senelerde var olmuştur. Cumhuriyet döneminde “Tarih”, “Coğrafya” ve “Yurttaşlık Bilgisi” dersleri ilk defa 1962 senesinde yayımlanan İlkokul Program Taslağı’nda, disiplinler arası bir yaklaşımla “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla bir araya getirilmiştir. “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi 1968’de yayımlanan İlkokul Programında “Sosyal Bilgiler” ismini almıştır. Dördüncü ve beşinci sınıflarda beş saat olarak okutulmuştur. Sosyal Bilgiler Dersi 1970-1971 öğretim senesinde deneme amacıyla ortaokullara resmi olarak okutulmuştur (Taşkın, 2016).

MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 9. Milli Eğitim şurası kararıyla, 15.11.1974 tarih ve 459 sayılı kurul kararı ile temel eğitim 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda “Sosyal Bilgiler” dersinin okutulması kesinleştirilmiştir. Bu sayede Sosyal Bilgiler Dersi ilköğretim okullarında 1968 senesinden itibaren, ortaokullarda ise 1975 senesinden başlayarak okutulma kararı alınmıştır. Bu uygulama 1985’e kadar devam etmiştir (Ekiçi, 2014).

Sosyal Bilgiler Dersi 1985-1986 öğretim senesinden başlayarak “Milli Tarih”, “Milli Coğrafya” ve “Vatandaşlık Bilgileri” ismiyle üç farklı derse ayrılmıştır. 1997-1998 öğretim senesinde yeniden ilköğretim okullarının 6.ve 7. sınıflarında “Sosyal Bilgiler” uygulamasına geçilmiştir. “İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı” ile “Sosyal Bilgiler” üzerinde yapılan program çalışmaları neticesi 2004-2005 Öğretim senesi sonunda uygulamadan kaldırılmıştır. 2005 programında 4. sınıf için 46, 5. sınıf için 47 olmak üzere 93

kazanım belirlenmiştir. Programda 6. ve 7. sınıflarda sırasıyla 42 ve 45 olmak üzere toplam 87 kazanım olduğu görülmektedir. Kazanımların bireye yönelik olması için ifadelerde “...yapar, ...uygular” şeklinde geniş zaman eylemleri ile ifade edilmiştir. Kazanımlar, programda bireylerin büyüme düzeyine ve öğrenme alanının özelliğine uygun olarak hazırlanmaya çalışılmıştır. 2018 yılında Sosyal Bilgiler Eğitim Programında yapılan düzenlemeler ile Sosyal Bilgiler Dersi günümüzdeki son şeklini almıştır (Ekiçi, 2014).

4.3. Eski Çağ Tarihi'nin Gelişimi

Tarih'e faydalı bir bilim dalı olan Arkeoloji ve akabinde bu bilim dalının Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak bugüne kadarki tarihsel sürecine ve Eski Çağ Tarihi ile ilgili bilgi edinmek faydalı olacaktır. Arkeoloji, kelime manası ile “Eskinin İlmî” anlamına gelmektedir. Bazı yardımcı bilim kollarından faydalanarak eski uygarlıkların somut kalıntıları yolu ile araştıran bilim dalı olarak ifade edilebilir (Saltuk'tan aktaran Mehonikj, 2018).

Osmanlı İmparatorluğu'nda çoğunlukla bitki ve cansızlar dışındaki her şeyin tasvirinin yapılması hoş karşılanmadığından dolayı “Minyatür Sanatı”nın oldukça ilerlediği bilinmektedir. Bunun gibi sebeplerden ötürü Osmanlı İmparatorluğu'nda “Âsâr-ı Âtîka” hususunda şuurlu bir toplum yetişmemiştir. Avrupalı devletler, eski eserlerin sergilenmesi hususunda kökten bir değişim kararı alarak hassasiyet göstermişler, bu nedenle antik eserlerin ülkeden ihraç edilmesi ve tahribatını yasaklayarak (Danimarka 1610, İtalya 1654, İsveç 1753 vb.) bunları denetleyecek kuruluşlar oluşturmuşlardır (Karauğuz'dan aktaran Mehonikj, 2018).

Osmanlı İmparatorluğu'nda erken zamanlarda, bu eserleri güvende tutacak bir anlayış ve kanun yokluğunu fırsat kabul eden devletler farklı sebepler üreterek Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında yapılan kazılarda bulunan eserlerin önemli bir bölümünü devletlerine götürmüşlerdir. Bunlara örnek vermek gerekirse; Halikarnassos Mausoleron ve Ephesus Artemis tapınağı Londra'ya, Bergama Zeus Sunağı Berlin'e götürülmüştür. İlerleyen vakitlerde bu antik eserlerin değeri anlaşılmış ve bunların sergilenmesi için ilk adımlar atılmaya başlanmıştır (Karauğuz'dan aktaran Mehonikj 2018).

1884'de “Eser Kanunu” yürürlüğe girmiş, daha sonra 1896'da “İstanbul Arkeoloji Müzesi” “Müze-i Hümayun” ismiyle kurulmuştur. Müzenin müdürlüğüne ise Osman Hamdi Bey getirilmiştir. Çağımıza geldikçe farklı kuruluşlar tarafından bu bilime önem verilmiş, 1931'de Türk Tarih Kurumu'nun desteği ile kazılar yürütülmüştür. 1968'de ise Orta Doğu

Teknik Üniversitesi'nin yardımı ve maddi desteğiyle çalışmalar hızlanmış ve yapılan kazı sayısı arttırılmıştır (Sevin'den aktaran Mehonikj 2018).

4.4. Eski Çağ Tarihi Dâhilinde Tarih Öncesi ve Tarihi Çağların Özellikleri

Şekil 1: Eski Çağ Tarihi Dahilinde Tarih Öncesi ve Tarihi Çağlar

Ülkemiz; Asya ile Avrupa arasında bir köprü konumundadır. Aynı zamanda engebeli topografik yapısı, coğrafi yapısının elverişli olması, doğal kaynaklar açısından zenginliği vb. özellikleri ile Uygarlık Tarihi için yapılan ve yapılacak olan araştırmalarda mühim bir konumda yer almaktadır. Bu kısımda alt başlıklar halinde Tarih Öncesi Çağlar ile ilgili özelliklere değinilecektir.

Bu kısımda Tarih Öncesi Çağlar ile ilgili yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler ülkemiz coğrafyası kapsamında Anadolu ağırlıklı olarak yapılmıştır.

4.5. Tarih Öncesi Çağlar

Bu başlık altında “Tarih Öncesi” olarak adlandırılan çağlara detaylı bir şekilde değinilecektir.

4.5.1. Paleolitik Çağ

İnsanlık tarihinin en uzun bölümünü Paleolitik Çağ oluşturmaktadır. M.Ö.2.000.000-10.000 tarihleri arasındaki dönem “Paleolitik Çağ” olarak adlandırılmaktadır. Paleolitik kelimesi Yunanca “Palaios (Eski)” ve “Lithos (Taş)” sözcüklerinden türetilmiştir. Ülkemizde “Eski Taş Çağı” veya “Yontma Taş Çağı” şeklinde yaygın kullanılmaktadır. Paleolitik Çağ;

- Alt Paleolitik,
- Orta Paleolitik,
- Üst Paleolitik,
- Epipaleolitik/Mesolitik şeklinde evrelere ayrılmıştır.

Paleolitik çağda insanlar değişken durumdaki iklim koşullarına uyum sağlamaya çalışmışlardır. Geniş coğrafi alanlara seyrek ve dağınık şekillerde yayılım göstermişlerdir. Barınak olarak doğal mağaraları, kaya altı sığınaklarını ve açık havada dal, çalı çırpı, hayvan postlarından yaptıkları çok ilkel barınakları kullanmışlardır. Devamlı olarak kullanılmayan bu doğal barınaklar besin kaynaklarının konumuna bağlı olarak zaman zaman yer değiştirmiştir. Üretim konusunda bilgisi bulunmayan bu idrakli mahlûklar geçimlerini avcılık ve toplayıcılık ile sağlamışlardır. Gündelik yaşantılarını da doğada kolaylıkla bulunan taşlardan kaba aletler yaparak kolaylaştırmaya çalışmışlardır (Sevin, 1997).

İnsanın alet yapmaya başlamasıyla ilgili olarak Paleolitik Çağ'ın iki milyon yıl kadar (2.000.000) önce şekillenmeye başladığı bilinmektedir (Sevin, 1991).

En eski evre Alt Paleolitik Çağ'dır. Bu çağın türleri iki ayak üzerinde durabilen (Bipedalizm) ve ellerini kullanarak alet üretebilmekteydiler. Homo Erectus türü bu çağda ortaya çıkmıştır. Bu tür, ürettikleri basit aletler ile basit çakıl taşlarını yontarak "Basit Yongalama Tekniği" sayesinde aletler yapmışlardır.

Ülkemizde Alt Paleolitik Çağ'ın en eski yerleşim yeri İstanbul'da bulunan Küçük Çekmece Gölü'nün kuzey ucundaki Yarımburgaz Mağarasıdır. Mağara Alt Paleolitik dönemden başlayarak Roma-Bizans dönemine kadar devamlılık gösteren 16 tabaka içermektedir. Bu tabakalardan 6-11 arası Orta ve Üst Paleolitik; 12-16 arası tabakalar ise Alt Paleolitik Çağ'a ilişkin şekildedir. Homo Erectus türü bir dişi fosili, ilkel çakmak taşı ve kuvarsit yonga aletlerin yanı sıra ayıgiller, köpekgiller ve boynuzgiller gibi memeli hayvanlara ait kemikler mağara buluntuları arasında yer almaktadır. Taş alet yapımı için gerekli malzemenin yakın çevreden sağlandığı bilinmektedir. Ayrıca mağarada uzun süre boyunca dönüşümlü ve mevsimlere bağlı olarak 12-15 kişilik bir topluluğun barındığı, kış mevsimlerinde ise ayı türü hayvanlarda in olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Sevin, 1997).

Dünya'da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Alt Paleolitik Dönem yerleşmeleri arasında; Yarımburgaz Mağarası (İstanbul), Karain Mağarası (Antalya), Küllününini (Elâzığ) ve Etiyokuşu (Ankara) yer almaktadır.

Orta Paleolitik dönemde taş alet yapımında sistematik bir yongalama tekniği ortaya çıkmıştır. Orta Paleolitik Dönem türleri geçimlerini avcılıktan sağlayan ve küçük gruplar halinde yaşayan “Homo Sapiens Neandertalensis”dir. Bu dönemde cenazeler gelişmiş güzel atılmayarak, özel olarak hazırlanmış mezarlara gömülmüştür.

Ülkemizde Alt Paleolitik Dönem ve bu dönemden hemen sonra devam eden Orta Paleolitik Dönem ile ilgili bilgiler sağlayan Yarımburgaz Mağarası’ndan sonra stratigrafik nitelikte bulgular sunan en önemli yerleşme Karain Mağarası’dır. Korunaklı konumu, ağzının güneye açık olması ve geniş bir oturma alanına sahip oluşu sebebiyle türlerin her evrede sığınabilmiş oldukları Karain Mağarası’nda Alt Paleolitik Çağ’ın sonlarından başlayarak Roma Çağı’na kadar gelen 8 tabaka açığa çıkarılmıştır. Bu tabakalarda çıkarılan Homo Sapiens Neandertalensis türüne ait bir azı süt dişi, Homo Sapiens Sapiens türüne ait kafatası, antik fil, su aygır, mağara aslanı, mağara sırtlanı, mağara ayısı, öküz, at, geyik, alageyik gibi hayvanlara ait kemikler ve çakmaktaşı aletler dönem ile ilgili bilgiler sunmaktadır (Sevin, 1997).

Dünya’da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Orta Paleolitik Dönem yerleşmeleri arasında; Yarımburgaz Mağarası (İstanbul) ve Karain Mağarası (Antalya) yer almaktadır.

Üst Paleolitik Dönem kısa olduğu kadar gelişmiş bir evre olarak da karşımıza çıkmaktadır. “Düşünen İnsan” olarak nitelendirilen Homo Sapiens Sapiens türü bu evrede net olarak görülmektedir. Boynuz ve kemikten alet yapımı (iğne ve bız gibi) bu evrede çoğalmıştır. Üst Paleolitik dönemin en dikkat çekici özelliği ise yeni sanatsal etkinliklerin var olmasıdır. Bu sanatsal etkinlikler aynı zamanda türlerin ulaşmış olduğu zihinsel düzeyin somut kanıtları sayılmaktadır (Sevin, 1997).

Dünya’da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Üst Paleolitik Dönem yerleşmeleri arasında; Yarımburgaz Mağarası (İstanbul), Karain Mağarası (Antalya) ve Küllününini (Elâzığ) yer almaktadır.

Kelime olarak “Mesos (orta)” ve “Lithos (taş)” sözcüklerinden türetilmiş olan Mesolitik Dönem diğer bir söyleyiş şekli olan “Epipaleolitik Dönem”; Paleolitik Çağ’ın sonlarından Neolitik Dönem’e geçişi ifade eden bir ara dönemdir. Epipaleolitik dönemin en çarpıcı özelliği “mikrolit” adı verilen küçük taş aletlerin üretilmesidir. Ayrıca çakmak taşı ve obsidyen de kullanılmıştır. Kemik alet yapımında da çeşitlenmeler görülmüştür. Dibek ve

öğütme taşlarının varlığından tahıl üretim sürecine girildiği belirlenen bilgiler arasında yer almaktadır. Çakmaktaşı ve obsidyen mikrolitlerin ahşap saplara çakılması ile yapılan oraklar Epipaleolitik dönemin buluşları arasında bulunmaktadır (Sevin, 1997).

Epipaleolitik diğer bir deyişle Mesolitik Çağ'da ortaya çıkan yeni hayvan türleri insanları avcılıkta önemli bir teknolojik gelişmeye zorlamıştır. Bu zorlanma neticesinde ok ve yay keşfedilmiştir (Sevin, 1991).

Dünya'da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Epipaleolitik Dönemin en önemli yerleşmelerinden birisinin Karain Mağarası (Antalya) olduğu bilinmektedir.

4.5.2. Neolitik Çağ

Sosyal ve ekonomik düzenin temeli Neolitik Çağ'da atılmıştır. Diğer bir deyişle M.Ö. 10.000-5.000 tarihleri arasında uygarlığın temelleri atılmıştır. Kelime anlamı olarak “Neos (yeni)” ve “Lithos (taş)” sözcüklerinden türetilen Neolitik; Yeni Taş Dönemi ve Cilalı Taş Dönemi insanlık tarihinin en önemli sürecini içermektedir. En önemli süreç olarak nitelendirilmesinde insanlığın yaşam ve geçim tarzında yapılan köklü değişiklikler oldukça mühimdir. Bu dönemin ana öğeleri; geçici doğal barınaklardan kalıcı yerleşmelere (köy yaşamı) ve avcı-toplayıcı konumdan üretici (tarım ve hayvancılık) durumuna geçilmiş olmasıdır (Sevin, 1997).

İnsanlık tarihinin en büyük devrimlerinden birisi neolitik dönemde gerçekleşmiştir. Bu devrim üretimin yani tarımın başlamasıyla ilk köylerin kurulmuş olmasıdır (Sevin, 1991).

Yeni bir yaşam biçimi oluşmasına yol açan en büyük etmen son Buzul Devrinde (Würm) buzulların çekilmeye başlamasıyla birlikte giderek ılımanlaşan iklim değişiklikleridir. Yeni bitki örtüsü ve hayvan türleri ortaya çıkmıştır. Su kaynaklarının yakınlarında yaşayan türler değişen şartlar sebebiyle vadi tabanlarına toplanmaya başlamışlardır. Toplanmaya başlayan insanlar güneşte çamur kurutmayı öğrenerek duvarlar ve konutlar inşa etmişlerdir. Kıl, el ile şekil verilerek ateşte pişirilmiştir ve böylelikle günlük hayatı kolaylaştıran çanak çömlek üretilmiştir (Sevin, 1997).

Neolitik Çağ;

- Çanak-Çömleksiz Neolitik
- Erken Neolitik

- Geç Neolitik şeklinde evrelere ayrılmıştır.

Akeramik Dönem diğer bir deyişle Çanak-Çömleksiz Evre (Pre-Pottery Neolithic); Epipaleolitik Çağ'dan Neolitik Çağ'ın erken evrelerine kadar ki kısmı ifade etmektedir. Anadolu'daki en erken ve en iyi örnekleri Güneydoğu Anadolu'daki Çayönü ve Nevalı Çori'dir. Seramiksiz Neolitik Çağ Çayönü mimarisinin en ilgi çekici özelliği "ızgara planlı" ve "hücre planlı" olmak üzere iki ana kümeye ayrılmış olmasıdır (Sevin, 1991).

Ülkemizde "Hallan Çemi Höyüğü" (Batman) bu döneme ışık tutmaktadır. Hallan Çemi Höyüğü; Anadolu'nun şimdiye kadar ki en eski köyü olarak bilinmektedir. Hallan Çemi Höyüğünden sonra Neolitik Çağ'ı tüm dönemleri ile birlikte temsil eden yerleşme Diyarbakır ilinin Ergani ilçesi yakınlarında bulunan "Çayönü" dür. Köpek evcilleştirilmiştir. Evler yuvarlak planlı ve çukur şekildedir. Üretim ekonomisine henüz geçilmemiştir (Sevin, 1997).

Güneydoğu Anadolu'nun en dikkat çekici Çanak-Çömleksiz Neolitik Evre yerleşmelerinden diğeri de Şanlıurfa yakınlarında bulunan "Nevalı Çori"dir. Evler dikdörtgen yapıdadır. Bakır ilk kez işlenmeye başlanmıştır. Gömüler, ata kültürüyle gömülmüştür. Ayrıca Nevalı Çori'nin 4. Katında kutsal bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Anıtsal kabartmalar ve yontular yapı içerisinde oldukça belirgindir (Sevin, 1997).

Dünya'da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönemin en önemli yerleşmeleri arasında; Hallan Çemi Höyüğü (Batman), Çayönü(Diyarbakır), Nevalı Çori (Şanlıurfa yakınları) ve Aşıklıhöyük (Aksaray) yer almaktadır.

Kilin keşfedilmesi ile birlikte şekillendirilmesi ve ateşte pişirilmesi sonucunda Neolitik Dönemde çanak-çömlekli aşamaya geçilmiştir. Bu aşama "erken" ve "geç" olmak üzere ayrılmıştır. Anadolu'da Erken Neolitik Çağ yerleşmelerinin en önemlisi Konya ilinde bulunan Çatalhöyük'tür. Evler tek katlı ve düz damlı inşa edilmiştir. Yerleşmenin duvar ve tabanları beyaz bazen de kırmızı kil ile sıvanmaktaydı. Doğu-Batı Çatalhöyük olarak ayrılan yerleşmenin Batısı Kalkolitik, Doğusu Neolitik yerleşmeye sahne olmuştur. Ekonomisi, her biri gelişmiş düzeydeki tarım ve hayvancılık ile çok sınırlı bir ticarete dayanan Çatalhöyük halkı bu dönemde buğday, arpa, bakla, bezelyegiller ve mercimek gibi ürünler yetiştirebiliyorlardı. Avcılığın hala önemi büyük olmakla birlikte evcilleştirilen tek hayvan köpektir. Çatalhöyük'te maden 5. Tabakada görülmektedir. Ergani kökenli bakır Gülek

Boğazi'ndan kurşun ve Kızıldeniz'den gelen deniz salyangozu kabukları yapılan ticarete kanıt niteliğindedir (Sevin, 1997).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da en eski Çanak-Çömlekli Neolitik Çağ yerleşmesi Çayönü'nde saptanmıştır. Kuruçay ve Höyücek Erken Neolitik Çağ örnekleri arasında yer almaktadır. Erken Dönemden Geç Neolitik Döneme geçişi tanıtan yerleşme ise Erbabadır. Erbaba'dakiler, Kuruçay'dakilerin aksine tarımı bilmekteydiler ve avcılıkla çok uğraşmamışlardır. Yapılan çanak-çömlekler siyah ve kahverengi olmakla birlikte kaba hamurludurlar. Doğuya doğru gidildiğinde ise Niğde ilinde yer alan "Köşkhöyük" erken neolitik döneme aittir (Sevin, 1997).

Dünya'da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Erken Neolitik Dönemin en önemli yerleşmeleri arasında; Catalhöyük (Konya), Kuruçay (Burdur), Çayönü (Diyarbakır) ve Köşkhöyük (Niğde) yer almaktadır.

Neolitik Çağ'ın son evresi Geç Neolitik Dönemdir. Bu dönemde hayvan besiciliği ve tarıma daha fazla önem verilirken avcılık gerilemiştir. Ölüler ev içine değil açık avlulara gömülmeye başlanmıştır. Kutsal alanlar unutulup ev tapınımları önem kazanmıştır. Ana tanrıça heykelciği yapımı artarken bu heykelciklerin yanına erkek çocuğu eklenmiştir. Hacılar Höyüğünde (Burdur) görüldüğü gibi yapılarda kapıya rastlanmıştır. Hacılar'da evler daha büyük inşa edilirken, yapılar taş temel üzerine kerpiç duvarlardan oluşturulmuştur. Son evreye ait izler Kuruçay ve Höyücek höyüklerinde de görülmektedir. Çanak çömleklerde biçimler basittir. Çeşitlilik yoktur. En sevilen bezeme; açık renk zemin üzerine kırmızı ya da kahverengi boya ile yapılmış "şimşek" motifleridir (Sevin, 1997).

Dünya'da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Erken Neolitik Dönemin en önemli yerleşmeleri arasında; Hacılar (Burdur) ve Kuruçay (Burdur) yer almaktadır.

4.5.3. Kalkolitik Çağ

Konya Ovası ve Göller Yöresi Neolitik Çağ kültürlerine son veren büyük yangından sonra genel anlamda Kalkolitik Çağ'a girildiği kabul edilmektedir. "Khalkos (bakır)" ve "Lithos (taş)" sözcüklerinden türetilen Kalkolitik; diğer bir deyişle "Bakır-Taş Çağı" şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifade ile taşın yanı sıra madenin de kullanıldığı anlaşılmaktadır (Sevin, 1997).

Kalkolitik Çağ, “İleri Üretici Dönem” ve” Gelişkin Köy Dönemi” şeklinde isimlendirilen aynı zamanda da M.Ö. 5.000-3.000 tarihleri arasında kapsayan dönemdir. Kalkolitik Çağ’da genel olarak; yiyecek üretimi ve köy yaşamı giderek daha organize şekle dönüşmüştür. Tarımda saban kullanımına başlanmıştır. Nüfus ve buna bağlı olarak yerleşme yerlerinin sayısında artışlar görülmüştür. Bazı köyler kasabalara dönüşmüştür. Acılık azalmıştır. Önce bakır sonra ise bakır ve arsenik alaşımından çeşitli aletler yapılmıştır. Bu kültür Neolitik ve Paleolitik kültürlere göre Anadolu’nun çoğu yerine dağılmıştır.

Kalkolitik Çağ;

- Eski Kalkolitik Çağ
- Orta Kalkolitik Çağ
- Geç Kalkolitik Çağ olarak üç evreye ayrılmıştır.

Eski Kalkolitik Çağ’da nüfus ve yerleşim yerlerinin sayısında artışlar görülmektedir. Kil kadın heykelcikleri daha önceki “Ana Tanrıça” anlayışından farklı olarak yapılmıştır. Çoğunlukla silindirik gövdeli, cinsel organlar abartısız, burun ve kulaklar belirgin, ağız belirtilmemiş şekilde yapılmıştır. Büyük boyutlu ve insan biçimli kült vazolar yaygın olarak bulunmaktadır. Ana tanrıçanın bir çocukla, az hayvanla görülen tasvirler tamamen son bulmuştur. Hoker tarzında¹ ancak ölümler extramural² biçimde gömülmüştür. Yapılarda girişler çatıdan olmaya devam etmiştir. Tek renkli çanak çömlek kullanımı devam etmekle birlikte son derece canlı renklerle süslemeler yapılmıştır. Eski Kalkolitik Dönem dâhilinde “Halaf Kültürü”³ ve “Ubeyd Kültürü”⁴ olmak üzere yaygın iki farklı kültür varlığının baskın etkisi de görülmektedir.

Dünya’da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Eski Kalkolitik Dönemin en önemli yerleşmeleri arasında; Tilkitepe (Van), Kuruçay (Burdur) ve Çavi Tarlası (Siverek yakınları) yer almaktadır.

¹ Hoker Tarzı: Yarı büzülmüş (yarı hocker): Gövdenin eksenine uyuk (femur) kemiğinin ekseninin doksan-yüz seksen derece arasında açı yapması ile belirlenir. Uyuk kemiği ve kaval kemiği (tibia) arasındaki açı genellikle doksan dereceden küçüktür. Büzülmüş (hocker): Bu durumda gövdenin eksenine uyuk kemiğinin eksenine arasındaki açı 90 dereceden küçüktür ve bu ayaklar leğen (pelvis) kemiğine degecek şekilde yakın durmaktadır. Tamamen büzülmüş (tam hocker): Bu pozisyon da gövde eksenine ile uyuk kemiği eksenine arasındaki açının sıfır derece ya da buna yakın olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Dizler göğse çok yakındır, uyuk kemiği ile kaval kemiği eksenleri birbirlerine nerdeyse paralel durmaktadır (Mutlu, 2018).

² Extramural: Ölümlerin yerleşme dışına gömülmesidir (Özbek, 2003).

³ Halaf Kültürü: Yakın Doğu’nun en gelişmiş boyalı çömlekçilik geleneğidir (Çivgin, 2020).

⁴ Ubeyd Kültürü: Halaf kültürünün yerini alan teknik olarak gelişmiş elde biçim verilen çömlekçilik geleneğidir (Çivgin, 2020).

Kalkolitik dönemin son evresi Geç Kalkolitik Çağ olarak isimlendirilmektedir. Anadolu; Balkanlar ve Boğazlar üzerinden gelen göçmen tarafından iskân edilmiştir. Çanakkale boğazı ilk kez bu dönemde yerleşmeye sahne olmuştur. Nüfus giderek artarken hayvancılık da ön plana çıkmıştır. Bebekler kaplar içinde oda tabanlarına, yetişkinler ise yerleşme alanı dışına gömülmüştür. Sümer Uygarlığının ilk önemli adımı sayılan “Uruk Evresi” bu dönemde yaşanmıştır (Sevin, 1997).

Dünya’da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Geç Kalkolitik Dönemin en önemli yerleşmeleri arasında; Aphrodisias, Beycesultan (Denizli), Arslantepe (Malatya), İkiztepe (Samsun) ve Hassek Höyük (Şanlıurfa-Siverek yakınları) yer almaktadır.

4.5.4. Tunç Çağları

Tunç Çağları kendi içerisinde Eski Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı olarak üç kısma ayrılmıştır. Bu kısımlar alt başlıklar halinde incelenmiştir.

4.5.4.1. Eski Tunç Çağı

M.Ö. 3.000-1.000 tarihlerini ifade etmek için bu döneme “Tunç Çağı” denilmiştir. Giderek daha fazla sayı ve türde ürün elde edilmeye yönelik arayışlar başlamıştır. Üretim ekonomisinin gelişmesinde en önemli aşamalarından birisi madencilik olmuştur. Tunç gibi alaşımları yapabilmek için gereken bakır ve kalay gibi madenlerin bazen uzak bölgelerden sağlanması ve karmaşık üretim teknolojisi ileri düzeyde uzmanlaşmış olmayı gerektirmektedir (Sevin, 1997).

Anadolu’da sosyal sınıflar giderek artan şekilde belirginleşmiştir. Halklar örgütlenerek yönetici sınıfı ortaya çıkmıştır. Yönetici sınıfı görkemli bir hayat sürmeye başlamıştır. Önceki çağların tarım, dokumacılık, çömlekçilik vb. buluşlarıyla, daha etkili silahların üretilmesini, daha ince süs eşyalarının yapılmasını olanaklı kılan bakır-arsen ya da bakır-kalay alaşımı yani tunç eklenmiştir. Bu sebeple bu dönem “Tunç Dönemi” olarak ifade edilmiştir (Sevin, 1997).

Tunç çağı;

- Eski Tunç Çağı (Tunç Çağı I, Tunç Çağı II ve Tunç Çağı III)
- Orta Tunç Çağı
- Son Tunç Çağı şeklinde evrelere ayrılmıştır.

Eski Tunç Döneminin I. evresinde önemli yapı türü “Megoran”⁵ dur. Ölüler artık yerleşmelerin dışına gömülmeye başlanmıştır. Mermer idoller yaygınlaşmıştır. İlk Tunç Döneminin II. evresinde keman şekilli idoller yaygınlık kazanmıştır. Çömlekçi çarkı ilk kez bu İlk Tunç Döneminin II. Evresinde kullanılmıştır. Çanak-çömlekte siyah renkli astar yerini kırmızı renge bırakmıştır. İlk defa “Depas Amphikypellon” adı verilen kaplar görülmüştür. Orta Anadolu’da beylik düzeni ortaya çıkmaya başlamış, devletleşme sürecinde ilk adımlar atılmıştır. İlk Tunç Çağı III. Evre, Troia IV-V. Evreyi içerisine alan dönemdir. Tankard⁶, Depas⁷ ve Goblet gibi döneme özgü kaplar mevcuttur. İnsan yüzlü bezemeli çömlek ve kapaklar İlk Tunç Çağı III. evre için önemlidir. Bu dönemde içi kırmızı haç motifleri ile bezenmiş kâseler vardır. Kutsal alanların yerini bereket ile ilgili yeni bir ev kültürü almıştır. Bunlar at nalı şeklindeki kutsal ocaklardır. Metropol denilebilecek merkezler ortaya çıkmaya başlamıştır. Nüfus artması devam ederken yerleşmelerin etrafı görülmemiş bir şekilde surlarla çevrilmiştir. Güçlü bir yönetici sınıfı ortaya çıkmıştır. Anadolu çatışma halindeki beylikler arasında paylaşılmıştır. Köylerden kentlere göç başlamış, Anadolu devletleşme sürecine girmiştir. Saray denilebilecek ilk yapılar oluşmaya başlamıştır. Dört tekerlekli arabalar kullanılmıştır. Hatti adını ilk defa Akadlar bu dönemde kullanmıştır. Ayrıca Elam Devleti’nin temelleri de bu dönem içerisinde atılmıştır (Sevin, 1997).

Dünya’da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber İlk Tunç Dönemin en önemli yerleşmeleri arasında; Demircihöyük (Eskişehir), Alacahöyük (Çorum) ve Beycesultan (Denizli) yer almaktadır.

4.6. Tarihi Çağlar

Bu başlık altında “Tarihi Çağlar” olarak adlandırılan kısımlar detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

4.6.1. Orta Tunç Çağı

Tunç çağı;

- Eski Tunç Çağı (Tunç Çağı I, Tunç Çağı II ve Tunç Çağı III)
- Orta Tunç Çağı
- Son Tunç Çağı şeklinde evrelere ayrılmıştır.

⁵ Megoran: dikdörtgen planlı büyük bir salon ve önündeki sundurma biçimindeki holden oluşan yapıların genel adıdır (Sevin, 1997).

⁶ Tankard: Tunç dönemine özgü çift kulplu bardak (Sevin, 1997).

⁷ Depas: uzun boyunsuz, silindirik gövdeli, çift yüksek ilmek kulplu, dar ve derin bardak (Çivgin, 2020).

Orta Tunç Çağı Anadolu'sunun en çarpıcı özelliği Mezopotamya ile başlayan çok sıkı ve örgütlü bir ticaret ağının oluşturulmuş olmasıdır. Bu da “Asur Ticaret Kolonileri Çağı” veya “Koloni Çağı” olarak adlandırılmıştır. Asurlu tüccarlar beraberinde kalay, dokunmuş ince kumaş, fildişi ve lapis lazuli taşı getiriyor ve Anadolu'dan ise altın, gümüş, değerli taşlar götürüyorlardı. Bu dönemde Anadolu “Raba'um” (kral) ve “Rabatum” (kraliçe) ile yönetilen pek çok beylik bulunmaktaydı. Hitit Devleti de bu devirde belirmeye başlamıştır (Sevin, 1997).

Dünya'da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Orta Tunç Dönemin önemli yerleşmeleri arasında; Acemhöyük (Aksaray), Karahöyük (Konya) ve Alacahöyük (Çorum) yer almaktadır.

4.6.2. Geç Tunç Çağı

Tunç çağı;

- Eski Tunç Çağı (Tunç Çağı I, Tunç Çağı II ve Tunç Çağı III)
- Orta Tunç Çağı
- Son Tunç Çağı şeklinde evrelere ayrılmıştır.

Son Tunç Çağı; “Yeni Hitit Devleti” veya “Hitit İmparatorluk Çağı” olarak adlandırılmaktadır. Döneme damgasını vuran uluslararası anlamda iki büyük devlet/impatorluk (Mısır-Hitit) arasında imzalan antlaşma Kadeş Anlaşması'dır. Bu dönemin en görkemli anıtı Hitit İmparatorluğu'nun başkenti Hattuşa'tır (Sevin, 1997).

Dünya'da ve Ülkemizde birden fazla örneği olmasıyla beraber Son Tunç Dönemin önemli yerleşmeleri arasında; Hattuşa (Çorum) ve Alacahöyük (Çorum) yer almaktadır.

4.6.3. Demir Çağı

Son Tunç Çağı'na damgasını vuran Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Anadolu'da siyasi ve sosyal kargaşalar baş göstermiştir. Kaşgalar (Asurca Kaşgu) Kızılırmak'ın kuzeyindeki Orta Anadolu'ya, Kafkaslar yolu ile gelen Muskiler; Doğu Anadolu'nun batısına, Trakyalı göçmenler; Batı Anadolu'nun kuzeyine, Sami kökenli Aramiler; Güneydoğu Anadolu'ya yerleştiler. Mısırlılarca “Deniz Halkları” denilen bir takım çapulcu yurtsuz uluslar terör olaylarını başlatmışlardır (Sevin, 1997).

Demir madeninin kullanımının artarak tüm silah ve çoğu aletlerin yapımında kullanılmıştır. Bu durum M.Ö. 1.000-400 tarihleri arasındaki dönemin “Demir Çağı” olarak adlandırılmasında etkili olmuştur. Demir madeni oldukça ucuzlamıştır. Demir çağında Anadolu uygarlıklarına önemli katkıları olan halklar arasında Geç Hititler, Urartular, Frigler ve Lidyalılar bulunmaktadır (Sevin, 1997).

4.7.Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabının 2. Ünitesinde Yer Alan Eski Çağ Tarihi Konularının “ Uygarlık Tarihi Eğitimi ve Öğretimi” Durumu

Eski Çağ Tarihi dâhilinde değerlendirildiğinde “Uygarlık Tarihi Eğitimi ve Öğretimi” dersinin amacı bireyi Eski Çağ Tarihi’nin kapsamı ve kaynakları hakkında bilgilendirmektir. Eski Çağ Tarihi’nin, Tarih’in diğer dönemleri için temel teşkil ettiğinin kavranmasını sağlamaktır. Uygarlıkların, Tarih’e katkılarını (sanat, ekonomi vb.) kanıtları ile ortaya çıkarabilmektir.

Ülkemizin çeşitli faktörlerin etkisiyle birden fazla uygarlığa ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Bu durum Türk Tarih Tezi ’ne konu olmuştur. 1930 yılında Afet İnan, Tevfik Bıykoğlu Sami Rıfat, Yusuf Akçura, Reşit Galip, Hasan Cemil Çambel, Sadri Maksudi Arsal, Şemsettin Günaltay, Vasıf Çınar ve Yusuf Ziya Özer çalışmaları yapmışlardır. Sonuçta ortaya 4 ciltlik bir çalışma çıkmıştır. Türk Tarih Tezi’nin amacı Türklerin Uygarlık Tarihine katkılarını ortaya çıkarabilmek ve açıklayabilmektir. Bu çalışmaların devamında 1935’te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmuştur. 1937’de İkinci Türk Tarih Kongresi toplanmıştır (Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı, 1931).

Türk Tarih Tez’inden faydalanarak Ülkemiz sınırları içerisinde Uygarlıklar araştırmaya ve incelemeye tabii tutulduğunda Anadolu ve Mezopotamya, tarih boyunca önemli uygarlıkların doğuş ve gelişiminin yaşandığı bölgeler olarak önem kazanmaktadır. Bu uygarlıkların etkisi günümüzde hala devam etmektedir. “Anadolu Uygarlıkları (Hititler, Frigler, Lidyalılar, İyonlar ve Urartular)” ve “Mezopotamya Uygarlıkları (Sümerler, Babiller ve Asurlular)” şeklinde alt başlıklar halinde incelenecektir.

4.7.1. Mezopotamya Uygarlıkları

Mezopotamya, “Mesos” (orta) ve “Potamos” (ırmak) kelimelerinin birleştirilmesi ile türetilmiştir. Coğrafi yapı olarak Mezopotamya; Toroslar ve Zagrosların etekleriyle Suriye Çölü arasında, Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı bereketli topraklar olarak görülse de, temel yaşam koşulları bakımından farklı bölgelere ayrılmaktadır (Köroğlu, 2015).

Ülkemiz sınırları dâhilinde Mezopotamya uygarlıkları; Sümerler, Asurlular ve Babillerdir.

4.7.1.1. Sümerler

M.Ö. 3500-2000 tarihleri arasında var olan Sümerler, Mezopotamya Uygarlığının temelini atmakla birlikte Dünya'nın ilk uygarlığı olarak da bilinmektedir. Başkentleri "Eridu" olarak bilinmektedir. Şehir (site) devletleri⁸ şeklinde yönetilmişlerdir. En önemli şehir arasında; Ur, Uruk, Kiş, Lagaş ve Nippur bulunmaktadır.

Bu şehir devletleri hem siyasi hem de dini güce sahip "patesi" adında "rahip-krallar" tarafından yönetilmekteydi (Engin, 1968). Sümer Devleti'nin tamamını yöneten krala ise "Lugal Kalma" denilmektedir. Kraldan sonra en yetkili kişi kraliçedir.

Halk özgürler ve köleler şeklinde ayrılmış durumdadır. Krallar adaleti sağlamak amacıyla yasalar koymuşlardır. Bu da Sümerlerin tarihte ilk "hukuk devleti" şeklinde anılmasına sebep olmuştur.

Sümer yasaları Hammurabi yasalarının temelini oluşturmuştur (Engin, 1968).

Çok tanrılı bir dini inanış görülen Sümerlerde baş tanrı Enlil ve baş tapınak Nippur' da bulunmaktaydı (Engin, 1968). Sümerlerde "Ziggurat" denilen tapınaklar bulunmaktaydı. Bu tapınaklar yedi kat ve üç ana bölümden oluşmaktaydı. İlk katları erzak deposu, orta katları okul ve tapınak, son katları ise rasathane⁹ olarak kullanan Sümerler; gelişmiş bir yapı tekniğine sahiptir.

Sümerlerde önemli geçim kaynağı tarımdır. Sümerler tarımda bilimsel yöntemleri kullanan ilk toplumlardan biridir. Mevsimlere göre ekim yapılmasının yanı sıra barajlar ve su kanalları inşa etmişlerdir. Çoğunlukla arpa yetiştiren Sümerler bunun yanı sıra buğday,

⁸ Sümer kentleri, birbirlerine dikey yollarla kurulmuştur. Evlerin ortalarında avlu bulunmaktadır ve bu avluya pencereler açılmaktadır. Sokağa pencere açılmamaktadır. Evler iki veya üç katlı şekilde yapılmaktadır. Katlara taş merdiven ile çıkılmaktadır. Odaların önlerinde sundurmalar bulunmaktadır. Duvarlar ise pişmiş tuğlalardan örülmektedir. Ana kapıdan girince taşlık bulunmakta ve oradan odalara geçilmektedir. Ortada geniş ve uzun bir oturma odası bulunmaktadır. Aşevi yanda ve arkada yer almaktadır. Yatak odaları üst kattadır. Odalardan biri dinsel alan olarak ayrılmıştır. Ölüler kutsal odanın altına, büyük küplerin içinde gömülmüştür (Arın Engin, 1968, s. 106).

⁹ Rasathane: gözlemevi.

mercimek, bakla, üzüm gibi ürünler yetiştirmişlerdir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştirmişlerdir. Tekerleği icat eden Sümerler; hem ulaşımı kolaylaştırmış hem de tarlaları öküzlerin çektiği sabanlarla sürmüşlerdir.

Cilalı taş sonlarına doğru Sümerler çömlekçilik yapımı başlamıştır (Engin, 1968).

Sümerler, kötülüklerden korunabilmek için büyü ve sihir yapmaları gerektiğine inanmışlardır. Ayrıca astronomi başta olmak üzere matematik ve geometri bilimlerinin doğmasına neden olacak ilk çalışmaları yapmışlardır. Ayı 30, yılı da 360 güne ayırarak günümüzde kullanılan takvime yakın hesaplamalar yapmışlardır. Ay ve güneş tutulmasını hesaplamışlardır. Çarpma ve bölme cetvelleri yapmış üstelik dairenin çevresinin 360 derece olduğunu saptamışlardır.

Sümerler yazıyı (M.Ö. 3200) bulmuşlardır. Sadece bulmakla kalmayıp Dünya ile de tanıştırmışlardır. Yazının bulunmasının en önemli kısımlarından birisi elbette ki Tarih Öncesi Çağların sonlandırılıp Tarihi Çağlara geçiş yapılabilmiş olmasıdır. Başlangıçta her varlık ve olay için bir şekil kullanarak resimli bir yazı (hiyeroglif) oluşturmuşlardır. Çivi yazısı ise hiyeroglif şeklindeki yazıların sadeleştirilmiş halidir.

Eti ve Mısır hiyeroglifleri de ilk Sümer hiyerogliflerinin sadeleştirilmiş halidir. Eti ve Asur çivi yazıları neredeyse Sümer çivi yazısının aynısıdır. Hatta Fenike alfabesi bu yazıların çok sadeleştirilmiş ve fonetik temele oturtulmuş halidir (Engin, 1968).

Günümüze Sümerlerden kalan birçok yazılı tablet ulaşmıştır. Başlıca konuları ilahiler ve destanlardır. "Gılgamış Destanı" günümüze ulaşmış en ünlü eserlerinden biridir (Engin, 1968).

Sümerlerin varlığına Akadlar tarafından son verilmiştir.

4.7.1.2. Asurlular

M.Ö. 2000-620 tarihleri arasında var olan Asur, Kuzey Mezopotamya'da yer almaktadır. Şehir, Musul'un güneyinde Küçük Zap suyunun Dicle Nehri'ne döküldüğü bölgedeki "Kal'at Şergat" olarak adlandırılan bölgededir. Başkentleri Ninova'dır (Gökçek, 2015).

Siyasal olarak bölge coğrafyasında rakipsiz kalan Asur kralları, antik dünyanın devlet idare geleneğine uygun olarak hem tanrılara hizmet eden büyük rahip, hem de ordulara

komuta eden en büyük savaşçı, aynı zamanda da önemli davalarda karar verme yetkisine sahip en büyük yargıç konumunda algılanmaya başlanmışlardır. Kral, tanrının yeryüzündeki temsilcisi, imparatorluğun dayanak noktası, devletin en büyük lideri ve tek sahibiydi. Devlet idaresi ve karar mekanizması tamamen kralın hükmü altındaydı. Fakat bütün bunları yaparken danıştığı bir kurul vardı ve devlet idaresi bütün imparatorluklarda olduğu gibi hiyerarşik bir sisteme sahipti. Kralın esas itibarıyla dayandığı nokta ordu ve askeri aristokrasiydi (Gökçek, 2015).

Asur krallığı, ele geçirdiği bölgeleri farklı yöntemlerle kendine bağlamaktaydı. Öncelik, verimli tarım alanlarına, hammadde kaynaklarına giden yollara veya ticaret kervanlarının geçtiği güzergâhlara verilmekteydi (Gökçek, 2015). Anadolu'da ticaret kolonileri kurarak Mezopotamya ve Anadolu uygarlıkları arasında kültürel etkileşimi sağlamışlardır. Ticaret dışında tarım, hayvancılık, avcılık ve balıkçılıkla geçimlerini sağlamışlardır.

Asur toplumu Hürler (awilum), Yarı Hürler veya Orta Sınıf (muşkenum) ve Köleler olmak üzere üç grupta toplanmıştır (Gökçek, 2015).

Asur ordusunun en önemli savaş araçlarından biri ele savaş arabalarıydı. Savaşlar Tamı Asur adına yapıyordu. Asur ordusu, eski dünyadaki en gelişmiş, en büyük ve en iyi organize orduydü (Gökçek, 2015).

Asur mimarisini çağdaşları arasında farklı kılan şey ise, Asur ideolojisini yansıtan heykel, figürün ve kabartmalardı (Gökçek, 2015). Çok tanrılı bir dine inana Asurlular, büyük ölçüde Sümerlerin ve Babillerin etkisinde kalmışlardır. Heykelciliği geliştirerek tapınakların ve sarayların kapılarını insan başlı aslan ya da boğa heykelleri ile korumuşlardır.

Asurlular, Sümerliler tarafından icat edilen söz konusu yazı sistemini, tarih sahnesine çıktıkları M.Ö. 2000'lerden itibaren kendi dillerine uyarlayarak yoğun şekilde kullanmışlardır. Asurca ise, Babilce gibi ilk yazılı semitik dil olan Akadcanın bir lehçesidir (Gökçek, 2015). Sümerlerden öğrendikleri çivi yazısını Anadolu uygarlıklarına tanıtmışlardır.

Asurlular, tarihteki ilk kütüphaneyi Ninova'da kurmuşlardır. Kütüphanelerinde; Matematik, Astronomi, Tıp, Din ve Tarih gibi bölümler bulunmaktaydı. Ele geçirdikleri yerlerdeki kitaplıkları da korumayı ihmal etmeyen Asurlular; önemli eserleri de Asur diline çevirmişlerdir.

Şehir planlamacılığı gelişmiştir. Planlı şekilde kurulmuş olan kentlerde geniş caddeler yer almıştır. Su gereksinimlerini inşa ettikleri büyük su kanallarından karşılamışlardır.

Asurluların varlığına Medler ve Babiller son vermiştir.

4.7.1.3. Babiller

M.Ö. 1800-500 tarihleri arasında var olan Babiller, “Orta Mezopotamya” yani Fırat ve Dicle Nehirlerinin yakınlaştığı alanda Fırat Nehri kenarında kurulmuş bir uygarlıktır. Başkentleri Babil’dir. Merkezi krallıkla yönetilen halk; soylu ve kölelerden oluşmuştur. En ünlü kralları Hammurabi’dir. Devleti imparatorluk haline getiren Hammurabi, kendi adını verdiği yasalar çıkarmıştır.

Çok tanrılı bir dine inanan Babiller, Sümerler ve Asurlular gibi Ziggurat isimli tapınaklar inşa etmişlerdir. Sümerlerin çivi yazısını kullanan Babiller, astronomi çalışmalarında da Sümerlerden faydalanmışlardır. Güneş ve Ay Tutulmalarını kaydetmişlerdir.

Özellikle sanat ve mimaride çok gelişmiş olan Babiller; şehirlerin içinde bahçeli, duvarları kabartma resimlerle süslü saraylar yapmışlardır. Dünyanın yedi harikası arasında gösterilen Babil’in Asma Bahçeleri; kemerli yapılar üzerine oturtulmuş ve basamakları da piramit şeklinde yapılmıştır.

4.7.2. Anadolu Uygarlıkları

Anadolu, bugün Türkiye sınırları içinde yer alan bir bölgedir. Çeşitli uygarlıkların doğuşuna ve gelişimine sahne olmuştur. Özellikle Eski Çağ’da Anadolu, önemli uygarlıkların kurulmasına ve gelişmesine tanık olunmuştur.

Ülkemiz sınırları dâhilinde Anadolu uygarlıkları; Hititler, Frigler, Lidyalılar, Urartular ve İyonlardır.

4.7.2.1. Hititler

Hititler hakkında bilgilerimizin yeşermesi 19.Yüzyılda olmuştur. Hititler, kültürlerini diğer kültürlerle karşı kapalı tutmamalarının yanı sıra o kültürleri de özümseyerek, ortak bir kültür oluşturmuşlardır (Özkan, 2023).

Hitit kralları, sadece bir yönetici ve ordu komutanı sıfatı ile değil aynı zamanda da bir din ve yargı işlerinin de başı olarak en büyük rahip sıfatı taşırdı (Akurgal, 1995).

M.Ö. 2000-1750 tarihleri "Erken Hitit Çağı" olarak değerlendirilmektedir. Bu tarihlerde Büyük Kral Anitta'nın kurduğu krallık Asur Ticaret Dönemi ile birlikte sona ermiştir. Daha sonra 1750-1450 tarihleri arasında "Eski Hitit Çağı" ile Hititler, tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. 1450-1200 tarihleri ise "İmparatorluk Devri" olarak ifade edilmektedir (Özkan, 2000).

Hititler; yıllıklar (anal) oluşturmuşlardır.

Hititlerde, kendi üyeleri ve hatta kral dâhil herkesi yargılama hakkına sahip "Panku" adı verilen üst yetkili bir mahkeme bulunmaktadır. Bugünkü "Anayasa Mahkemesi" niteliğindedir. Hukuk kuralları, hak ve görevler zor anlarda üst düzey görevlilerin birlikte hareket edebilmesi amacıyla yazıya dökülmüştür. Yazıya dökülen bu kurallar tarihin ilk anayasası niteliğinde sayılmaktadır (Özkan, 2023b). Tüm bu özellikler ile Hitit imparatorluğu dünyanın ilk meşruti krallığı sayılmaktadır (Akurgal, 1995). Hitit Uygarlığını diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerinden birisi de İnsan Haklarına olan saygıdır (Akurgal, 1995).

Hititler, iyi bir mimar ve ustadır. Hitit şehir mimarisinin temelinde iki amaç yatmaktadır. Birincisi savunma amacına yönelik dağ şehirleridir. İkincisi ise vadi içlerine veya ovalara kurulan düz şehirlerdir. Gizlice girilip çıkılabilen yer altı geçitlerinin ilk mimarları da Hititlerdir. Hitit mimarisinde taşın, büyük bir ağırlığı vardır. Bu nedenle, Hititler tam bir taş ustasıdır. Ayrıca kentlerin idari yönden de önemleri vardır.

Hitit kentlerini "Enkur" adı verilen valiler yönetmektedir. Bu Valilerin altında "Hazannu" adı verilen bir tür belediye başkanı bulunmaktadır. Yerel yönetimin en büyük idarecisi eyalet valisi konumundaki "Bel Badgaltı"dır. Bu kişinin görevi; bölgesindeki bütün kale ve şehirlerin imarı ve bakımı ile ilgilenmek, Görev alanındaki resmi dairelerin personelinin tayinlerini yapmak ve emrindeki kaymakama denk bir görevli olan "Maskim" ile davalara bakmaktır. Aynı zamanda Bel Badgaltı, kale komutanı da sayılmaktadır (Özkan, 2023a).

Hititler, monarşi ile yönetilmektedir. Hatta teokratik monarşi demek de hatalı sayılmaz. Çünkü ülkenin tek hâkimi ve ülkenin tek sahibi olan kral, bu yönetme gücünü tanrılardan almaktadır. Kral tanrılarla halk arasında bir köprü görevi görmektedir. Yani, kralın görevi; Tanrıların kendisine emanet ettiği ve tanrılara ait ülkeyi ve insanlarını korumaktır. Bu nedenle kralın buyruğuna karşı gelmek tanrılara karşı gelmek olarak algılanmaktadır (Özkan, 2023a).

Kral üç önemli görev üstlenmiştir; Birincisi, başrahiptir. Tapınakların yapılması, donanımı, bakımı, oraya rahip ve “tanrı anaları” denilen rahibelerin atanması, Tanrı ve tanrıçalar için düzenlenen ayinlerin yapılması, kurbanların ve bayramların titiz bir şekilde takibi ve eksiksiz olarak uygulanmasının sağlanması kralın görevleridir. İkincisi, başkomutandır. Orduyu yönetmek kralın görevidir. Siyasi güç ile dini güç birbirlerine bağlıdır. Eğer bir

kral iyi işler yapıyorsa bu, tanrıların onu desteklediği anlamına gelmektedir. Üçüncüsü ise baş yargıçtır. Kral yasaları yapan, yasaları uygulayan adalet dağıtan ve önemli davalara bakan kişidir (Özkan, 2023a).

Krallık önce şehir devleti olarak kurulmuştur. Daha sonra başkent Kuşşar'dan Hattuşa 'ya taşınması ve birçok şehir devletinin vasal olarak krallığa bağlanması ile yönetimde bütünlük sağlandı. Zamanla merkezi (başkenti) Hattuşa olan ve çeşitli yönetim birimlerinden oluşan bir merkezi yönetim şekli oluşturulmuştur (Özkan, 2023a).

Devlet, Hattuşa'daki saraydan yönetilmektedir. Sarayda kraldan sonra en yetkili kişi “Tavananna” unvanına sahip kraliçedir. Kral eşleri Tavananna yani “anne kraliçe” saygılaması ile karşılanmaktadır (Ekrem Akurgal, 1995). Tavananna'nın geniş yetkileri vardır. Kralın olmadığı zamanlarda yetki kraliçededir. Kraliçe başrahibedir ve ayinleri yönetir. Devlet yönetiminde Kral ve kraliçeden sonra en yetkili organ meclis Panku 'dur. Krallığın ilk yıllarında oldukça etkili olan bu kurul; krallar güçlendikçe etkisini kaybetmiştir (Özkan, 2023a).

Kabartmalarda daha çok hiyeroglif (resimli yazı) kullanırken kil tabletler üzerinde ve kil mühürler üzerinde çivi yazısını kullanmışlardır. Kralların hayatlarını yıllıklara çivi yazısı ile yazmışlardır. Anadolu'yu Hititler döneminde Mezopotamya'ya bağlayan en önemli etken çivi yazısının kullanılmasıdır (Akurgal, 1995).

Hitit ordusu, savaş arabaları ve piyadelerden oluşmaktadır. Hitit ordusunun en önemli özelliği, manevralarındaki çabukluk ve hücum gücüdür. Ayrıca sürpriz gece saldırıları da, uzunca bir dönem en etkili taktikleri olmuştur. Hitit ordusu arabalarının, mükemmeliyetinin nedeni, askerler kadar atlardır. Savaş meydanında araba kullanmak, arabaların etkili olabilmesi için, atların keskin manevralar yapabilmeleri gerekir. Atların ve sürücünün bu

yeteneği kazanması, uzun çalışma gerektirir. Atla sürücünün ilişkisi ve bir btnmş gibi hareket edebilmeleri en önemli etkendir (zkan, 2023a).

Dünya tarihinin en önemli savaşlarından birisi olarak kabul edilen “Kadeş Savaşı”¹⁰ Hititler zamanında yaşanmıştır. Sebebi ise salgın hastalıklar, taht ve bağımsızlık mücadeleleri vb. Sebeplerle Hititlerde yaşanan i karışıklıktır. Hitit Devleti bünyesinde barınanlar (Amurru ve Amra toprakları ticari ve Mısır için dini ayinlerde kullanılan sedir ağacı ve gemi inşası için kereste temini için çok önemliydi.) bağımsızlık mücadelesine girmiştir. Amurru kralı Hititlere bağlı iken firavunun emri altına girmeyi kabul edince Bağımsızlık mücadelesinde dönemin güçlü devletlerinden Mısır’dan yardım istenince ortaya dönemin iki süper gücünün karşı karşıya geldiği Kadeş Savaşı ıkmıştır. Bu savaşın galibi Hititlerdir. Tarihin ilk barış anlaşması imzalanmıştır. Kadeş Anlaşması olarak isimlendirilen anlaşma tamamıyla eşitlik ilkesi üzerine kurulmuştur. Bu anlaşma, devletler hukuku açısından ilk anlaşmadır ve Birleşmiş Milletlerin duvarını süslemektedir. Bu anlaşma, iki ülkenin sadece askeri alanda emniyetini sağlamamış; kültürlerinin de kaynaşmasını sağlamıştır (zkan, 2023e).

Yasalar geleneksel düzenlemeler ile oluşturulmuştur. Hititlerde o çağa göre oldukça insancıl ve ölüm cezasının yok denecek kadar az olduğu bir hukuk sistemi vardır. Birçok lm cezası sürgüne dnştrlmştir (zkan, 2001).

Hititler ‘de aile ataerkil bir yapıya sahiptir. Hitit toplumu iki sınıftan oluşur. Özgür insanlar ve köleler. Özgür insanlar ülke yönetimine katılamamakla birlikte, istediği gibi ticaret, tarım ya da iç yapabilme özgürlüğüne sahip olan; köylüler, deri işleyicileri, demirciler, marangozlar, dokumacılar, tüccarlar, düşük kademedeki memurlar ve başka meslek sahibi insanlardır. Köleler, bir mal gibi alınıp satılmaktadır (zkan, 2023).

Hitit İmparatorluğu’nun ekonomisi tarım ve hayvancığa dayanırken başlıca geçim kaynağı tarımdır (Akurgal, 1995). Ayrıca Hititler demir madenini topraktan çıkarmış ve çeşitli eşyalar yapmışlardır (Akurgal, 1995).

Hititlerde din, gerek politik gerekse normal yaşamda önemli bir yere sahiptir. Hititler, Anadolu’ya geldiklerinde bira tanrısı olan bir toplumdur. Daha sonraları diğer kültürlerle

¹⁰ Hitit-Mısır arasında yapılan savaşın ve barış anlaşmasının detayları: (Akurgal, 1995, ss. 50–59).

etkileşime girdikçe bünyesinde farklı dinleri de özümsemiştir. Bunun sonucunda “Hitit Panteonu (Tanrılar Topluluğu)” gelişmiş ve değişmiştir. “Bin Tanrılı Toplum” anlayışı da böylelikle oluşmuştur. Krallar ölene kadar normal insan olarak değerlendirilmiş ancak öldükten sonra 'Tanrı' olduğuna inanılmıştır (Özkan, 2023f). Hititlerde baş tanrı Gök Tanrısıdır. Gök Tanrısının en önemli sembolü ise boğadır (Akurgal, 1995).

Hititler, hastalıkların en büyük nedeninin tanrıları kızdırmak olduğunu düşünüp, tedaviyi de bilimsel değil, ayinsel biçimde yaptıkları için o devirde tıp ve büyü iç içe sayılmaktadır (Özkan, 2023h).

Hititler, ölümden sonra yaşama inanmışlardır. Bunun için, mezarlarına eşyalar bırakmışlardır (Özkan, 2023d).

Hitit toplumunda büyücülük ve falcılık görülmektedir (Akurgal, 1995).

Hititler için heykel oldukça önemlidir. Anadolu’da anıtsal heykeller Hititler ile başlamıştır (Akurgal, 1995). Anıtsal eserlerde kabartmaları tercih etmişlerdir. Hayvan biçimli kaplar, gaga ağızlı testiler çok kaliteli eserlerdir. Güneş kursları da Hitit sanatının iyi birer örneğidir. Genellikle tunçtan yapılan bu kurslar, değişik tiplere sahiptir. Kile şekil vermede usta olan Hititler, seramik vazo sanatında çok iyi eserler bırakmışlardır (Özkan, 2023h).

Hititler güneş kursunu mısırlılardan almış ve yeni bir biçim vererek kursu kral olmanın baş simgesi yapmışlardır (Akurgal, 1995). Güneş kursu, Hititlerin en tanınmış sembolü olmasına karşın, Hatti kaynaklıdır. Tahminen, güneşin ve yıldızların birbirlerine olan açı ve hareketlerini

inceleyebilmek için yapılmıştır. Ancak daha sonra astronomi aletleri gelişince, törenlerde kullanılan bir objeye dönüşmüştür. Güneş kursu, Hitit uygarlığının ve sanatının bir sembolüdür. Dairesel biçim, kâinatı, onun etrafından çıkan oklar güneşi sembolize eder. Güneşin etrafına değişik öğeler yerleştirilmiştir. Bunlar; barışı temsil eden geyik, üremeyi temsil eden kuş, çeşitli ağaçlar ve sallanan ve ses çıkaran başka nesnelere. Tören ve ayinlerde ahşap bir sopaya geçirilerek kullanılmıştır. Güneş kursu güneş ve çevresindeki evreni sembolize etmiştir (Özkan, 2023h).

4.7.2.2. İyonlar

M.Ö. 1200-700 tarihleri arasında var olan İyonların yerleştiği İzmir Körfezi'nden Güllük Körfezi'ne kadar olan bölgeye “İyonya” denilmiştir. İyonya'nın kuzeyi başka bir Yunan kavmi olan “Aidoller” tarafından, güneyi ise diğer bir Yunan kavmi olan “Dorlar” tarafından iskân edilmiştir. İyonya'da şehir devletleri halinde yaşayan İyonların başkenti Efes'tir. Dış tehlikelere karşı devlet yönetimini “Tiran” adı verilen güçlü devlet adamlarına bırakmışlardır. Yaşadıkları bölgenin coğrafi konumundan ötürü İyonlar deniz ticaretinde gelişmişlerdir. Batı Anadolu'nun ticaret yollarının sonunda yer aldıkları için oldukça zenginleşmişlerdir. Bu durum İyonların siyasi ve sosyal yapılarını etkilemiştir.

Anadolu'da ilk kez demokrasiyi (doğrudan demokrasi) uygulamışlardır. Fenike alfabesini geliştirmişlerdir. Bilim ve sanatta oldukça gelişmişlerdir. İyonların bilimde ilerlemelerinin nedeni, önceki uygarlıkların, dünyanın oluşumuna ait efsanelere dayanan bilgilerini reddetmeleri ve doğanın oluşumuna bilimsel bir açıklama getirmeye çalışmalarıdır. İyon Uygarlığı, Yunan Uygarlığını etkilemiştir. Matematikte Tales ve Pisagor, Tarihte Herodot, Tıpta Hipokrat, Felsefede Diojen önemli İyonlu bilim adamlarıdır. İyon edebiyatının en önemli eseri Homeros'un “İlyada ve Odysseia (Odiseya) Destanı"dır. İyonlarda çok tanrılı inanış mevcuttur.

4.7.2.3. Urartular

M.Ö. 900-600 tarihleri arasında var olan Urartular yoğun olarak Doğu Anadolu başta olmak üzere Gürcistan, Ermenistan, Nahcivan, İran ve Irak topraklarında yayılmış durumdadır. Krallığın merkezi bugünkü Doğu Anadolu Bölgesinde, Van Gölü etrafında 1700 metre yüksekliğinde oluşan yaylada Tuşpa merkezli olarak kurulmuştur (Salvini, 2006).

Doğu Anadolu'nun dağlık coğrafyasının sert iklim koşulları altında kendilerine özgü bir kültür yaratan Urartular, özellikle mimarlıkta ve maden işçiliğinde özgün eserler yaratmışlardır. Taş, kemik ve keramikten özgün eserler veren Urartular bronz işçiliğinde de çağlarını aşan bir ustalıkla erişmişlerdir. Kullandıkları bronz kemerlerin ve miğferlerinin üzerinde zengin bezemeler yer almaktadır(Salvini, 2006).

Yalçın kayalıklar üzerinde kurdukları görkemli kaleler, büyük saraylar, anıtsal tapınaklar, onlara özgü planlı yerleşimler ve çok odalı kaya mezarları eriştikleri üstün uygarlık seviyesini yansıtmaktadır. Dağlık ve kayalık bir bölgede hüküm süren Urartular, özellikle taş işçiliğinde ve taştan kale yapımında ustalaşmışlardır. Şehirlerarası bağlantıyı ise

kurdukları düzenli yol ağı ile sağlamışlardır. Urartularda, yönetici kesim ile aileleri, büyük kale ve merkezin yakınındaki çok odalı kaya mezarlarına gömülürken sıradaki halk, sosyal statülerine göre toprak altına inşa edilen oda mezarlara veya basit toprak mezarlara gömülmüştür. Urartu mimarisinde en fazla kullanılan malzeme taş ve kerpiçtir (Salvini, 2006). Freskler, Urartu saraylarının iç mekânlarındaki en yaygın ve en güzel duvar süslemesidir (Salvini, 2006). Urartu'da en yaygın olarak karşılaşılan anıt tipi stellerdir (Salvini, 2006).

Tanın alanında da önemli işler başarmış olan Urartular topraklarını sulamak için uzun kanallar açmışlar, suni göletler ve barajlar yapmışlar, nitelikli bağlar, bahçeler kurmuşlardır. Tarlaları işleyecek aletler geliştirmişlerdir (Salvini, 2006). Urartular sulama tesisleri ile topraklarının verimini arttırmayı başarmışlardır. Aynı zamanda hayvancılık da büyük bir öneme sahiptir (Akurgal, 1959). Urartularda hayvancılığın önemini, fethedilen bölgelerdeki çok sayıdaki sığır ve koyun sayısını içeren belgeler göstermektedir (Salvini, 2006). Tarım, hayvancılık, dokumacılık ve maden işçiliği ileri düzeyde olduğu için Urartularda nüfusun büyük bölümünü çiftçiler ve zanaatkârlar oluşturmuştur (Salvini, 2006).

Urartular madencilikte de çok ileri gitmişlerdir (Akurgal, 1959). Urartu maddi kültürünün en tanınmış simgesi -hem basit el sanatlarında hem de gerçek sanatta- kuşkusuz “tunç” üretimidir (Salvini, 2006). Urartular, çevrelerinde bulunan madenleri çok iyi işlemiş ve maden işçiliğinde ileri düzeye ulaşmışlardır. İnsan ve hayvan kulplu bronz kazanları ve madeni araç-gereçleri üretmişlerdir (Akurgal, 1959).

Urartular çivi yazısı kullanmışlardır. Ayrıca çivi yazısının yanı sıra Hitit hiyerogliflerine çok benzeyen ama farklı bir “resimli yazı” kullanmışlardır (Akurgal, 1959).

Hititler gibi çok tanrılı bir dine inanan Urartular ‘da başlıca üç tanrı bulunmaktadır. Bunlar milli tanrı Haldi, gök tanrısı Teşeba ve güneş tanrısı Şiwini’dir. Kral, ülkeyi Savaş Tanrısı “Haldi” adına yönetmiştir (Akurgal, 1959).

4.7.2.4. Frigler

Friglerin Anadolu’ya ne zaman geldikleri konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. MÖ. 1200 yıllarından sonra Anadolu’ya Boğazlar yoluyla ayak basan Friglerin, kitleler halinde hareket eden Trak boylarından biri olduğu düşünülmektedir (Bülbül, 2009). M.Ö. 13.yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu’da yaşayan Friglerin coğrafyası yapılan kazılar ve araştırmalar dâhilinde “Doğu Frigya”, “Merkez Frigya” ve “Batı Frigya” şeklinde üç temel

bölümde incelenmiştir(Erdan, 2018). Doğu Frigya olarak adlandırılan bölge tüm Kızılırmak arazisini (Çorum'dan Samsun'a kadar uzanan Yeşilirmak Havzası) tanımlamaktadır (Erdan, 2018). Merkez Frigya; Sakarya ve Kızılırmak Nehirleri arasında kalan, başkent Gordion'u da içine alan bir alandır. Kızılırmak Nehri, Doğu Frigya ile Merkez Frigya arasındaki sınırı oluşturmaktadır (Erdan, 2018). Batı Frigya; Eskişehir, Afyonkarahisar, Isparta, Bilecik, Kütahya ve Balıkesir'in kuzey kesimi içine almaktadır (Erdan, 2018).

Bilinen ilk Frig kralı Midas'tır (Algan, 1927). Görkemli Frig kaya anıtlarıyla, sunaklarıyla, altarılarıyla, kaya odalarıyla, mezar odalarıyla, koridor ve sarnıçlarıyla mimari anlamda önem taşıyan Midas şehri; Yazılıkaya köyünde (Eskişehir) bulunmaktadır. Midas şehrindeki önemli anıtlar arasında "sunaklar" bulunmaktadır (Algan, 1927). Midas'la ilgili en ünlü söylence kulaklarıyla ilgili olandır. Pek çok Frig kenti "ktistes"inde efsanevi kral Midas'ın ismi geçmektedir (Erdan, 2018).

At yetiştiren aristokratlar olarak anılan Frigler; Batılı kaynaklarda Frig, Doğulu kaynaklarda ise Muşki olarak adlandırılmıştır(Algan ve Ongar, 1927). Coğrafi konumlarından dolayı bir yandan Yunan diğer yanda Hitit etkisi altında kalmış olsalar da özgün ve Anadolu bir kültür oluşturmayı başarmışlardır. Manisa yakınlarındaki Sart'tan başlayarak tüm Anadolu'yu boydan boya geçen "Kral Yolu" Frigya'dan geçmektedir. Bu yol dolayısıyla Friglerin ticari yaşamı oldukça güçlüdür (Algan, 1927).

Frig ihraç ürünlerinin en önemlilerinden birisi yün ve yünden yapılmış kilim ve kumaşlar oluşturmaktadır. Frigler halı ve kilim dokumacılığında oldukça ileri düzeydedir. Bu durumda Frig halıları çok tanınmış Türk halılarının ataları sayılmaktadır. Bu Frig halıları Yunanlılar tarafından "Tapates" olarak bilinmektedir (Algan, 1927).

Frig ekonomisinin temeli tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Yaşama ve kalkınmanın öz kaynağının tarım olduğunu bilen Frigler, tahıl üretimine büyük önem vermişler, tarım alanlarına zarar verenleri şiddetle cezalandırmışlardır. Frigyalılar bağcılığı da geliştirmişlerdir. Aşağı Sakarya ve Menderes ovalarında çok verimli bağlar kurmuşlar, şarap tanrısı "Dionizos" şerefine bağ bozumu şenlikleri düzenlemişlerdir. Tarım ve hayvancılıkla geçinen köylerin yanında kentlerde yaşayan daha gelişmiş bir aydın tabakası, tüccar ve esnaf sınıflarda vardır (Bülbül, 2009).

Frigler mimarlık¹¹, maden ve ahşap işçiliği, dokumacılık, müzik konularında çağdaşlarından oldukça ileridir (Algan, 1927). Frig mimarlığında ahşap yapıların önemli bir yer tutması ile birlikte mimarının en dikkat çekici yeri “megaron” denilen yapı türüdür. Frig döneminin sevilerek kullanılan madeni tunç ve demirdir. Frig tunç işçiliğinin en özgün buluntularını sayıca en fazla grup olan “Fibulalar (çengelli iğneler)” oluşturmaktadır (Erdan, 2018). Özellikle Tunç işçiliğinde uzmanlaşmışlardır. Bu alaşım bakır ve kalayın belirli oranlarda birleştirilmesiyle yapılmıştır. Günümüz hamam taslarının atası olan, ortası göbekli ya da kulpları makarayı andıran kâseler, biçimli tutamaklar boğa başlarıyla süslü kazanlar, kepekler, kemerler ve çengelli iğneler de Friglerin ürünüdür (Bülbül, 2009).

Friglerin tamamen kendilerine özgü yazı sistemleri vardır. Frig dilinde Yunan, Slav ve Hitit dilin ait kelimeler de yer almaktadır. M.Ö. 8. Yüzyılın sonlarında Frigler, Yunan alfabesiyle yazılmış okunabilen ancak anlamları çözümlenememiş az sayıda yazı bırakmışlardır (Algan, 1927). Ayrıca Friglerin hayvan masallarının yaratıcısı olduğu söylenmektedir (Algan, 1927).

Frig dininin özünü “Ana Tanrıça Kültü”¹² oluşturmaktadır.. Frigler ana tanrıçaları için “Mater”¹³ ismini kullanmışlardır. Frigler kendilerinden önce Anadolu’da hüküm süren Hititler gibi çok tanrılı dini inanca sahiptir (Erdan, 2018).

Frig dini, dinin mimariye ve anıtsallığa yansımış hali olan açık hava kutsal alanları Frig inançları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Frig dini yapıları arasında yer alan en dikkat çekici tür “fasad”lardır. Çeşitli yapıların cepheden görüntüsünün kaya üzerine oluşmasıyla oluşan fasadlar, ahşap mimarının kaya üzerindeki birer kopyası niteliğindedir (Erdan, 2018). Frig kaya anıtlarının çoğunda ana tanrıça Kybele heykeli ve kabartması bulunmaktadır Algan, 1927).

Tümülüs tipi mezarlar Frigler ile birlikte görülmeye başlamıştır. Frig ölü gömme geleneği¹⁴ bağlamında görülen diğer uygulamalar kaya mezarları ve basit toprak gömütlerdir (Erdan, 2018).

¹¹ Mimarlıkta frizi ilk kez Frigyalıların bulduğu ve kullandığı düşünülmektedir. Friz sözcüğünün Latincesi “phrygium” dur (Ertuğrul Algan, 1927, s. 190).

¹² Ana tanrıça Anadolu’da Kubaba, Kybele vb. isimlerle anılmaktadır (Ertuğrul Algan, 1927, s. 163).

¹³ Filolojik açıdan yapılan incelemelerde “Mater” kelimesinin “ana” anlamına geldiği tespit edilmiştir (Erdan, 2018, s. 67).

¹⁴ Tümülüsler ile kaya mezarları arasındaki temel fark defnedilen kişi sayısıdır. Tümülüsler genel olarak tek bir kişi-soylunun defnedildiği mezar odalarından oluşmaktayken, kaya mezarlarında farklı

4.7.2.5. Lidyalılar

M.Ö. 687-549 tarihleri arasında var olan Lidyalılar, Gediz ve Menderes Irmakları arasındaki bölgede kurulmuş bir uygarlıktır. Başkentleri Manisa'daki Sardes'tir (Cahill, 2010).

Doğu ve batı arasındaki ticareti geliştirmek için Efes'ten başlayıp Sard'dan geçen ve Mezopotamya'ya kadar uzanan "Kral Yolu"¹⁵ nun açılmasında etkili olmuşlardır. Bu sebeple kısa sürede zenginleşmişlerdir.

Lidyalıların başarıları arasında; madeni para sisteminin icadı, dokuma ve değerli metal sanatı, kozmetik, müzik, atçılık, park ve bahçelerdeki usta işçilik oluşturmaktadır (Cahill, 2010). Tüm bunlar arasında Lidyalıların uygarlık tarihine en büyük katkısı parayı bulmuş olmalarıdır.

Lidya yazısı, Yunan alfabesinin bir türünden adapte edilmiştir. 26 işaretin 8 tanesi sesli 18 tanesi sessizdir. Bu işaretlerin hepsinin Yunancada karşılığı vardır. Lidya dili düzenli bir şekilde sağdan sola doğru yazılır (Cahill, 2010).

Lidyalıların dini çok tanrılıdır. Bu tanrıların bir kısmı Anadolu kökenli diğer kısmı ise Yunan kökenlidir (Cahill, 2010).

Lidyalılar da Frigler gibi krallarını ve zenginlerini Tümüls tip mezarlara gömmüşlerdir.

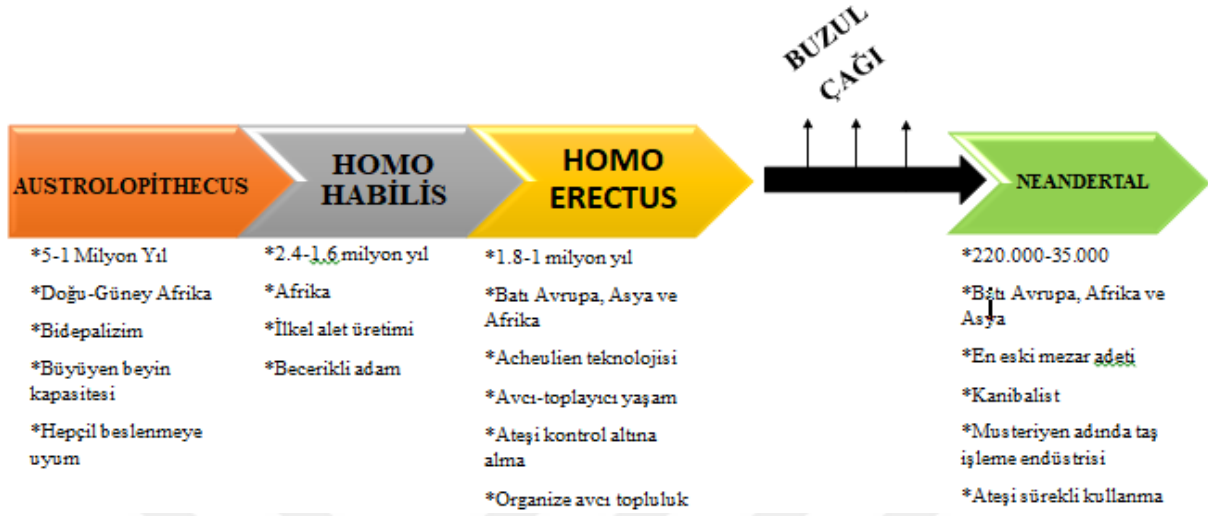
Lidyalılar kısa sürede Pers (İran) egemenliğine girmişlerdir. Bunun en önemli sebebi ordularının çeşitli kavimlerden toplanan ücretli askerlerden oluşmasıdır.

sayıdaki seki ya da klinelerde birden fazla kişinin, farklı zamanlarda topluca defnedildiği görülmektedir (Erdan, 2018, s. 113).

¹⁵ Kral Yolu: Doğu ve Batı arasındaki ticari ve kültürel etkileşim açısından önemli bir rol oynamıştır. Şehirler arasında seyahat eden kuryelerin daha hızlı mesaj taşınması ve tarihi açıdan önemlidir.

4.8. Eski Çağ Tarihi Dâhilinde Primatlar ve Homo Türleri

İDRAKLİ MAHLUKLAR (HOMİNİDLER)

Şekil 2: Hominidler

Antropoloji, Fizik ya da Biyolojik Antropoloji ve Sosyal / Kültürel Antropoloji olmak üzere iki büyük bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümlerden birincisi, insanın fizik yapısının ve davranışının evrimi, eskinin ve günümüz insan topluluklarının birbirlerinden farklı biyolojik özellikleri ile ilgilenen Biyolojik Antropoloji; ikincisi, insan toplumlarını ve kültürlerini araştıran bölümdür. Bu bölüm de kendi içinde iki ana dala ayrılmaktadır. Bunlardan biri, toplumların ve kültürlerin tarihini ve tarih öncesini araştıran bir bilim olan “Arkeoloji”dir. Söz konusu dallardan diğeri, “Sosyal /Kültürel Antropoloji”dir. Sosyal ve kültürel antropologlar, günümüzün birbirinden oldukça farklı toplumlarıyla ve kültürleriyle, özetle, toplumların yaşam biçimleri ile ilgilenmektedir. Bu yaşam biçimleri ise, bireylerin, yaşadıkları toplum içinde nasıl eğitildikleri; birlikte yaşayacakları eşlerini nasıl seçtikleri; nasıl evlendikleri; kendi toplumları ya da diğer toplumların üyeleriyle nasıl örgütlü ilişkiler kurdukları gibi konuları içermektedir (Erginer, 1991).

Diğer bir deyişle Antropoloji; yeryüzündeki ilk hominidlerin yapıları, yaşam süreçleri ve bölgeleri hakkında doyurucu bilgiler sunmaktadır. Antropoloji hominidleri ele alırken yeryüzündeki diğer omurgalı canlıları da Paleozoik (Birinci Zaman), Mesozoik (İkinci Zaman) ve Senozoik (Üçüncü Zaman) olmak üzere üç ana çağda incelemektedir. Senozoik Zaman; Tersiyer ve Kuaterner olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. Tersiyer zaman kendi içinde beş kısımdan oluşmaktadır. Bunlar; Paleosen, Eosen, Oligosen, Miyosen ve

Hominidler'dir. Kuaterner ise kendi içinde iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar; Pleistosen ve Holosen'dir (Karauğuz, 2017).

Paleozoik Zaman “Hayatın Başlangıcı” olarak kabul edilmektedir. Tek (protozoa) ve çok (metaoza) hücreliler yani Balıklar, Amfibiyanlar¹⁶ ve İlkel Sürüngenler bu zaman içerisinde görülmektedir.

Mesozoik Zaman içerisinde de dinazorların yaşadığı bilinmektedir (Karauğuz, 2017).

Senozoik Zamanın “Tersiyer” kısmı beş evreden oluşmaktadır. İlk kısım Paleosen 'de kuzey Amerika ve Avrupa birbirlerine yakın konumda ve bir kara parçasıyla birleşmiş haldedir. İkinci kısım Eosen' de Kuzey Amerika ile Güney Amerika küçük bir su parçasıyla birbirlerinden ayrılmıştır. Amerika'nın, Avrupa ve Afrika ile arasındaki mesafe açılmıştır. Üçüncü kısım Oligosen 'de uzun dönem yeryüzünde sürececek soğumalar başlamıştır. Bu dönemin tek primat fosili Afrika'nın Fayum bölgesinde ele geçen Aegyptopithecus'tur. Dördüncü evre Miyosen' de yeryüzündeki soğumalar artmıştır. Geniş ormanlar otlaklarla bölünmüştür. Kıtalar hemen hemen günümüzdeki şeklini almaya başlamıştır. Afrika ile Avrasya arasında kara bağlantısı oluşmuştur. Beşinci Zaman Pliosen'de Doğu ve Güney Afrika'da Hominidlerden “Australopithecus” türü görülmüştür. Bu dönem canlılarında Bipedalizm, hepçil beslenmeye uyum ve büyüyen beyin kapasitesi görülmektedir. Ayrıca Afrika'da “Homo Habilis” türü de görülmüştür. “Becerikli adam” olarak ifade edilen bu homo türü ilkel aletler üretmişlerdir (Karauğuz, 2017).

Senozoik Zamanın ikinci kısmı “Kuaterner” evresidir. Kuaterner evresinin ilk evresi Pleistosen'de “Austropithecus” türü görülmüştür. Afrika, Avrupa ve Asya'da “homo erectus” türü görülmüştür. Bu tür Acheulien teknolojisi ile daha karmaşık aletler üretilmiştir. Avcılık-toplayıcılık üzerine temellenen bir yaşamın ilk örnekleri verilmiştir. Organize avcı topluluklar oluşturulmuştur. Ateş kontrol altına alınmıştır. Batı Avrupa, Afrika ve Asya'da “Neandertal” türü görülmüştür. Bu tür bilinen en eski mezar adeti bu canlılarla ortaya çıkmıştır ve ölülerini Hoker tarzında gömmüşlerdir. Bazı Neandertaller Kanibalist¹⁷tir. Musteriyen adı verilen taş işleme endüstrisini yaratmış ve çeşitli aletler yapıp bunları kendinden sonra gelen nesillere aktarmışlardır. Ateşi etkin ve sürekli şekilde kullanmayı geliştirmişlerdir (Karauğuz, 2017).

¹⁶ Amfibiyan: Hem karada hem de suda yaşayabilen canlılar (Karauğuz, 2017, s. 66).

¹⁷ Kanibalist/Kanibalizm: Kendi türünden olan insan etinin yenmesi.

4.9. Sosyal Bilgiler Dersinde Eski Çağ Tarihi

Ders kitapları yaygın olarak bakıldığında bilgi edinebilme, görsel olarak kişinin dikkatini çekebilme gibi birden fazla özelliği ile bireylerin dostu olma görevini üstlenmektedir. “Sosyal Bilgiler” yaşamın bir parçası değil yaşamın tümü şeklinde karşımıza çıktığı gibi çeşitli disiplinleri de bünyesinde tutan bir ders konumundadır. Bu disiplinler arasında bulunan Tarih ise Sosyal Bilgiler dersi kapsamında barındırdığı ve alt dallara ayrılabilen bir statüdedir. “Eski Çağ Tarihi” de Sosyal Bilgiler dersinin kapsamı dâhilinde bulunmaktadır. Geçmişi, bugün ve yarın ile alakalandırma aşamasında Sosyal Bilgiler dersi Tarih’ten yaralanırken “Eski Çağ Tarihi” de kilit rol oynamaktadır (Bozgöz, 2017).

Bir dersin yıllık olarak planlanması ve uygulanması konusunda öğretim programları etkili durumdadır. Milli eğitim bakanlığı tarafından 2011 yılında basılıp 2011-2012 eğitim-öğretim senesinde okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 2005’de “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı” çerçevesi dâhilindedir. Sosyal bilgiler dersinin öğretim programı 2018 yılında yeniden düzenlenmiştir (Demir ve Haçat, 2018b).

Tablo1: “2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Eski Çağ Tarihi Konuları” İle İlgili Kazanım

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım
6	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	2. ünite (Yeryüzünde Yaşam)	SB.6.2.6. Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur. SB.6.2.7. Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.

Tablo2: “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Eski Çağ Tarihi Konuları” İle İlgili Kazanım

Sınıf düzeyi	Öğrenme alanı	Ünite	Kazanım
5	Kültür ve miras	2. ünite (Ülkem, Kültürüm ve Tarihim)	SB.5.2.1. Somut kalıntılarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.

2018 yılında yeniden düzenlenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programıyla bireylere sunulan Eski Çağ Tarihi konularının 6. Sınıf düzeyinden 5. Sınıf düzeyine indirildiği bilinmektedir. Yapılan düzenleme kapsamında Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde yer alan “Eskiçağ Tarihi” konularının kazanım sayısının azaltıldığı, ünitenin adının ve öğrenme alanının değiştirildiği de bilinmektedir (Daşcıoğlu ve Şimşek, 2018).

Eski Çağ Tarihi birden fazla bilim dalının, ülke yönetim biçimlerinin, günümüz medeniyetinin temellerinin atıldığı bir çağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugünü anlamlandırmaları açısından bu dönemin öğrencilere öğretimi gerekli bir durumdur. Ayrıca yöresel tarih ve turizm yönünden de son derece mühim olan Eski Çağ Uygarlıkları insanlık tarihinin kültürel olduğu kadar tarihsel zenginliği olarak da görülmektedir (Demir ve Haçat, 2018b).

4.10. Ders Kitabı Nedir?

Ders kitapları genel olarak bakıldığında öğrencilerin ilk arkadaşları olduğu gibi öğrenme sürecinde de sıkça kullandıkları temel kaynakların başında gelmektedir. Gelişen teknolojiye rağmen günümüzde hala en çok kullanılan malzeme olarak yerini korumaktadır. Ders kitapları, müfredat içeriğinde var olan temel hedeflere ulaşmak için; müfredatta var olan kazanımları, kavramları, değer ve becerileri bireylere iletmek hedefiyle okullarda okutulan temel eğitim materyali olarak tanımlanmaktadır (Doğan ve Torun , 2018).

Ders kitapları, öğrencilere anlatılan dersin kapsamı hakkında bilgi vermenin en güçlü ve ifade edilebilir yoludur. Öğretmenlere ve öğrencilere (resimler, grafikler, haritalar, belgeler) birçok birincil ve ikincil kaynak sağlamaktadır. Bir okulda, kentte veya devlette eşit aşamada eğitim alan bireylerin tümü aynı veya benzer ders kitabından faydalanır. Birçok ders kitabı devlet standartlarına yaraşır şekilde tasarlanmış ve böylece eşitlik sağlanması hedeflenmiştir. Ders kitapları değişen çağlarla birlikte sürekli güncellenmektedir. Bu durum bireylerin tarihsel bakış yönlerini ilerletmekte ve zamanla ne kadar büyük bir gelişimin yaşandığını anlamaları için verimli bir yol sunmaktadır (Doğan ve Torun , 2018).

Ders kitapları hazırlanırken veya geliştirilirken kitapların her yönden bireyin seviyesine uygun olması gerekmektedir. Türkiye’de ilk ve orta kademeli okullarda okutulmakta olan “Ders Kitapları” MEB denetiminde hazırlanmaktadır. Kapsam dâhilinde ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde bulunan ölçütler istikametinde oluşturulmaktadır. Oluşturulan yönetmelikte ders kitaplarının hazırlanmasına dair kapsam; dil, anlatım ve üslup; öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme; teknik, tasarım ve düzenleme ile ilgili detaylı ölçütler vardır (MEB, 2018a). Oluşturulan her ders kitabı bu ölçütler istikametinde hazırlanmakta ve taslak kitap olarak Talim Terbiye Kurulu Başkanlığına takdim edilmektedir. Alanında yetkin akademisyen, alan öğretmeni, görsel tasarım uzmanı, Dil uzmanından oluşan komisyon değerlendirmesinden sonra gerekli kontroller ve düzeltmelerden sonra kurul onayından geçen kitaplar ders kitabı

olarak eğitim ortamlarında yerini almaktadır. Çalışmanın odağını oluşturan konular “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları”(MEB, 2018b) kısmında bulunmaktadır (MEB, 2018b'den aktaran Doğan ve Torun, 2018).

Kapak, dersin kapsamı ile uygun şekilde dizayn edilmelidir. Kapak dizaynında tercih edilen öğeler ve bunların kullanılış stili kitabın kapsamıyla uygun ve kapsamı destekleyici olmalıdır. Kapak, sınıf seviyesine uygun olarak ilgi çekici olarak aynı zamanda kitabın kapsamına uygun ilgi ve merak uyandıracak kalitede tasarlanmalıdır. Ünite veya konu başlarında eski bilgileri hatırlatabilecek, güncel konuya çerçeve oluşturabilecek hazırlayıcı etkinlikler bulunmalıdır. Hazırlayıcı etkinlikler; öğrenme isteği ve merak uyandırıcı, motive edici kalitede olmalıdır. Kapsam konunun kalitesine uygun olarak günlük hayatla bağlantılı olmalıdır. Kazanımların işlenişinde günlük hayata ilişkin bağlantılara yer verilmelidir. İçerik bağımsız öğrenmeye imkân tanınmalıdır. Kapsam; doğru, geçerli ve güvenilir kaynaklara dayandırılmalıdır. Bilimsel olarak geçerliliği ve güvenilirliği konusunda kanıt olmayan ve kaynağı bilinmeyen kapsamlara değinilmemelidir (Doğan ve Torun, 2018).

BÖLÜM 5

5. BULGULAR

Bilgilerin doğru, güvenilir ve güncel bir şekilde hem hızlı hem de geniş kitlelere aynı zamanda ulaştırılabilmesi konusu her dönem oldukça mühim bir sorun olarak yerini korumuştur. Bu sorunu çözmeye en önemli görevi üstlenen materyal elbette ki “ders kitapları” olmuştur.

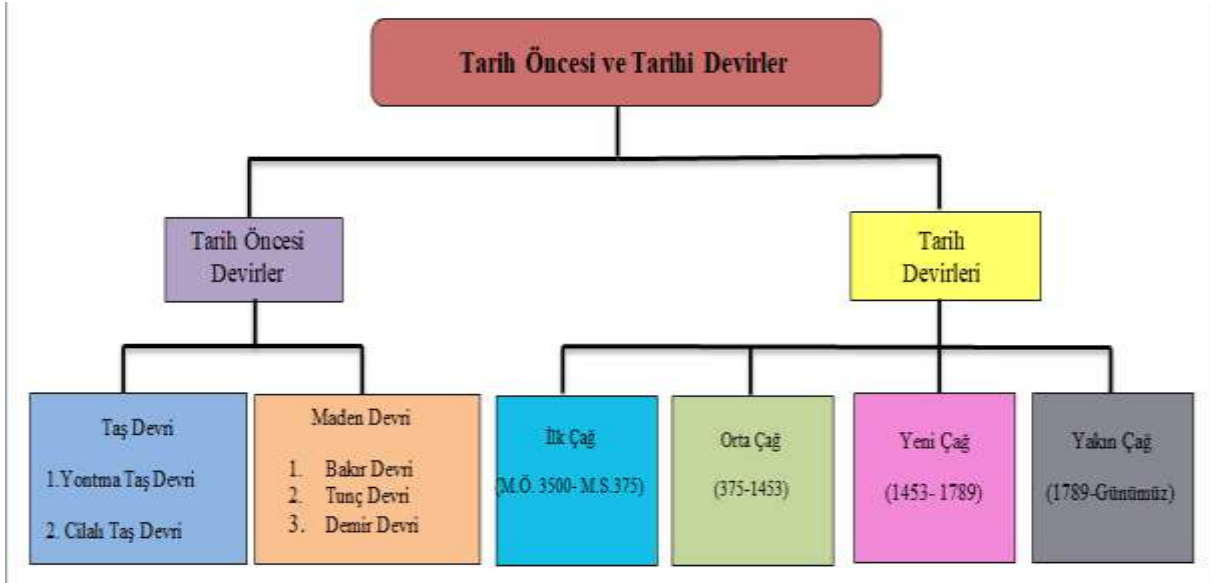
Bilgileri toplu olarak öğrencilere ulaştırma işlevini ders kitapları üstlenmiştir. Ders kitapları, öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan yazılı metinler şeklinde tanımlanmaktadır. Ders kitaplarının öğrencilere sunduğu bilgileri etkili kılmak gerekmektedir. Etkili bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, öğrencilere bireysel olarak öğrenme fırsatları sunarken, aynı zamanda da öğrencilerin kitap ile oluşan bağına kuvvetlendirme yönünde yaşantılar sunan materyaldir (Şahin, 2004).

Bilginin toplu şekilde büyük kitlelere hızlı şekilde ulaştırılması sorunu ders kitapları ile çözülmüştür. Fakat “Eski Çağ Tarihi” öğretimi konusu ile ilgili sorunlar ise geçmişten günümüze hala devam etmektedir.

“Eski Çağ Tarihi” öğretimi ile ilgili problemlerden en mühimi ise eski bilgilerin güncellenmemesi problemidir. Bilimsel gelişmelere ve arkeolojik çalışmaların devamlılığına dayalı olarak güncel bilgilerin ortaya çıkması “Eski Çağ Tarihi” bilgilerinde sürekli bir değişime sebep olmaktadır. Bu gelişim ve değişimlerin ders kitaplarında bulunması, evrensel ve bilimsel yaklaşımlarla ele alınması ve “Eski Çağ Tarihi” öğretimi yönünden bireylere fark ettirilmesi oldukça mühimdir (Öztaşkın ve Üngör,2013).

Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Öğretim Programı kapsamında “Eski Çağ Tarihi” konuları “Yeryüzünde Yaşam” isimli “İkinci Ünite” de bulunmaktadır. “Tarihte Yolculuk” başlığı ile konuya genel bir giriş yapılmıştır. Devamında ise milat kavramı açıklanmış, daha sonra sayfanın sonuna genel bir tarih şeridi yerleştirilmiştir. “Uygarlıkların Beşiği Anadolu” başlığı altında kurulmuş olan uygarlıklara değinilmiştir. Bu uygarlıklar; Hitiler, Frigler, Urartular, Lidyalılar, İyonyalılar, Sümerler, Asurlular ve Babiller’dir. Eski Çağ Tarihi konuları toplam 10 sayfa içerisinde yer edinmiştir.

5.1. Sayfa 45: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

Şekil 3: Sayfa 45'teki Tablo

Araştırma kapsamında incelenen sayfalarda ilk tespit edilen hatalar arasında Şekil 3'de görülen “Tarih Öncesi Ve Tarihi Devirler Tablosu” yer almaktadır. Yazının icat edilmesi ile “Tarihi Devirler”e geçiş yapıldığı üzerinde durulmaktadır. Araştırmamıza temel oluşturan Eski Çağ Tarihi'nin doğuşu “yazının bulunması” olarak kabul edilmektedir. Yazının, Mezopotamya'da M.Ö. 3200'de Sümerler tarafından bulunduğu ve Anadolu'nun yazı ile yaklaşık 1000 yıl sonra “Asur Ticaret Kolonileri” çağında ticaret için gelen tüccarlar sayesinde tanıştığı üzerinde durulduğunda sayfa 45'in sonunda “Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları” için hazırlanmış olan ortak ve tek tablonun eksik bilgi içerdiği kolayca fark edilebilmektedir. Tüm bunlara ek olarak tarihi devirler yazının bulunduğu tarihte yani M.Ö.3200'lerde değil M.Ö. 3500'lerde başlatılmıştır.

Ayrıca Tarih Öncesi Ve Tarihi Devirler Tablosunda (Sayfa 45); Tarih Öncesi ve Tarihi Devirlerin isimlendirilmesi aşamasında Çağların en çok anıldığı isimlerinin de (Paleolitik, Mezolitik, kalkolitik vb.) tabloda verilmediği ayrıca çağların birbirinden ayrıldığı aşamalarda tarihlendirme de yapılmadığı görülmektedir. Bilgilerin kalıcılığı ve doğruluğu göz önüne alındığında tablonun tam anlamıyla beklenen ihtiyacı giderme durumunu karşılayamadığı görülmektedir.

5.2. Sayfa 46: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

İlk Çağ : Yazının bulunmasıyla (MÖ 3500) başlar, Kavimler Göçüne (375) kadar sürer.
Orta Çağ : Kavimler Göçüyle (375) başlar, İstanbul'un fethine (1453) kadar sürer.
Yeni Çağ : İstanbul'un fethiyle (1453) başlar, Fransız İhtilaline (1789) kadar sürer.
Yakın Çağ : Fransız İhtilaliyle (1789) başlar, günümüze kadar sürer.

Ankadışlar, tarihin nasıl ve niçin sınıflandırıldığını öğrendik. Şimdi, zamanda yolculuk yapmaya başlayabiliriz. Birinci durağımız, İlk Çağ. Bakalım, o dönemde insanlar nerede yaşıyor ve neler yapıyorlarmış?

İlk insanlar, tanım yapmayı bilmediklerinden avcılık ve toplayıcılıkla geçiniyorlardı. Başlangıçta dağınık ve birbirlerinden uzak hâlide yaşıyorlar, göçebe bir yaşam sürdürüyorlardı. Barınakları ise mağaralar veya yuvarlak biçimli kulübelereydi. Bu kulübelere, avladıkları hayvanların derilerinden, çevredeki bitkilerden elde ettikleri dallardan ve çamurla yapıyorlardı. İnsanların mağara veya kulübe yeri seçiminde, uygun iklim koşulları, av hayvanlarının çokluğu ve yenilebilir bitkilerin bol olması önemli rol oynuyordu. Bir bölgedeki av hayvanlarının ve bitkilerin azalması ya da iklimdeki değişiklikler, insanların başka yerlere göç etmesine neden oluyordu. Anadolu'da tarih öncesi döneme ait en önemli yerleşme Antalya yakınlarındaki Karain Mağarası'dır.

Şekil 4’de araştırma kapsamında incelenen sayfa 46 yer almaktadır. Sayfanın başındaki tabloda İlk Çağ; yazının bulunması ile M.Ö. 3500 tarihinde başlatılmıştır. Yazının M.Ö. 3200’lerde Sümerler tarafından Mezopotamya’da bulunduğu ve Anadolu’ya Asurlu Tüccarlar sayesinde yaklaşık 1000 yıl sonra geldiği göz önüne alındığında yanlış bilgi verildiği açıkça görülmektedir.

Sayfa 46’da ilk paragrafın sonu ile ikinci paragrafın başında yer alan “İnsanlar” kelimesi geçmektedir. İlk Çağ’da insanlar değil, insansı özellikler gösteren fakat insan olarak adlandırılmayan Homo Habilis, Homo Erectus vb. varlıklar/Hominidler mevcuttur. Bu varlıklar için bahsettiğimiz insansı özellikler; dik yürüyebilmek, alet yapabilmek, ateşi kontrol altında tutabilmek vb. özellikler gösterebilmektir. İnsansı özellik gösteren bu canlılar, hem beyin hem de vücut olarak insana benzeyen fakat tam anlamıyla insan olarak adlandırmadığımız türlerdir.

İkinci paragrafın ortalarında yer alan “...yuvarlak biçimli kulübe” şeklinde ifade edilen cümle de “kulübe” kelimesinin paragraftan çıkarılması gerekmektedir. İlk Çağ’da özellikle de “Paleolitik” dönem evresinde doğal barınaklardan faydalandığı, barınak yapmayı henüz tam olarak bilmeyen insansı özellikler gösteren varlıklar açısından oldukça iddialı ve hatalı bir cümle olmuştur.

İkinci paragrafın son cümlesi olan “Anadolu’da tarih öncesi döneme ait en önemli yerleşme Antalya yakınlarındaki Karain Mağarasıdır.” Cümlesinde sunulan bilgi idrak açısından hata içermektedir. Tek bir örnek verilip, bunun da “en önemli” olarak adlandırılması başka bir örnek olmadığı kanısında bir hava yaratmaktadır.

Sayfanın sonunda yer alan görsel ise tamamen hayal gücü ile oluşturulduğu için gerçeği yansıtamamaktadır. Birden farklı dönem ait figürler aynı kare içerisine yerleştirilmiştir.

5.3. Sayfa 47: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

Catalhöyük kent planı

İkinci durak, MÖ 6000'li yıllar. Bakalım, insanlar ne yapıyor ve nerede yaşıyorlarmış?

İnsanlar, toprağı işlemeyi ve hayvanları evcileştirmeyi öğrenince yerleşik hayata geçmeye başladılar. Tarımı yapılan ilk tahıllar; buğday, arpa, mercimek ve baklagillerdi. Evcileştirilen ilk hayvanlar ise; koyun, keçi ve sığırdı. İnsanlar, tarımdan ve hayvanlardan elde ettikleri ürünleri saklamak için düz damlı, içinde avlu ve denipolan olan dardan girişli, birbirine bitişik kerpiç evler yaptılar. Böylece, evlerinin dış duvarları omamın vahşi hayvanlardan korunmalarına yardımcı oluyordu. Ayrıca mağaralarda olduğu gibi evlerinin duvarlarına da resimler çiziyorlardı.

Catalhöyük çanak çömleği

Catalhöyük duvar resmi

İnsanlar, bu dönemde topraktan kap ve çömlekler yapmış, ilk dokumacılık faaliyetlerine başlamışlardır. Bu dönemde Anadolu'da yerleşme görülen en önemli yerler; Konya-Catalhöyük, Kayseri-Hacılar ve Çorum-Alacahöyük'tür.

Şekil 5'te araştırma kapsamında incelenen sayfa 47 bulunmaktadır. Sayfanın ilk cümlesi “İkinci durak, MÖ 6000’li yıllar.” olarak verilmiştir. İkinci durak olarak adlandırılan dönem “Neolitik Çağ” sonlarını ifade etmektedir.

İkinci paragrafın ilk cümlesinde “...hayvanları evcilleştirmeyi öğrenince yerleşik hayata geçmeye başladılar” ifadesi ile paragrafın devamında “Tarımı yapılan ilk tahıllar; buğday, arpa, mercimek ve baklagillerdi” cümlesi hatalıdır. Sayfa 47’deki cümlenin üzerinde durulan kısımda önce hayvanların evcilleştirildiği ve daha sonrasında yerleşik hayat geçildiği anlamı oluşturduğu için hatalı sayılmaktadır. Devamında yer alan cümlede tarımı yapılan tahıllar için kullanılan “ilk” ifadesi de yanıltıcı olmuştur.

İkinci paragrafın ortalarında “evcilleştirilen ilk hayvanlar...” diye başlayan cümle evcilleştirilen ilk hayvanın bahsedilenler olmamasından kaynaklı olarak yanıltıcıdır. Bir sonraki cümlede “İnsanlar, tarımdan ve hayvanlardan elde ettikleri ürünleri...” cümlesinde inşa edilen yapılar sadece depo amaçlı kullanıldığı düşüncesi oluşurken barınma ihtiyacı üzerinde durulmamıştır.

İkinci paragrafın sonlarına doğru “Böylece, evlerinin dış duvarları onların vahşi hayvanlardan korunmalarına yardımcı oluyordu” cümlesi eksik ifade içermektedir.

Ayrıca son paragrafın sonlarında “Bu devirlerde Anadolu’da yerleşme görülen önemli yerler; Konya-Çatalhöyük, Kayseri-Hacılar ve Çorum- Alacahöyük’tür” cümlesinde verilen Hacılar ve Alacahöyük örnekleri döneme uygun düşmemektedir. “En önemli” ifadesi ise algısal açıdan hatalıdır.

Sayfa 47’nin sol köşesinde yer alan ve Çatalhöyük çanak-çömleği olarak adlandırılan görsellerde de dönem ve özellik açısından hata tespit edilmiştir.

5.4. Sayfa 48: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

2. ÜNİTE

TEKNOLOJİ VE İNŞAAT

Priene antik kenti yerleşiminden bir kesit

Priene antik kenti konstrüksiyonu

Truva kenti planı

Şimdiki durağımız antik çağ, yani **MÖ 3000-2000 yılları arası**.

Bu devirde, Anadolu'da artık belirgin bir şehirlik anlayışı gelişmişti. Şehirler, ticaret yollarına yakın veya ticaret yolları üstünde kuruluyordu. Böylece ticaretle zenginleşen şehirler, şehirlerini; anıtsal tapınaklar, tiyatrolar, çeşmeler, okullar ve kitaplıklarla süslüyorlardı. İnsanlar evlerini bu devirde avlulu yapıyorlar ve evlerin ana girişini de doğrudan avluya açıyordu. Üstü açık olan avlular, evin bölümlerini birbirine bağlayan, giriş çıkışı sağlayan önemli alanlardı. Pek çok ev işi avluda yapılıyordu. Avlular aynı zamanda hayvanların barınması için kullanılıyor-

Bu devirde kentlerin bir kısmı, dış saldırılardan korunmak için etrafı surlarla çevrilmiş birer kale kent görünümü de almaya başlamıştı. Bu devirde Anadolu'da görülen en önemli kentler; Çanakkale'deki Truva ve Söke yakınlarındaki Priene'dir.

Priene kentinin kurulmasını etkileyen doğal ve olumsuz doğal koşullar neler olabilir?

48

Şekil 6: Sayfa 48

Şekil 6'da araştırma kapsamında incelenen sayfa 48 görülmektedir. Sayfa 48'in ilk cümlesinde verilen tarihler (M.Ö. 3000-2000) Tunç Çağı'nı ifade etmektedir. Neolitik dönemden sonra "Kalkolitik" Döneme değinmeden Tunç Çağına geçiş yapılmış olması bilgi eksikliği olduğunun göstergesidir.

Sayfada anlatılan çağ ile verilen görsellerin uyumu da oldukça mühim bir konudur. Sayfaya yerleştirilen görsellerin çizimden (konstrüksiyon)¹⁸ ziyade gerçek fotoğraflar ile oluşturulması öğretimin kalıcılığı açısından önemlidir. Bu sebeple "Priene Antik Kenti" ile ilgili verilen görsellerin de kaldırılması gerekmektedir.

¹⁸ Konstrüksiyon: TDK'ya göre yapı veya yapım anlamına gelen kelime.

5.5. Sayfa 49: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

Şimdi, günümüze doğru şehirlerin ve insanların serüvenine bir göz atalım:

İnsanlar, zamanla içinde yaşadıkları şehirleri ve köyleri yönetmek için devletler kurmaya başladılar. Devletlerin ortaya çıkmasıyla şehirler daha çok, ticaretle uğraşanların ve yöneticilerin yaşadığı yerler oldu. Tarım ise köylerde yapılmaya devam etti. Avrupa'da 19. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi, dünyanın ve şehirlerin hızla değişmesine neden oldu. Sanayi Devrimiyle şehirlerde, büyük miktarda üretimin yapıldığı fabrikalar kuruldu. Bu dönemde, özellikle ham madde ve ticaret yollarına yakın şehirler hızla büyüdü. Kırsal alanda insan gücüne duyulan ihtiyacın da azalmasıyla şehirlere büyük göçler yaşanmaya başlandı. Böylece, şehirlerdeki tek veya iki katlı konutlar insanlara yetmez oldu. Kırsal kesimden gelen insanlar, şehirlerde ya birbirine bitişik çok katlı konutlarda ya da şehrin dışında derme çatma yapılan gecekondualarda yaşamaya başladılar. Bu da şehirlerin büyük bir köy gibi görünmesine neden oldu. Günümüzde insanlar, şehirlerini daha düzenli ve modern hâle getirmek için gecekonduları yıkmaya başladılar. Buraları gökdelenler, büyük alışveriş merkezleri ve parklarla güzelleştirmeye çalışıyorlar.

Arkadaşlar, tarihteki yolculuğumuz burada bitti. Ümitim, sizler de bu yolculukta benim kadar eğlenip bilgilerinizi artırmışsınızdır.

Bu yerleşim yerlerinden günümüze kadar, yerleşim biçimini etkileyen faktörleri sıralar mısınız?

48

Şekil 7: Sayfa 49

Şekil 7'de araştırma kapsamında incelenen sayfa 49 görülmektedir. Tunç döneminden sonra "Demir Çağı" ile ilgili hiçbir bilgi verilmeden günümüz toplumuna gelinmesi hem bilgi hem de anlatılan dönemler açısından eksiklik yaratmıştır.

Fakat sayfa kendi içerisinde sunduğu bilgiler ışığında incelendiğinde 2011-2012 eğitim ve öğretim yılı kapsamında "günümüz bilgisi" verildiği için yani dönemin şartları göz önünde bulundurulduğu için sunulan bilgi ve görsel açısından bir sorun görülmemektedir.

5.6. Sayfa 50: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

2. ÜNİTE

TEHYE VE İNCELEME

ANADOLU'YA NİÇİN UYGARLIKLAR BEŞİĞİ DENMEKTEDİR?

Tülin, o gün çok heyecanlıydı. Çünkü, okullarına gelecek olan arkeologlar, Anadolu ve Mezopotamya (Fırat ve Dicle Nehirleri arası) da binlerce yıl önce yaşamış uygarlıkların tanıtım bir konferansı vereceklerdi. Bu konferansta, uzmanlar hem uygarlıklar hakkında bilgi verecek hem de onlardan miras kalan tarihi eserleri göstereceklerdi. Tüm sınıf, bunun için öğretmenlerinden, öncelikle bu konferansa nasıl izleyecekleri konusunda bilgi aldı. Sonra öğreniler, not tutmak için yanlarına birer kalem ve kâğıt alarak konferansın yapılacağı yere gittiler. Konferans, bütün öğrenciler açısından çok yararlı geçmişti. İsterseniz Tülin'in, konferansın geçtiği günü anlattığı günlüğüne ve konferansta tuttuğu notlara bir göz atalım.

Tülin'in günlüğü sizi de heyecanlandırdı mı? Öyleyse bu medeniyetler hakkında Tülin hangi notları tutmuş bir de buna bakmaya ne dersiniz?

HİTİTLER

Hitler, Anadolu'nun **ilk** büyük devletidir. Bugünkü **İç Anadolu Bölgesi** sınırlarında kurulmuştur. Başkenti, Çorum ili **Boğazköy** (Hattuşaş)'dır. Hitler, krallıkta yönetiliyordu. Hitit kralları hem başkomutan hem bağırganıç hem de başrahıptı. Ülkede kraldan sonra en yetkili kişi **Tavananna** adı verilen kraliçelerdi. Hititlerde asıllardan oluşan **Pankuş** adı verilen bir meclis vardı. Bu meclis, kralın yetkilerini kısıtlıyordu. Hititlerin yaşadıkları bölge, onların yerleşim biçimlerini ve ekonomik faaliyetlerini etkilemiştir. Yaşadıkları bölgenin stratejik konumundan dolayı çevrelerine hükim olmuşlardır. Siyasi ve sosyal yapıları yerleşkileri coğrafyadan etkilenmiştir.

Hitler çok tanrıli bir dine inanıyorlardı. Hititlerin toplum tanrı ve tanrıça sayısı bilinmemekle birlikte "bir tanrıli toplum" olarak tanımlanmaktadır. Hitler, inandıkları tanrıların ve kralının resimlerini kaya üzerine kabartma şeklinde yapmışlardır. Bu da taş işçiliğinde ileri olduklarının bir göstergesidir. Hitler, resimli yazı (hiyeroglif) ve çivi yazısı olmak üzere iki türlü yazı kullanmışlardır. Yaptıkları kabartmalarda daha çok hiyeroglifi kullanırken çeşitli belgelerde ve kralının hayatlarını anlattıkları **Analı** adı yılaıklarda ise çivi yazısını kullanmışlardır. Analar, tarafsız tarih yazılığının başladığı ilk metinlerdir.

25.05.2009

Sarıgözü'ye gittik, bugün öğleden sonra çok güzel geçti. Çünkü, okulumuzun güzel öğretmenleri Anadolu ve Mezopotamya'da binlerce yıl önce yaşamış uygarlıklar hakkında bilgi verdiler. Ayrıca onları beklediği tarihi eserleri gösterdiler. Tülin, konferansa katılmak için önce bu konularda öğrenim almıştım. Böyle büyük uygarlıklar hakkında her şeyi öğrenmek için hayran oluyordum. Bu uygarlıkların bize kalan eserlerini bugün yaşadığımız dünyaya gönderecekler. Bu tarihi eserleri önce Ankara'da sergilediler. Anadolu'da yaşamış olan Hititleri, Babamla beraber öğrendik. Yaz tatilinde beni Ankara'ya götürecekler. Böylece hem tarihi eserleri hem de Akla'mıza yazdıkları "Yontkabil" gözetimlerini öğreneceğim. Sonrasında da günü sabahı gibi bekliyorum.

İzmit kabartması

Şekil 8: Sayfa 50

Şekil 8'de araştırma kapsamında incelenen sayfa 50 görülmektedir. "Uygarlıklar Beşiği Anadolu" başlığı altında hem Anadolu hem Mezopotamya uygarlıklarına yer verilmiştir. Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer alan Mezopotamya bölgesi ve bu bölgede

kurulan uygarlıklarda araştırma kapsamına dâhil olduğundan başlık yetersiz ve eksik kalmıştır.

Başlıktan hemen sonra soruya yer verilmesi konu ile ilgili hiçbir bilgi sunulmamış öğrenciler açısından doğru bir öğrenme yaklaşımı değildir. Doğru bilgiye sahip olunup olunmadığını konusunda bilgi sahibi olmadığımız öğrencilerin zihninde karmaşık ve sonradan değiştirilmesi zor olan hatalı bilgiler oluşmasını önlemek için sorunun kaldırılması faydalı olacaktır. Aynı zamanda ilk paragraf hem başlık hem de soru ile ilgili net bir şekilde açıklayıcı ifadeler içermemektedir.

Sayfanın sol kısmında bulunan öğrenci günlük sayfasının ikinci cümlesi “Çünkü okulumuza gelen uzmanlardan Anadolu ve Mezopotamya’da binlerce yıl önce yaşamış...” şeklinde ifade edilen kısım hatalıdır. Günlük sayfasında bahsedilen müze “Anadolu Medeniyetleri Müzesi” ve uzmanlar Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nden gelmişlerdir.

Hititler ’in ilk paragrafının “Hititler, Anadolu’nun ilk büyük devletidir” cümlesindeki “ilk” kelimesi öğrencilerin zihinlerinde o dönemde “Hititler dışında başka büyük devlet yoktur” anlayışı uyandırabileceği için tehlikelidir. Devamındaki “Bugünkü, İç Anadolu Bölgesi sınırlarında kurulmuştur” cümlesi devletin hangi harita üzerinden konumlandırıldığı konusunda netlik sunamadığı için hatalı sayılmaktadır.

İlk paragrafın sonlarında yer alan “Hititlerde asillerden oluşan Pankuş adı verilen...” şeklinde devam eden ve son cümlede Pankuş meclisinin sürekli olarak kralı kısıtladığı algısı oluşturulmuştur.

Son paragrafın başlarında yer alan “Hititlerin toplam tanrı ve tanrıça sayısı bilinmemekle birlikte...” cümlesi hatalıdır. Cümlenin devamında “Bin Tanrılı Toplum” oldukları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca kaya üzerine kabartmalar yapmış olmaları taş işçiliğinde ileri olduklarını kanıtlar nitelikte değildir.

Paragrafın sonlarındaki “Yaptıkları kabartmalarda daha çok hiyeroglifi kullanırken çeşitli belgelerde ve krallarının hayatlarını anlattıkları anal adlı yıllıklarda ise çivi yazısını kullanmışlardır. Anallar, tarafsız tarih yazıcılığının başladığı ilk metinlerdir” cümleleri de hatalı ve eksik bilgiler içermektedir.

Sayfanın sağ alt köşesinde bulunan görsel ise “İvriz kabartması” değildir.

5.7. Sayfa 51: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

3. ÖNİT

Hititlerin ekonomileri tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Yaşadıkları toprakların doğal koşulları tarım yapmayı zorlaştırdığından topraklarını sulamak için küçük kanallar açmayı öğrenmişlerdi. Özellikle buğday, arpa gibi hububat ve çeşitli meyveler başlıca ürünleriydi. Dağlardaki otaklarda ise koyun ve at yetiştiriciliği yapıyorlardı. Yaşadıkları bölge maden bakımından zengin olduğundan bakır, altın ve gümüşten çeşitli eşyalar yapmışlardı.

Hititler, gelişmiş bir orduya sahiptiler. Günümüz Suriye topraklarını almak için Mısır ile yaptıkları savaş sonrasında **Kadeş Antlaşması'nı** imzalamışlardı. Kadeş Antlaşması tarihin bilinen ilk yazılı antlaşmasıdır.

Hititlerden, günümüze birçok eser kalmıştır. Özellikle pişmiş topraktan çeşitli kap-kacak ve heykeller yapmışlardır. Ayrıca Hititler, süs eşyası ve takı yapımında da oldukça ustaydılar.

Kadeş Antlaşması

Kral mühür baskısı

FRİGLER

Frigler, İç Anadolu Bölgesi'nde Sakarya Nehri çevresinde kurulan bir uygarlıktır. Ülkenin başkenti, Ankara'nın batısında Polatlı yakınlarındaki **Yassıhöyük** (Gordion)'tür. **Friglerin efsanevi kralı Midas'ın** Sek bir kıpırın adı mı yoksa hükümdarlara verilen bir ad mı olduğu bilinmemektedir; Midas'ın dokunduğu her şeyi altına dönüştürdüğü ya da eşek kulaklı olduğu yönündeki efsaneler günümüzde bile anlatılmaktadır.

Coğrafi konumlarından ötürü bir yandan Yunan, öbür yandan Hitt etkisi altında kalmış olsalar da özgün ve Anadolu'lu bir kültür oluşturmuşlardır. Friglerin tamamen kendilerine özgü bir yazı sistemi vardır. Frig yazısı, henüz tümüyle çözülememiş olmasına karşın okunabilmektedir. Bu dilde Yunan, Slav ve Hitt diline ait kelimeler bulunmaktadır.

Sakarya Nehri civarında yerleştikleri için tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Yaşadıkları bölgenin coğrafi konumundan ötürü Friglerin siyasi ve sosyal yapının diğer topluluklardan farklı olmuştur.

Frigler, özellikle maden işçiliğinde çok ileri gitmişlerdir. Mimari yapılarda kullanılan kaya ve taş işlemek için madenden çeşitli aletler yapıyorlardı. **Taş işçiliğinde özellikle Hititlerden etkilenmişlerdir.** Bronz tabaklar, kazılar, fibula denen çengel iğneler, madenden gıyis kemerleri ve tokalar yapmışlardı. Frigler, dokumacılıkta da ilerlemişlerdir. **Tapetes** adı verilen halı ve kilimleri ile ünlüdürler.

Frigler, dini bakımdan özellikle Hititlerden etkilenmişlerdir ve çok tanrılı bir dine inanıyorlardı. Fakat inançları içinde en tanınmış kuşkusuz **Kibele** adı verilen ana tanrıça inancıdır. Bu inanç, Anadolu'da daha önce başka kavimlere inanan ve Kubaba olarak bilinen ana tanrıçanın Friglere geçmiş hâlidir. Frigler, Kibele'ye ait kutsal yerlerin dağlarda ya da kayalıklarda olduğuna inanmaktaydılar. Anadolu'da bu amaçla yapılmış birçok tapınak kalıntısına rastlanmıştır.

Frigler, özellikle kralın ve soylu kişilerin tepelik görünümündeki tümülüsleri veya kaya mezarlarına gömmüşlerdir. Frigya tümülüslerindeki mezar odalarının ahşap yapısı ve burada ölülerle beraber gömdükleri ahşap masalar, Friglerin mobilyacılık ve ağaç işçiliğinde ileri olduklarının göstergesidir. Friglere ait en ünlü tümülüs, **Kral Midas'a ait olan büyük tümülüstür.** Friglerin kaya mezarları ve buradaki geometrik desenler, onların taş işçiliğindeki ustalıklarını gösterir.

Tunc içki kadehi

Kaz biçimli kap

Frig dini adamı

Şekil 9: Sayfa 51

Şekil 9'da araştırma kapsamında incelenen sayfa 51 görülmektedir. Hititlerin devamına sayfanın başında yer verilirken, sayfanın devamında ise Frigler'e yer verilmiştir.

İlk paragrafta “yaşadıkları toprakların doğal koşulları tarım yapmayı zorlaştırdığından topraklarını sulamak için küçük kanallar açmayı öğrenmişlerdi” cümlesi anlam açısından hatalıdır. Topraklarını sulamak için var oldukları zamandan beri kanallar açtıkları bilinmektedir.

Sonraki paragrafın üzerinde yer alan “Kadeş antlaşması tarihin bilinen ilk yazılı antlaşmasıdır” cümlesi de bilgi açısından eksiktir. Daha öncesinde de yazılı antlaşmalar yapıldığı bilinmektedir.

Sayfanın diğer yarısında “Frig Uygarlığı” üzerinde durulmaktadır. Friglerin ilk paragrafında “Midas’ın tek bir kişinin adı mı yoksa hükümdarlara verilen bir ad mı olduğu bilinmemektedir” yer alan cümle, kendinden önceki “Friglerin efsanevi kralları Midas’tır” cümlesinin doğruluğunu ikileme düşürmektedir. Ayrıca kendinden sonra gelen “Midas’ın dokunduğu her şeyi altına dönüştürdüğü ya da eşek kulaklı olduğu yönündeki efsaneler günümüzde bile anlatılmaktadır” cümlesinde Midas’ın neden efsanevi bir kral olduğunu ifade etmektedir.

Friglerin üçüncü paragrafının ilk cümlesi “Sakarya Nehri civarında yerleştikleri için tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır” yerleşim yeri açısından hatalı bilgi içermektedir.

Paragrafın son cümlesi de “Yaşadıkları bölgenin coğrafi konumundan ötürü Friglerin siyasi ve sosyal yapıları diğer topluluklardan farklı olmuştur” şeklinde kurulmuştur. Yerleşilen bölgenin “coğrafi yapısı” ve “siyasi-sosyal yapıdaki farklılıklar” nitelemesiyle ifade edilmeye çalışılan bilginin ne olduğu ile ilgili açıklayıcı bilgiler içermemektedir.

Dördüncü paragrafın ortalarında “ Taş işçiliğinde özellikle Hititlerden etkilenmiştir” cümlesi ve ayrıca beşinci paragrafın ilk cümlesi de “Frigler, dini bakımdan özellikle Hititlerden etkilenmişlerdi...” Hititlerden etkilenildiğine dair kanıt niteliği taşımadığından hatalıdır.

Son paragrafın sonlarına doğru “ Kral Midas’a ait olan büyük tümülüstür” cümlesi Midas’ın gerçekten var olduğu konusunda netlik olmadığı Friglerin ilk paragrafında ifade edildiği için hatalı bilgi içermektedir.

Görsel açısından da incelmeye tabi tutulan Frigler kısmında 51. sayfanın sol alt köşesinde bulunan “Frig Din Adamı” görseli olarak yerleştirilen görsel ise “Kibebe” heykelinin görselidir.

5.8. Sayfa 52: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

URARTULAR

Şekil 10: Van - Kalesi Üzerindeki Başlıca Urartular

Urartular, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, **Van ve çevresinde** kurulmuş bir uygarlıktır. Başkentleri **Tuşpa**'dır. **Urartular dini bakımdan özellikle Hititlerin etkisinde kalmışlardır.** Onlar da Hititler gibi çok tanrılı bir dine inanıyorlardı. Kral, ülkeyi Savaş Tanrısı **Haldi** adına yönetirdi.

Urartular, dağlık ve kayalık bir bölgede hüküm sürmüşlerdir. Özellikle taş işçiliğinde ve taştan kale yapımında çok ustalaşmışlardır. Şehirleri arasındaki bağlantıyı ise kurdukları düzenli yollarla sağlamışlardır.

Yaşadıkları coğrafyanın özellikleri, Urartuların siyasi ve sosyal yapılarını etkilemiştir. Yerleştikleri bölgelerde sulama kanalları açarak tarımsal faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Urartular, başlıca geçim kaynaklarından birisi olan tarımı geliştirmek için Doğu Anadolu'da sulama amaçlı ilk göletleri kurmuşlar, suları, gelişmiş kanallarla tarlalarına taşımışlardır. Ayrıca, Urartularda hayvancılık da önemli bir ekonomik faaliyetti.

Urartular, çevrelerinde bulunan madenleri çok iyi işlemişler ve maden işçiliğinde çok ileri düzeye ulaşmışlardır. **İnsan ve hayvan kulpulu kazanları ve madeni araç-gereçleri diğer Anadolu uygarlıklarına ve Batı dünyasına satmışlardır.** Friglerin tüm kısımlarında Urartulara ait pek çok madeni eşya bulunmuştur.

Resimli kemer parçaları

Urartularda, yönetici kesim ile zilelen, büyük kale ve merkezin yakınındaki çok odalı kaya mezarlarına gömülürken sıradan halk, sosyal statülerine göre toprak altına inşa edilen oda mezarlara veya basit toprak mezarlara gömülürdü. Urartular da Hititler gibi hiyeroglif ve çivi yazısı kullanmışlardır.

Şekil 52’de araştırma kapsamında incelenen sayfa 52 görülmektedir. Bu sayfanın tamamında “Urartu Uygarlığı” üzerinde durulmuştur.

İlk paragrafta kuruldukları bölge ile ilgili bilgiler “Urartular, Doğu Anadolu Bölgesi’nde, Van ve çevresinde kurulmuş bir uygarlıktır. Başkentleri Tuşpa’dır” cümlesi ile başlamıştır. Bu cümle Urartuların Van merkezli olarak Tuşpa’da kurulmuştur. Devamındaki “Urartular dini bakımdan özellikle Hititlerin etkisinde kalmışlardı” cümlesinde de etkisinde kaldıkları uygarlık açısından hata bulunmaktadır. Üçüncü paragrafın ilk cümlesinde de “Yaşadıkları coğrafyanın özellikleri, Urartuların siyasi ve sosyal yapılarını etkilemiştir” ifadesini açıklayacak veya netleştirecek bir durum olmadığından kanıtlara yer verilememiştir. Bu sebeple iki cümle de buldukları paragraflardan çıkarılmalıdır.

Dördüncü paragrafta “Doğu Anadolu’da sulama amaçlı ilk göletleri kurmuşlar, suları, gelişmiş kanallarla tarlalarına taşımışlardı” cümlesinde yer alan “ilk” kelimesi çıkarılmalıdır. Urartuların gölet oluşturdukları bilgisi doğru iken ilk kez onların yaptıklarına dair kanıt olmadığından bilginin doğruluğu zedelenmektedir.

Beşinci paragrafın ortalarında başlayıp paragrafın sonuna kadar devam eden “İnsan ve hayvan kulplu kazanları ve madeni araç-gereçleri diğer Anadolu uygarlıklarına ve batı dünyasına satmışlardı. Friglerin Tümülüslerinde Urartulara ait pek çok madeni eşya bulunmuştur” cümlesi farklı uygarlıklara satma açısından yanlış bilgi sunmaktadır.

5.9. Sayfa 53: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

Lidya hazinelerinden bir örnek

LİDYALILAR

Lidya, Gediz ve Menderes ırmaqları arasındaki bölgede kurulmuştur. **Bu bölgenin coğrafi özellikleri Lidyalıların siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarını etkilemiştir.** Başkentleri Manisa'daki **Sard'**dir. Lidyalılar, ticaret sayesinde zenginleşmişlerdir. Özellikle Doğu ve Batı arasındaki ticareti geliştirmek için Ege'den başlayıp Sard'dan geçen ve Mezopotamya'ya kadar uzanan **Kral Yolu'nun** açılmasında etkili oldular. Böylece, kısa sürede oldukça zenginleştiler. Lidyalıların tarihteki en büyük başarısı **parayı ilk bulan uygarlık** olmalarıdır.

Lidyalılar kısa sürede yıkılarak **Pers egemenliği**ne girmişler. Bunun da en büyük nedeni, ordularının çeşitli kavimlerden toplanan ücretli askerlerden oluşmasıdır.

Lidyalıların dini inançları ağırlıklı olarak diğer Anadolu uygarlıklarının özellikleri de Friglerin etkisinde kalmış ve onlarda çok tanımlı bir inanış hâkim olmuştur. Lidyalılar da Frigler gibi kralları ve zenginlerini tümüyle İpi mezarılara gömmüşlerdir. **Ayrıca Lidyalılar, giyim ve silah başta olmak üzere pek çok konuda Yunan (Hellen) uygarlığının etkisinde kalmışlardır.**

Lidya parası

İYONLAR

Hipokrat

Eski çağlarda İzmir Körfezi'nden, Güllük Körfezi'ne kadar olan bölgeye **İyonya** denirdi. İyonlar bu bölgede şehir devletleri hâlinde yaşamışlar, dış tehditlere karşı devlet yönetimini **Tiran** adı verilen güçlü devlet adamlarına bırakmışlardı. İyonlar, yaşadıkları bölgenin coğrafi konumundan dolayı deniz ticaretinde çok gelişmişlerdir. Özellikle Batı Anadolu'nun ticaret yollarının sonunda yer aldıkları için oldukça zenginleşmişlerdir. Bu durum, İyonların siyasi ve sosyal yapılarını etkilemiştir.

İyonlar, bilim ve sanatta oldukça gelişmiş bir toplumdur. İyonların bilimde ilerlemelerinin nedeni, kendilerinden önceki uygarlıkların, dünyanın oluşumuna ait efsanelere dayanan bilgilerinin reddetmeleri ve doğanın oluşumuna bilimsel bir açıklama getirmeye çalışmalarıdır. Matematikte Tales ve Pisagor, tarihte Herodot, tıpta Hipokrat, felsefede Diojen (Diyojen) önemli İonyalı bilim adamlarıdır. İyon edebiyatının en önemli eseri Homeros'un **İlyada ve Odyssea (Odiseya) Destanı'dır.** **İyonlar, çeşitli insani özellikleri olduğuna inandıkları tanrılara tapmışlardır.**

Tütün konferansının sonunda Anadolu'da bu uygarlıklardan sonra Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi büyük uygarlıkların da yaşadığını öğrendik. Bunlar, Anadolu'da tıpkı diğerleri gibi birçok tarihi miras bırakmışlardır.

Şekil 11’de 53 araştırma kapsamında incelenen sayfa 53 görülmektedir. Bu sayfanın ilk yarısında “Lidya Uygarlığı” diğer yarısında ise “İyon Uygarlığı” üzerinde durulmuştur.

Lidyalıların ilk paragrafında uygarlığın kurulduğu ırmaklar üzerinde durulurken bölgenin coğrafi yapısı ifade edilmediğinden “Bu bölgenin coğrafi özellikleri Lidyalıların siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarını etkilemiştir” cümlesi paragrafın bütünlüğünü bozmuştur.

İkinci paragrafın ortalarında yer alan “Lidyalıların dini inançları ağırlıklı olarak diğer Anadolu uygarlıklarının özellikle de Friglerin etkisinde kalmış...” cümlesinde Lidyalıların Anadolu uygarlıklarının etkisinde kaldığı görülse de özellikle Friglerin ağırlıklı etkisi olduğunu belirtmek hataya sebebiyet vermiştir.

İkinci paragrafın son cümlesi “Ayrıca Lidyalılar, giyim ve silah başta olmak üzere pek çok konuda Yunan (Hellen) uygarlığının etkisinde kalmışlardır” ise Yunan Uygarlığının Lidyalılar üzerinde etkisi olmaması sebebiyle hatalıdır. Bu hata cümlenin paragraftan çıkarılması ile düzeltilmelidir.

İkinci paragrafın son cümlesinde “İyonlar, çeşitli insani özellikleri olduğuna inandıkları tanrılara tapmışlardır” ifadesi geçmiştir. “İnsani özellikleri olan tanrılar” kavramı gerçeği yansıtmadığından hatalıdır.

5.10. Sayfa 54: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

Görünüşten birer insan değil, ancak yaşamış uygarlıktan birer insan olarak kalmış olabilir? Bu sorunun cevabını öğrenmek için aşağıdaki metni inceleyiniz.

SÜMERLER

Sümerler hakkında neyi biliyorsunuz?

Sümerlere ait herhangi bir eşyanın resmini ya da fotoğrafini gördünüz mü? Gördüyseniz, bu eşyayı gördüğünüzde nasıl hissettiniz?

Bir Sümer kral heykeli

Sümerler, MÖ 3500-2000 yılları arasında Mezopotamya'da kurulan ilk uygarlıktır. Sümerlerin oluşturduğu uygarlık ve yaptıkları icatlar birçok uygarlığı etkilemiştir. Sümerler **site** denilen şehir devletlerinden oluşuyordu. **En önemli şehirleri, Ur, Uruk ve Nippur'du.** Bu şehir devletleri, **Patesi** denilen rahip-kralar tarafından yönetiliyordu. Sümer Devleti'nin tamamını yöneten krala ise **Lugal Kalma** denirdi. Kraldan sonra yetkili kişi ise kralçeydi. Sümerlerde halk; özgürler ve esirler olarak iki gruba ayrıldı.

Sümer kralın adaleti sağlamak için bazı yasalar koymuşlardı. Bu yasalar; daha sonraki kavimler tarafından da geliştirilerek kullanılmıştır.

Sümerler, çok tanlı bir dine inanıyorlardı. Sümerlerin tapınaklarına **ziggurat** denirdi. Zigguratlar, yedi kattan ve üç ana bölümden oluşuyordu. İlk katlar erzak deposu, orta katlar okul ve tapınak, son katlar ise rasathane olarak kullanılıyordu. Gelişmiş bir yapı tekniğine sahip olan Sümerler; evlerini, güneşte veya fırında kurutulmuş kil tuğlalardan yapıyorlardı.

Ziggurat

Sümerlerde halkın önemli geçim kaynağı tarımdı. Sümerler, tarımda bilimsel yöntemleri ilk uygulayan toplumlardan biridir. Mevsimlere göre ekim yapmışlar, tarımı geliştirmek için barajlar ve su kanalları inşa etmişlerdi. **Çoğunlukla arpa yetiştiren Sümerler bunun yanı sıra buğday, mercimek, bakla, üzüm gibi ürünler yetiştiriyorlar; koyun ve keçi besliyorlardı.** Tekerleği de icat eden Sümerler, bu sayede hem ulaşımı kolaylaştırmış hem de tarlaları öküzlerin çektiği sabahtarla sürmüşlerdi.

Sümer çivi yazısı

Sümerler, kötüliklerden korunmak için sihir ve büyü yapımları gerektigine inanmışlar, bu yüzden insanlar üzerinde etkili olduklarını düşündükleri yıldızları ve gök cisimlerini incelemişlerdir. Bu da başta astronomi olmak üzere matematik ve geometri bilimlerinin doğmasına yol açmıştır. Sümerler; ayı 30, yılı da 360 güne ayırarak günümüzde kullanılan takvime yakın bir hesaplama yapmışlardır. Ay ve Güneş tutulmasını hesaplamışlardır. Çarpma ve bölme cetvelleri yapmışlar, dairenin çevresinin 360° olduğunu bulmuşlardır.

Dünyada bilinen ilk yazıyı MÖ 3200 yılında Sümerler bulmuşlardır. Başlangıçta her varlık ve olay için bir şekil kullanarak resim yazısını oluşturan Sümerler, zamanla bunu geliştirerek çivi yazısını oluşturmuşlardır. Sümerlerin çivi yazısını, başta Mezopotamya uygarlıkları olmak üzere pek çok uygarlık değişik biçimlerde kullanmıştır. Sümerlerden günümüze birçok yazılı tablet ulaşmıştır. Bunların başlıca konuları ilahiler ve destanlardır. **Sümerlerin Tufan Menkıbesi ve Gılgamış Destanı günümüze ulaşmış en ünlü eserleridir.**

Sümerler, Akadlar tarafından yıkılmıştır.

Şekil 12’de araştırma kapsamında incelenen sayfa 54 görülmektedir. Bu sayfa ile Mezopotamya Uygarlıklarına geçiş yapılmıştır. Sayfanın tamamında “Sümer Uygarlığı”na yer verilmiştir. “Mezopotamya Uygarlıkları” için ayrı bir başlık oluşturulmamıştır. Ayrıca buna ek olarak sayfanın başında ve Sümerler başlığı altında yer alan sorular konunun içeriği ile ilgili bilgi sahibi olmayan öğrenciler açısından yanıltıcı sonuçlar ortaya çıkarabilme ihtimali taşımaktadır.

İlk paragrafın ortalarında Sümer şehirlerinden bazıları “En önemli şehirleri; Ur, Uruk ve Nippur’du” cümlesi ile örnek verilmiştir. Fakat cümlede örnek verilen birkaç şehir dışında önemli şehirler yok gibi bir anlam oluşturduğu için hata içermektedir.

Dördüncü paragrafın sonlarına doğru Sümerlerin koyun ve keçi besledikleri “Çoğunlukla arpa yetiştiren Sümerliler bunun yanı sıra buğday, mercimek, bakla, üzüm gibi ürünler yetiştiriyorlar; koyun ve keçi besliyorlardı” şeklinde ifade edilmiştir. Sadece bu hayvanlar yetiştirilmediği için verilen bilgi hata içermektedir.

Beşinci paragrafın ilk cümlesi “Sümerler, kötülüklerden korunmak için sihir ve büyü yapmaları gerektiğine inanmışlar, bu yüzden insanlar üzerinde etkili olduklarını düşündükleri yıldızları ve gök cisimlerini incelemişlerdir” ve devamı niteliğindeki cümle “ Bu da başta astronomi olmak üzere matematik ve geometri bilimlerinin doğmasına yol açmıştır” şeklindedir. Birbirinin tamamlayıcısı olan bu iki cümle de hatalıdır. Sümerler kötülüklerden korunmak için sihir ve büyü yapmaları gerektiğine inanmışlardır fakat yıldızları ve gök cisimlerini izlemelerinin sebebi sihir ve büyü değildir.

Son paragrafın son cümlesinde Sümerlerin eserleri “Sümerlerin Tufan Menkıbesi ve Gılgamış Destanı günümüze ulaşmış en ünlü eserleridir” şeklinde hatalı bir biçimde ifade edilmiştir.

5.11. Sayfa 55: Metin ve Görsel Açısından İnceleme

Bir Asur kralı kabartması

ASURLULAR

Asurluların Anadolu'da kurmuş oldukları uygarlık arasında nasıl bir ilişki olmuştur?

Asurlular, Dicle Nehri kıyısında kurulmuş bir uygarlıktır. MÖ 2000-620 yılları arasında hüküm süren Asurluların başkenti Ninova'dır. Asurlular, MÖ 2000 yılının başından itibaren **Ürgüp-Göreme yöresine** kadar gelecek ticaret yapmışlar ve Anadolu'da ticaret kolonileri kurmuşlardır. Böylece Mezopotamya ve Anadolu uygarlıkları arasında kültürel etkileşimi sağlamışlardır. Sümerlerden öğren-

tamya ve Anadolu uygarlıkları arasında kültürel etkileşimi sağlamışlardır. Sümerlerden öğrendikleri çivi yazısını da Anadolu uygarlıklarına öğretmişlerdir. Asurlular, ticaret dışında tarım, hayvancılık, avcılık ve balıkçılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Çevrelerindeki uygarlıklarla sürekli mücadele eden Asurlular, ordularına çok önem vermişlerdir. **Geliştirdikleri hızlı savaş arabaları ve iyi yetiştirilmiş okçularıyla pek çok savaşta galip gelmişlerdir.**

Asurlular, tarihteki ilk kütüphaneyi Ninova'da kurmuşlardır. Kütüphanelerinde; matematik, astronomi, tıp, din ve tarih gibi bölümler vardı. Ele geçirdikleri yerlerdeki kitapları da koruyan Asurlular, buradaki önemli eserleri Asur diline çevirmişlerdir.

Çok tanrı bir dine inanan Asurlular, büyük ölçüde Sümerlerin ve Babililerin etkisinde kalmışlardır. **Hittitlerden öğrendikleri heykeltıraşlığı geliştirerek tapınaklarının ve saraylarının kapılarını insan başlı aslan ya da boğa heykelleri ile koruyorlardı.**

Asurlular şehir planlamacılığı geliştirmişti. Planlı biçimde kurmuş oldukları kentlerde geniş caddeler vardı. Su gereksinimlerini inşa ettikleri büyük su kanallarıyla karşıyorlardı.

Asurluların, Medler ve Babililer ortadan kaldırmıştır.

Aslan avı kabartması

Babil Kulesi

BABİLLER

Babililerin Anadolu'da kurmuş oldukları uygarlık arasında nasıl bir ilişki olmuştur?

Babililer, Fırat ve Dicle Nehirlerinin yakınında bir alanda Fırat Nehri kenarında kurulmuş bir uygarlıktır. Merkezî krallıkla idare edilen **Babililerde halk, soylu, orta sınıf, alt sınıf ve kölelerden oluşuyordu.** Babil'in en ünlü kralı **Hammurabî'dir.** Devletini bir imparatorluk hâline getiren

Hammurabî, Sümerlerin yasalarını geliştirerek kendi adını verdiği yasaları çıkarmıştır.

Çok tanrı bir dine inanan Babililer, Sümerler ve Asurlular gibi ziggurat adı verilen çok katlı tapınaklar inşa etmişlerdir. Sümerler gibi astronomi üzerine çalışmalar yapmış, Güneş ve Ay tutulmalarını kaydetmişlerdir. **Sümerlerin çivi yazısını kullanan Babililer, onları Gılgamış Destanı'ndan etkilenerek Yaradılış Destanı'nı yazmışlardır.**

Babililer, özellikle sanat ve mimaride çok gelişmişlerdir. Şehirlerin içinde bahçeli, duvarları kabartma resimlerle süslü saraylar yapmışlardır. Dünyanın yedi harikasından biri sayılan Babil'in Asma Bahçeleri; kemerli yapılar üzerine oturtulmuş, basamaklı piramit şeklinde yapılmıştır. Yine bir tapınak olduğu düşünülen **Babil Kulesi devrinin en ünlü mimar eserlerinden biridir.**

1. Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?
2. Sizce, bu uygarlıkların dünya medeniyetine katkıları neler olmuştur?

55

Şekil 13: Sayfa 55

Şekil 55 araştırma kapsamında incelenen sayfa 55 görülmektedir. Bu sayfanın ilk yarısında "Asur Uygarlığı" diğer yarısında ise "Babil Uygarlığı" yer almıştır.

Sayfanın ilk yarısında yer alan Asurlular başlığının hemen altında yer alan soru uygarlık ile ilgili bilgiye sahip olmayan öğrencilerin yanlış bilgileri zihinlerine yerleştirebileceği ihtimalini taşıdığı için tehlike arz etmektedir.

İlk paragrafta “Asurlular, M.Ö. 2000 yılının başından itibaren Ürgüp-Göreme yöresine kadar gelerek ticaret yapmışlar...” cümlesi verilen yöre açısından hata içermektedir.

İlk paragrafın sonunda “Çevrelerindeki uygarlıklara sürekli mücadele eden Asurlular, ordularına çok önem vermişlerdi. Geliştirdikleri hızlı savaş arabaları ve iyi yetişmiş okçularıyla pek çok savaşta galip gelmişlerdi” cümlesi yer almıştır. Diğer uygarlıklar ile mücadelelerden dolayı veya ordularına önem verdikleri kısmı hatalı bilgi niteliğindedir.

Üçüncü paragrafın “Hititlerden öğrendikleri heykelciliği geliştirerek tapınaklarının ve saraylarının kapılarını insan başlı aslan ya da boğa heykelleri ile koruyorlardı” cümlesinde Asurluların heykelciliği Hititlerden öğrendikleri üzerinde durulmuştur. Hititler ile ilgisi olmadığından cümle içinde hata tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen sayfa 55’in diğer yarısında “Babil Uygarlığı” yer almıştır. Babiller başlığının hemen altında yer alan soru uygarlık ile ilgili bilgiye sahip olmayan öğrencilerin yanlış bilgileri zihinlerine yerleştirebileceği ihtimalini taşıdığı için tehlikeli arz etmektedir.

İlk paragrafın başında “Babillerde halk; soylu, orta sınıf, alt sınıf ve kölelerden oluşuyordu” cümlesi halkın sınıflandırılma kategorileri açısından hatalıdır. Araştırma dâhilinde incelenen kaynakların hiçbirinde orta ve alt sınıfa dair bir bilgi elde edilememiştir.

İlk paragrafın sonunda yer alan “...Hammurabi, Sümerlerin yasalarını geliştirerek kendi adını verdiği yasalar çıkarmıştır” cümlesi de sadece kral tarafından oluşturulduğu algısı taşıdığı için hata içermektedir.

İkinci paragrafın son cümlesi “Sümerlerin çivi yazısını kullanan Babiller, onların Gılgamış Destanı’ndan etkilenerek Yaratılış Destanı’nı yazmışlardı” şeklinde oluşturulmuştur. Fakat Yaratılış Destanı Sümerlere ait olması sebebi ile cümle hata içermektedir.

Son paragrafın son cümlesi “Yine bir tapınak olduğu düşünülen Babil kulesi devrinin en ünlü mimari eserlerinden birisidir” şeklinde oluşturulmuştur. Babil Kulesinin efsaneden ibaret olduğu düşünüldüğünde cümlenin hatası ortaya çıkmaktadır.

BÖLÜM 6

6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmada “Sosyal Bilgiler” dersi, öğretim programı ve 2011 yılında MEB tarafından basımı yapılmış ders kitabı inceleme kapsamında “Eski Çağ Tarihi” konusu ve bilinci incelenmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitabı “Eski Çağ Tarihi” bilincinin kazandırılması yönünden ve bilimsel içerik bakımından değerlendirilmiştir.

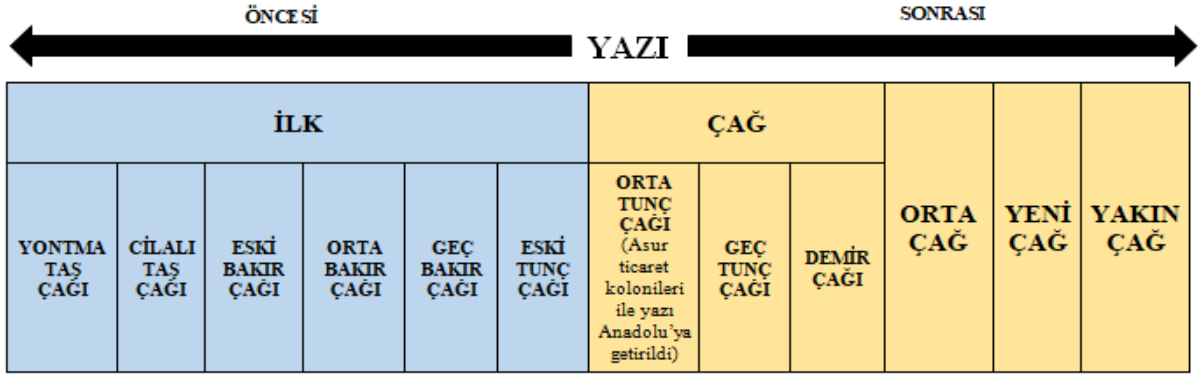
Araştırmada MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “Eski Çağ Tarihi” konuları, “Eski Çağ Tarihi” bilinci kazandırma yönünden incelenerek, bilimsel içerik bakımından epistemolojik olarak ifade edilmiştir. Bu çerçevede yapılan araştırmada; doğru Tarih bilgisi, zaman, mekân, kavram, uygarlık, olaylar örüntüsü, dil, yazı, kültür vb. çeşitli faktörler ile ilgili olarak “Eski Çağ Tarihi” konularında var olan bilimsel bilgilerde ve görsel öğelerde “epistemolojik” açıdan yeterlilik olmadığı tespit edilmiştir.

Bu bölümde araştırma kapsamında tespit edilen eksikler, hatalar üzerinde durulmuş ve bunların nasıl düzletileceği konusu da detaylı bir şekilde tartışma, sonuç ve öneriler alt problemler kapsamında birlikte değerlendirilmiştir.

6.1. Eski Çağ Tarihi Konularının İncelendiği Sayfalarda Bulunan Tarih Şeridinin Anadolu Ve Mezopotamya Uygarlıkları Açısından Değerlendirilmesi

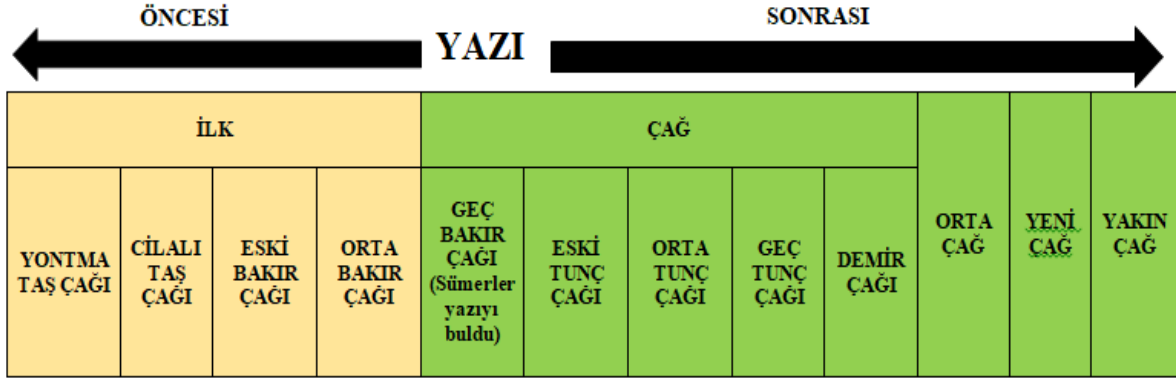
Araştırma kapsamında incelenen Sayfa 45’in sonunda yer alan “Tarih Öncesi Ve Tarih Devirler” Tablosunda tarihlendirme, isimlendirme gibi birden fazla durumda eksiklik ve hata tespit edilmiştir. Bu hatalar ve eksiklikler araştırmacı tarafından hazırlanan “Anadolu Kronolojisi” ve “Mezopotamya Kronolojisi” isimli alternatif tablolar ışığında giderilmeye çalışılmıştır.

ANADOLU KRONOLOJİSİ

Şekil 14: Anadolu Kronolojisinde Yazı

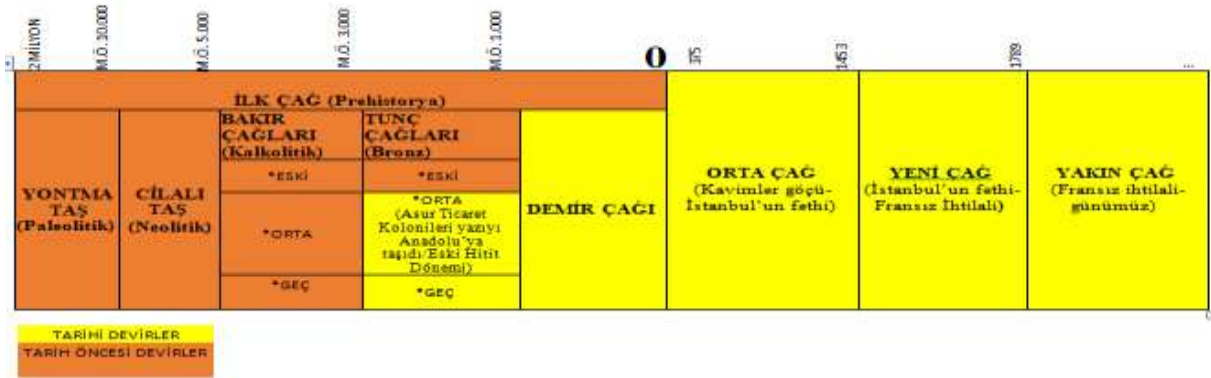
MEZOPOTAMYA KRONOLOJİSİ

Şekil 15: Mezopotamya Kronolojisinde Yazı

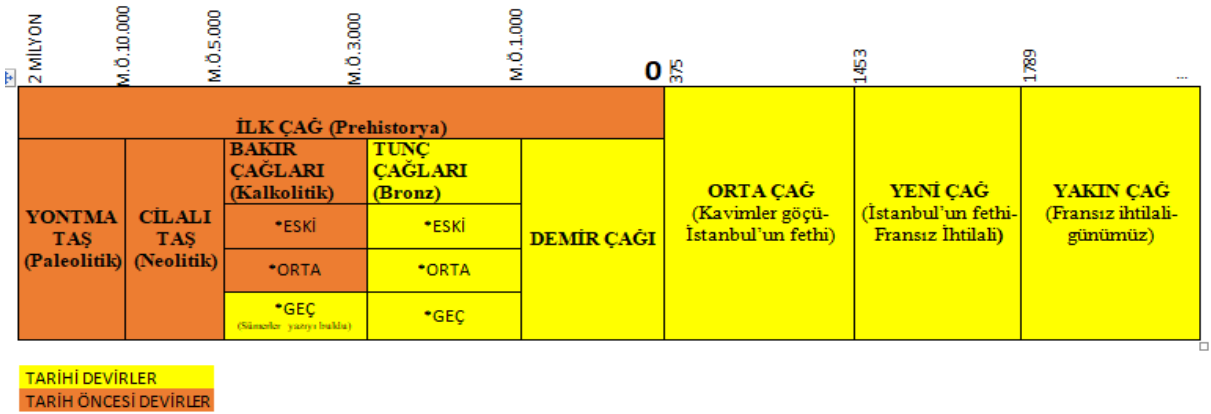
Yukarıdaki gibi Şekil 14 ve Şekil 15’de Anadolu ve Mezopotamya için iki farklı tarih şeridi oluşturmak, oluşabilecek bilgi boşluğunun ve hataların önüne geçilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda Tarih Öncesi ve Tarihi Devirlerin ayırımında yazının bulunması veya farklı bir deyişle uygarlıkların yazı ile tanışması mühimdir. Yazının bulunması ile birçok veri kayıt altına alınmış ve sonraki kuşaklara aktarılmıştır. Bu sebeple Tarihi Devirler kısmını yazının toplumlar tarafından kullanılmaya başlandıkları zamanları göz önünde bulundurarak “Anadolu Kronolojisi” ve “Mezopotamya Kronolojisi” şeklinde yeniden hazırlamak gerekli hale gelmiştir. Şekil 14 ve Şekil 15’de olduğu gibi renklendirme ve oklar ile belirtme yöntemi öğrencilere sunulan bilgilerin kalıcılığının ve somutlaştırılmasının faydalı olacağı aşikârdır.

ANADOLU KRONOLOJİSİ

Şekil 16:Detaylı Anadolu Kronolojisi

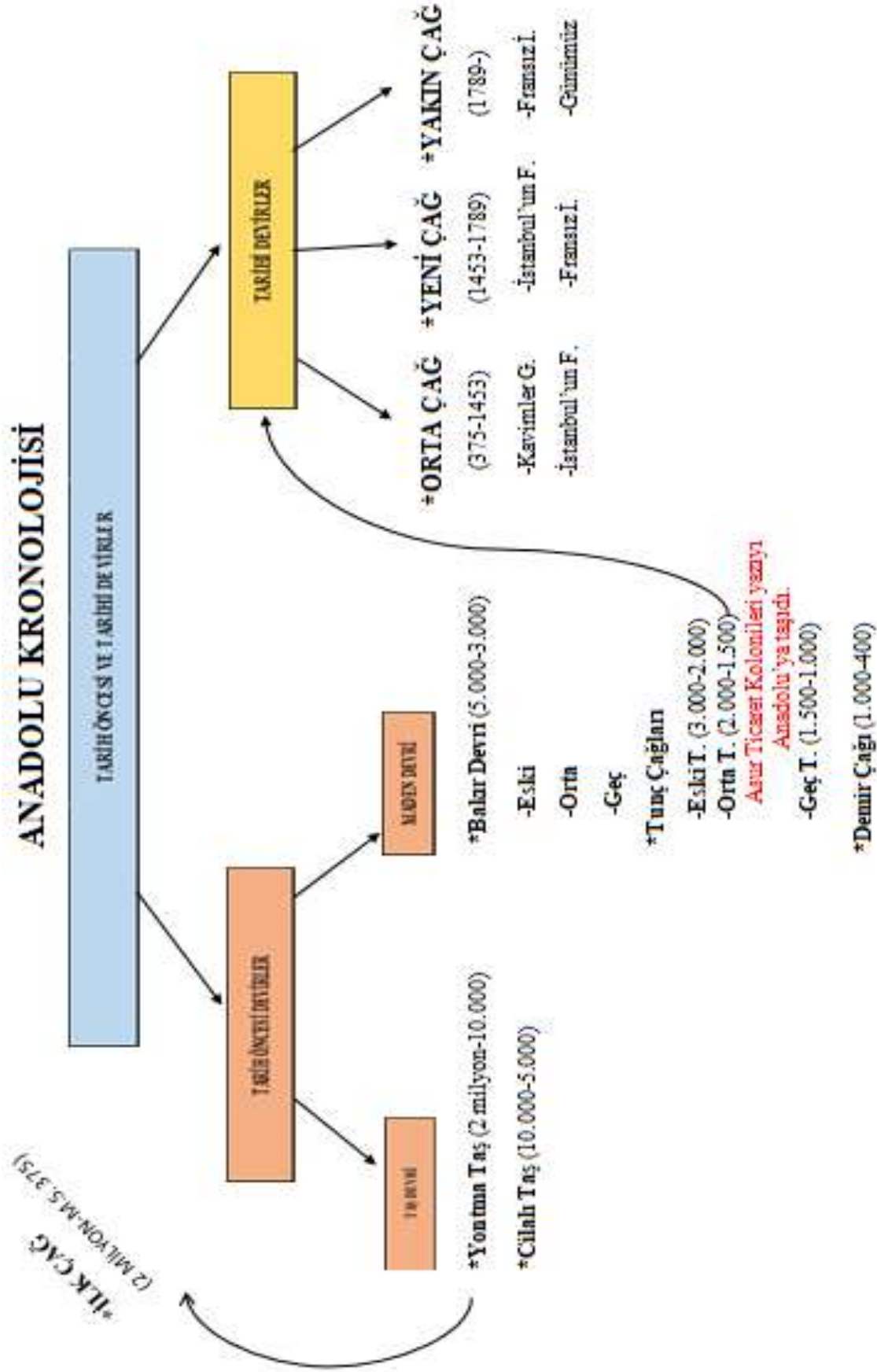
MEZOPOTAMYA KRONOLOJİSİ

Şekil 17:Detaylı Mezopotamya Kronolojisi

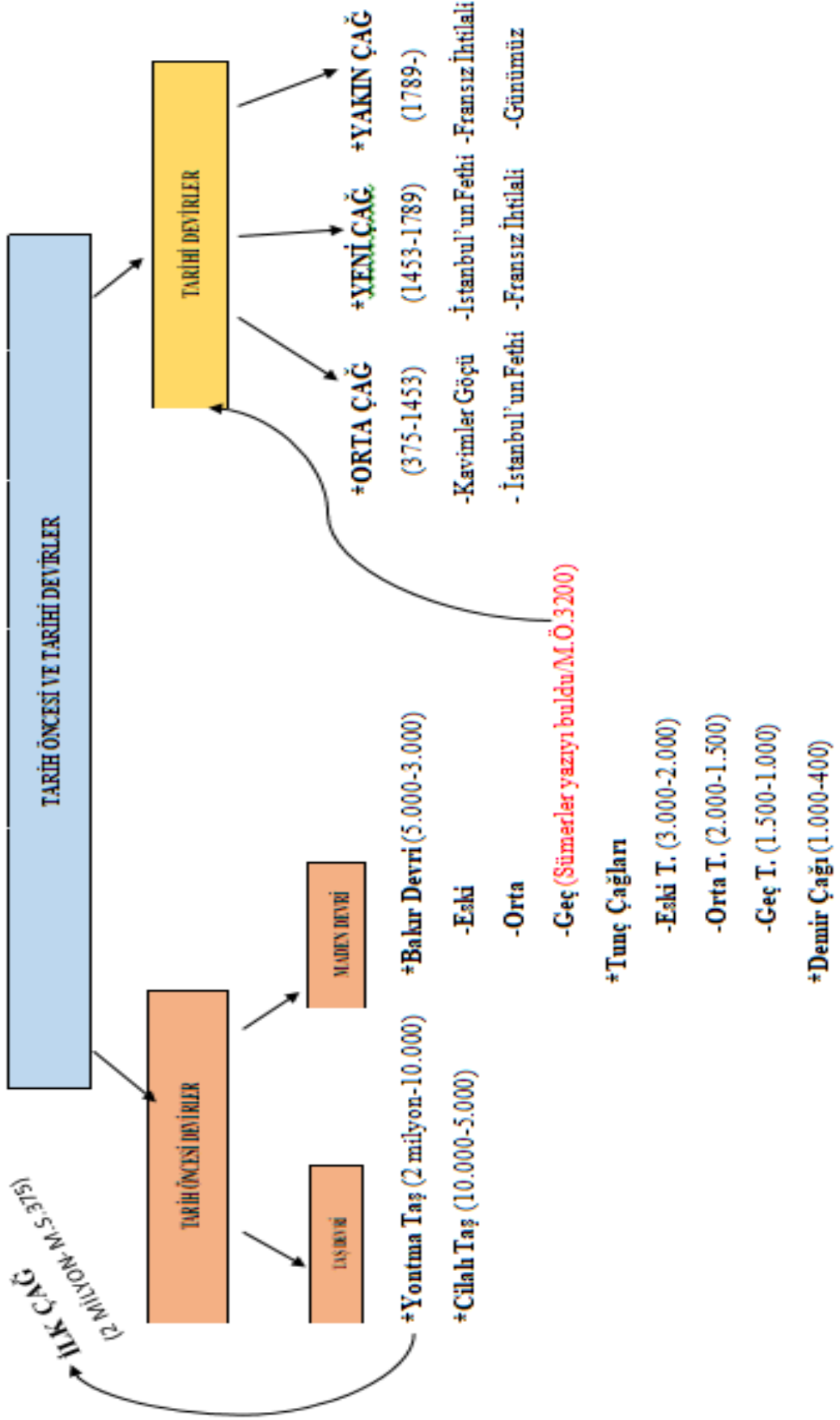
Şekil 14:Anadolu Kronolojisi ve Şekil 15:Mezopotamya Kronolojisi 'de renklendirme yöntemi ile öğrencilerin algılarına sunulan bilgileri doğru sınıflandırma yapmaları kısmına yönlendirirken; araştırmacı tarafından oluşturulan “Şekil 16:Detaylı Anadolu Kronolojisi” ve “Şekil 17:Detaylı Mezopotamya Kronolojisi ” nde ise Tarih Öncesi ve Tarihi Devirler olarak değerlendirilen çağların isimlendirilme aşamasında daha özenli yaklaşım sergilenmesi üzerinde durmaktadır. Tarih Öncesi Çağlarla ilgili konularda ise; Yontma Taş (Paleolitik), Orta Taş (Mezolitik), Cilalı Taş (Neolitik), Bakır Taş Devri (Kalkolitik), Tunç Çağı (Bronz), Tarih Öncesi (Prehistorya) gibi eş anlamda kullanılan kavramların belirtilmesi sağlanmıştır. Ayrıca tablo üzerine yerleştirilen tarihlendirmeler ile Çağların genel hatlarıyla başlangıç-bitiş zamanlarının da oluşturulan tablolarda belirtilmesi Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan “zaman ve kronolojiyi algılama” ve “değişim ve sürekliliği algılama” temel becerilerini edinme aşamasında öğrencilere sunulan bilgilerin kalıcılığı açısından oldukça faydalı olmuştur.

ANADOLU KRONOLOJİSİ

Şekil 18:Detaylı Anadolu Kronoloji Özeti

MEZOPOTAMYA KRONOLOJİSİ

Şekil 19:Detaylı Mezopotamya Kronoloji Özeti

“Şekil 14:Anadolu Kronolojisi” ve “Şekil 15:Mezopotamya Kronolojisi” ‘nde renklendirme yöntemi ile öğrencilere Tarih Öncesi ve Tarihi Devirler yazıdan önce ve yazıdan sonra şeklinde kazandırılması hedeflenmiştir. Buradaki temel amaç uygarlıkların yazıyı aynı anda öğrenmediklerini gözler önüne sermektir. “Şekil 16:Detaylı Anadolu Kronolojisi” ve “Şekil 17:Detaylı Mezopotamya Kronolojisi” ile renklendirme yöntemine çağların farklı kaynaklarda sık olarak kullanıldıkları isimleri ve çağların genel hatlarıyla tarihleri eklenmiştir. Bu tablolar yardımı ile öğrencilere Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan “zaman ve kronolojiyi algılama” ve “değişim ve sürekliliği algılama” temel becerilerini edinme aşamasında kolaylık ve kalıcılık sağlanmıştır.

Şekil 14:Anadolu Kronolojisi, Şekil 15:Mezopotamya Kronolojisi, Şekil 16:Detaylı Anadolu Kronolojisi, Şekil 17:Detaylı Mezopotamya Kronolojisi ile hedeflenen durumlar yine araştırmacı tarafından hazırlanan Şekil 18:Detaylı Anadolu Kronolojisi ve Şekil 19:Detaylı Mezopotamya Kronolojisi ’nde gözler önüne serilmiştir. Öğrencilerin eğitim ve yaş seviyesi göz önüne alındığında özellikle yüksek oranda soyut durumda olan bilgileri somut hale getirmek ve bilgilerin kalıcılığını sağlamak amacıyla tüm sayfayı kapsayan “Tarih Öncesi ve Tarihi Devirleri” kalıcı hale getiren kronoloji bilgisi ile birlikte verilmiştir.

6.2. Eski Çağ Tarihi Konularının İncelendiği Sayfalarda Bulunan Bilgilerin Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları Açısından Değerlendirilmesi

Bu kısımda araştırmanın Eski Çağ Tarihi konularının yer aldığı sayfalarda Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları ile ilgili hatalı bilgiler alt problemleri üzerinde durulmuştur.

Sayfa 46’daki paragraflarda “İnsan” kelimesi geçmektedir. Paleolitik dönemde insansı özellikler gösteren varlıklar mevcuttur. Tam olarak “İnsan” kelimesi kullanmadığımız bu canlılar için insansı özellik gösteren “İdrakli Mahlûklar”¹⁹ şeklinde bir ifade kullanımı oldukça önemlidir. Dik yürüyebilme, ateş yakabilme veya alet yapıp kullanabilme gibi özellikleri insansı özellik gösteren varlıklar açısından değerlendirebiliriz. Bu husus göz önüne alındığında İkinci paragrafın başında “İlk İnsanlar...” şeklinde başlanılan cümlenin de “İdrakli Mahlûklar” şeklinde değiştirilmesi yerinde bir karar olacaktır.

¹⁹ “...İlk antropid fosiller, Oligosen devirde (36-23 milyon yıl), karmaşık beyin yapısına sahip ve kuyruksuz olan hominoidler de Miosen devirde (23-5 milyon yıl) yaygın halde yeryüzünde görülmeye başlar. İşte bizim “idrakli mahluklar” olarak adlandırdığımız hominid türlerden bir grup Miosen devirde (16-8 milyon yıl önce) görülen Afrika ve Avrupa’da görülmüş...” (Karağuz, 2017, ss. 62–67).

İkinci paragrafın ortalarında yer alan "...yuvarlak biçimli kulübe" şeklinde ifade edilen cümle de "kulübe" kelimesinin paragraftan çıkarılması gerekmektedir. İlk Çağ'da özellikle de "Paleolitik" dönem evresinde doğal barınaklardan faydalandığı, barınak yapmayı henüz tam olarak bilmeyen insansı özellikler gösteren varlıklar açısından oldukça iddialı ve hatalı bir cümle olmuştur.

Sayfa 46'nın son cümlesinde en önemli yerleşme olarak Karain Mağarası olarak ifade edilmiştir. Anadolu'da İlk Çağ'a ait Yarımburgaz Mağarası (İstanbul), Küllününini (Elâzığ) ve Etiyokuşu (Ankara) gibi birden fazla örnek bulunduğu bilinmektedir. Bu sebeple "en önemli yerleşmesi" yerine "en önemli yerleşmelerinden biri" ifadesi kullanılmalıdır. Bu sayede öğrencilerin zihninde hem birden fazla örnek olduğu hem de tek bir mağara varlığı gibi yanlış bir algı oluşmasının önüne geçilirken aynı zamanda da Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bulunan "mekânı algılama" temel becerisi de öğrencilere kazandırılmış olacaktır.

Sayfa 47'nin başında ikinci durak kelimesi ile kastedilen Neolitik Dönemdir. Çağın şartlarını tam ve doğru anlamda izah edebilmek açısından M.Ö. 10.000'lerden başlayarak tarihlendirme yapmak gerekmektedir.

Sayfa 47'nin ikinci paragrafının başında Neolitik Dönemde insanlar önce yerleşik hayat geçip sonrasında ise tarım ve hayvan evcilleştirme konusu üzerinde durulmuştur. Neolitik dönemde tarım yapmayı öğrenen insanlar hem verimliliği sağlayabilmek hem de elde ettikleri ürünleri depolayabilmek hedefiyle yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik hayata geçen insanlar kendilerini vahşi hayvanlardan koruyabilmek amacıyla hayvanları da evcilleştirmişlerdir.

İkinci paragrafın devamında evcilleştirilen ve yetiştirilenler üzerinde durulmuştur. "İlk" olduklarına dair kesin bir kanıt olmadığı sebebiyle ilk yerine "tarımı yapılan tahıllar arasında..." ifadesi daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Evcilleştirilen ilk hayvanın "köpek" olduğu, ürününden faydalanılmak üzere ise yetiştirilen ilk hayvanın "koyun" olduğu bilgisi ile hatalı olan cümle tekrardan yazılmalıdır.

Daha sonraki cümlede ise inşa edilen yapıların depo özelliği baskın şekilde belirtilmiştir. İnşa edilen yapılar sadece depo amacıyla değil aynı zamanda barınma amacıyla da inşa edilmiştir. Bu sebeple cümle "İnsanlar, hem tarımdan hem de hayvanlardan elde ettikleri ürünleri..." şeklinde tekrardan yazıldığında hatalı ve eksik bilgi açığı giderilmiş

olacaktır. “Böylece, evlerinin dış duvarları onların dış düşmanlardan ve vahşi hayvanlardan korunmalarına yardımcı oluyordu” şeklinde tekrardan oluşturulduğunda eksik ifade doğru bir şekilde tamamlanmış olacaktır.

Neolitik dönemde yapılan çanak ve çömleklerin “tek renkli” olduğu bilinmektedir. Bu bilgi son paragrafın başına eklenmelidir.

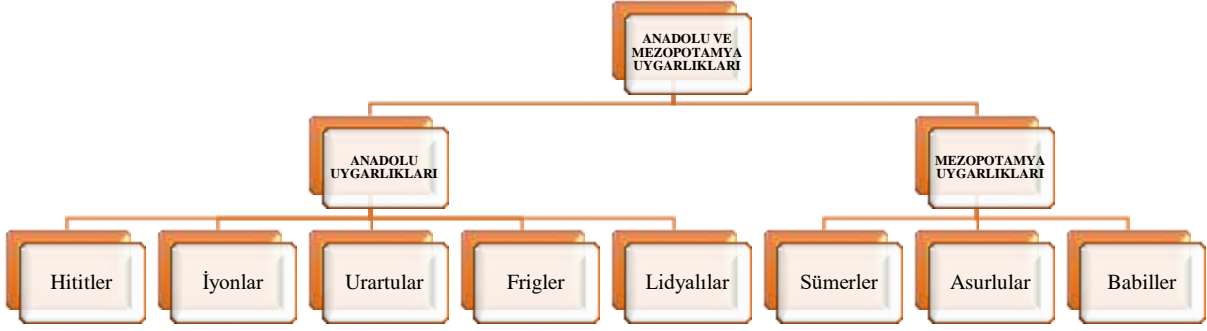
Son paragrafta verilen örneklerde Kayseri-Hacılar “Kalkolitik Dönemi”, Alacahöyük ise “Tunç Dönemi”nin özelliklerini ağırlıklı olarak yansıtmakta olduğu için ifade edilen döneme uygun düşmemektedir. Hallan Çemi Höyüğü (Batman), Çayönü(Diyarbakır), Nevali Çori (Şanlıurfa yakınları) ve Aşıklıhöyük (Aksaray) döneme uygun verilebilecek örnekler arasında yer almaktadır.

Ayrıca verilen örnekler dışında kalan yerleşim yerleri ile ilgili örnekler daha az önem içermekte gibi bir anlayış ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple “Bu devirlerde Anadolu’da yerleşme görülen önemli yerler arasında...” şeklinde tekrar oluşturulmalıdır.

Sayfa 48’in başında verilen tarihler (M.Ö.3000-2000) Tunç Çağını ifade etmektedir. “Neolitik” Dönemden sonra “Kalkolitik” Döneme değinmeden Tunç Çağına geçiş yapılmış olması bilgi eksikliği oluşturmaktadır. Öğrencilerin zihninde oluşan öğrenme şemalarında eksik bilgiler oluşmasının önüne geçilmesi amacıyla eksik bırakılan bilgiler mutlaka tamamlanmalıdır. Bu doğrultuda Neolitik Dönemden hemen sonra Kalkolitik Dönem özellikleri hakkında bilgi verilmeli veya Kalkolitik dönem için yeni bir sayfa oluşturulmalıdır.

Sayfa 48’i kendi dönemin şartlarını tam ve doğru anlamda izah edebilmek açısından sayfada verilen paragrafların çarkta çömlek yapımını, çarkın nasıl çalıştığını, tunç çağına ait depaslar, idoller ve özellikle Truva kazıları ile adından bahsettiren Schliemann üzerinde durularak tekrardan oluşturulması önem arz etmektedir.

Sayfa 49’da da sayfa 48’de görülen benzer hata tespit edilmiştir. Bir önceki sayfada Tunç Dönemi ile ilgili verilen bilgilerin devamı niteliğinde “Demir Çağı”na değinilmeden güncel zaman ile ilgili bilgi aktarımına geçilmiş olması öğrenci öğrenmeleri üzerinde eksiklikler oluşturacaktır. Bu eksiklik demir çağı hakkında bilgiler içeren bir sayfa ile giderilmelidir. Fakat sayfa kendi içerisinde değerlendirildiğinde 2011-2012 eğitim ve öğretim yılı kapsamında “günümüz bilgisi” verildiği için yani dönemin şartları göz önünde bulundurulduğu için sunulan bilgi ve görsel açısından bir sorun görülmemektedir.

Şekil 20: Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları

Sayfa 49'dan sonra Şekil 20: Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları'nın görseli tüm sayfaya yayılmış şekilde hem Anadolu hem de Mezopotamya Uygarlıklarının verilmesi öğrencilerin zihninde doğru ve kalıcı öğrenmelerin oluşmasını sağlayacaktır. Uygarlıkların detaylı bilgileri verilmeden önce yukarıda oluşturulan örnek tablo vb. görsellerin verilmesi uygarlıklar açısından öğrencilerin ayırım yapabilmesi açısından kolaylık sağlayacağı aşikârdır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan “tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi” edinmede öğrencilere kolaylık sağlayacaktır. Bu şekilden sonra uygarlıklara geçiş yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma dâhilinde incelenen sayfalarda Uygarlıkların var olduğu tarihlerin göz önünde tutulup sırasına uygun bir şekilde verilmediği de tespit edilmiştir. Hem uygarlıkların ayırımı konusunda hem de tarihler konusunda sıralama yapılması; öğrenci seviyesinin küçük olması göz önüne alındığında görsel açıdan tablo şeklinde somutlaştırılmış bilgilerin kalıcılığı açısından oldukça faydalıdır.

Araştırma kapsamında incelenen sayfalar arasında özellikle sayfa 50-55'de yer alan hem Anadolu hem Mezopotamya Uygarlıklarının konumları, yerleştikleri coğrafya ve özellikleri doğru öğrenmek amacıyla uygarlıkların yerleştikleri coğrafyalar “Fiziki Harita”larda gösterilmelidir. Böylece öğrenciler açısından kalıcı bilgi sağlanmasının yanı sıra Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan “harita okuryazarlığı”, “konum analizi” ve “mekânı algılama” temel becerileri de öğrencilere kazandırılmış olacaktır.

Sayfa 50'ye gelindiğinde ilk etapta başlık dikkat çekmektedir. Hem Anadolu hem de Mezopotamya Uygarlıklarına yer verilen sayfaları temsil eden başlık eksik kalmaktadır. Bu bilgi yanlışlığını düzeltmek adına “Mezopotamya Uygarlıkları” kısmına gelindiğinde yeni bir

başlık ile belirtmek öğrenciye sunulan bilgilerde karışıklık, yetersizlik ve eksiklik oluşmasını önlemek açısından faydalı olacaktır.

Başlıktan hemen sonra soruya yer verilmesi konu ile ilgili hiçbir bilgi sunulmamış öğrenciler açısından doğru bir öğrenme yaklaşımı değildir. Doğru bilgiye sahip olunup olunmadığını konusunda bilgi sahibi olmadığımız öğrencilerin zihninde karmaşık ve sonradan değiştirilmesi zor olan hatalı bilgiler oluşmasını önlemek için sorunun kaldırılması faydalı olacaktır. Aynı zamanda ilk paragraf hem başlık hem de soru ile ilgili net bir şekilde açıklayıcı ifadeler içermemektedir.

Şekil 21:Anadolu Uygarlıkları

Sayfa 50’de başlıktan hemen sonra kaldırılan sorular ve paragrafın yerine Şekil 21:Anadolu Uygarlıkları’nın görseli eklenmelidir. Bu şeklin öğrencilerde kalıcı öğrenme açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Sayfa 50’de Hititler başlığının hemen altında yer alan ilk cümlede Anadolu’nun ilk büyük devleti olduğu üzerinde durulurken başka büyük devlet kurulmamış gibi bir algı oluşmuştur. Bu algı cümlenin “Hititler, Anadolu’nun ilk büyük devletlerinden biridir” şeklinde ifade edilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

İkinci cümlede Hititlerin kurulduğu bölge üzerinde durulmuştur. İç Anadolu bölgesi üzerinde durulmuş olmasının nedeni belirtilmediği için hata içermektedir. Bu hatayı fiziki harita²⁰ ile gidermek mümkündür. Konunun başında Tarih Öncesi ve Tarihi Devirler ile ilgili bilgiler verilirken idrakli mahlûkların ilk yerleşme koşulları, barınakları, yaşam için seçilen çevre vb. durumlar üzerinde durulduğu göz önünde tutulmuştur. Hitit Uygarlığının başkenti Çorum ili sınırlarında yer almaktadır. Fiziki harita ile incelendiğinde Çorum ili Orta

²⁰Fiziki harita: Yeryüzü oluşumlarının (dağ, tepe, göl, ova, akarsu vb.) fiziki özelliklerini belli bir ölçekte ve bir düzlem üzerinde yükseltilerine göre belirlenen renkler ile gösterilmesidir.

Karadeniz Bölgesinde yer almaktadır. Hatalı cümle ise “Bugünkü, Orta Karadeniz Bölgesi sınırlarında kurulmuştur” şeklinde düzeltilmelidir.

İlk paragrafın sonlarında Pankuş Meclisi üzerinde durulmuştur. Kurulan cümlede meclisin kralı devamlı olarak kısıtladığı algısı oluşmuştur. Krallığın ilk yıllarında var olan Pankuş Meclisi kralın yetkilerini bazen kısıtlamıştır. Bu bilgiler ışığında paragrafın sonu “Hititlerde asillerden oluşan, krallığın ilk yıllarında Pankuş adı verilen bir meclis vardı. Bu meclis bazen kralın yetkilerini kısıtlıyordu” şeklinde yeniden oluşturulmalıdır.

Son paragrafın başlarında Hitit dini üzerinde durulmaktadır. Öncelikle “Hititlerin toplam tanrı ve tanrıça sayısı bilinmemekle birlikte...” cümlesinin devamında “ bin tanrılı toplum” ifadesi belirtilmektedir. Kendi içerisinde çelişen cümleler birbiri ardına gelmiş ve hataya yol açmıştır. Sayı belirtilerek netlik kazandırıldığı için paragraftan “Hititlerin toplam tanrı ve tanrıça sayısı bilinmemekle birlikte Bin Tanrılı Toplum olarak anılmaktadırlar...” şeklinde düzeltilmelidir.

Son paragrafın ortalarında “Hititler, inandıkları tanrıların ve krallarının resimlerini kaya üzerine kabartma şeklinde yapmışlardır. Bu da taş işçiliğinde ileri olduklarının bir göstergesidir.” cümlesi hatalıdır. Kabartma yapıyor olmaları taş işçiliğinde ileri olduklarını ispat etmediği için “Bu da taş işçiliğinde ileri olduklarının bir göstergesidir” cümlesi kaldırılmalıdır.

Hititlerin taş ve maden eserler üzerinde hiyeroglif kullanılırken kil tablet ve mühürler üzerinde çivi yazısı kullanıldığı bilinmektedir. Son paragrafın sonunda ise “Anal” kelimesi ise Türkçede “yıllık” anlamına geldiği için tekrar yıllık yazmak cümle yapısında ve anlamında hata oluşmasına sebep olacaktır. Analların yazılmasındaki temel amaç Hitit hükümdarlarının tanrılarına hesap vermesidir. Buradan yola çıkıldığında tarafsız bir şekilde yıllık tutulmasının mümkün olmadığından son cümle tamamen çıkarılmalıdır. Paragrafın sonu “Taş ve maden eserlerde yaptıkları kabartmalarda daha çok hiyeroglifi kullanırken kil tabletler ve kil mühürler üzerinde krallarının hayatlarını anlattıkları yıllıklarda ise çivi yazısını kullanmışlardır” şeklinde oluşturulmalıdır.

Sayfa 51’in başında Hitit Uygarlığına devam edilirken sayfanın diğer yarısında Frig Uygarlığı üzerinde durulmuştur. Sayfanın ilk paragrafında Hititlerin sulama amaçlı kanallar açmayı öğrendikleri üzerinde durulmuş olması hata içermektedir. Bu sonradan öğrenilmiş bir

durum değil var oldukları zamanlardan beri yaptıkları bilinmektedir. Bu sebeple cümleyi “öğrenmişlerdi” değil “açıyorlardı” şeklinde tamamlamak gerekmektedir.

Devamındaki paragrafta Kadeş Antlaşması'nın yazılı ilk anlaşma olduğu üzerinde durulmuştur fakat cümle eksik bilgi içermektedir. Kadeş Antlaşması'nın tarihteki önemi dönemin iki süper gücü arasında yapılan “uluslararası anlamda ilk yazılı antlaşma” olmasıdır. Bu sebeple cümleyi “Kadeş antlaşması Eski Çağ Dünyasında iki süper gücün imzaladığı ilk uluslararası yazılı antlaşmadır” şeklinde yeniden oluşturmak doğru olacaktır.

Sayfa 51'in diğer yarısında Frig Uygarlığı yer edinmiştir. Friglerin ilk paragrafında “Ülkenin başkenti, Ankara'nın batısında Polatlı yakınlarındaki Yassihöyük (Gordion)'tür. Friglerin efsanevi kralları Midas'tır. Midas'ın tek bir kişinin adı mı yoksa hükümdarlara verilen bir ad mı olduğu bilinmemektedir. Midas'ın dokunduğu her şeyi altına dönüştürdüğü ya da eşek kulaklı olduğu yönündeki efsaneler günümüzde bile anlatılmaktadır” cümleleri yer almaktadır. Hem cümlelerin bütünlüğünün tamamlanması açısından hem de öğrenciye sunulan bilgilerde ikilem yaşanmaması açısından “Midas'ın tek bir kişinin adı mı yoksa hükümdarlara verilen bir ad mı olduğu bilinmemektedir” cümlesi kaldırılmalıdır.

Sonraki paragrafta ise Frigler “Sakarya Nehri” civarına değil direkt olarak “Sakarya” civarına yerleşmişlerdir. Bu sebeple cümle “Sakarya civarında yerleşip tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır” şeklinde tekrar oluşturulmalıdır.

Aynı paragrafın son cümlesi de “Yaşadıkları bölgenin coğrafi konumundan ötürü Friglerin siyasi ve sosyal yapıları diğer topluluklardan farklı olmuştur” şeklinde kurulmuştur. Yerleşilen bölgenin “coğrafi yapısı” ve “siyasi-sosyal yapıdaki farklılıklar” nitelemesiyle ifade edilmeye çalışılan bilginin ne olduğu ile ilgili açıklayıcı bilgiler içermediğinden tamamen kaldırılmalıdır.

Dördüncü paragrafın ortalarındaki “Taş işçiliğinde özellikle Hititlerden etkilenmişlerdi.” cümlesi taş işçiliğinde ileri olmalarının Hititlerle bir ilgisi yoktur. Bu cümle “Taş işçiliğinde de ileriydiler” şeklinde düzeltilmelidir.

Beşinci paragrafın ilk cümlesi “Frigler, dinî bakımdan özellikle Hititlerden etkilenmişlerdi ve çok tanrılı bir dine inanıyorlardı” şeklindedir. Hititler gibi çok tanrılı dine inanç var fakat Hititlerden etkilenmek gibi bir durum olmadığından bu cümle “Frigler, Hititler gibi çok tanrılı bir dine inanıyorlardı” şeklinde düzeltilmelidir.

Son paragrafın sonlarında “Kral Midas’a ait olan büyük tümülüstür.” Cümlesi yer almaktadır. Kral Midas’ın efsane mi yoksa gerçek mi olduğu bilgisi konusunda bir netlik olmadığından Bu hata “Kral Midas’a ait olduğu düşünülen büyük tümülüstür” cümlesi ile yeniden oluşturulmalıdır.

Sayfa 53’de Urartu Uygarlığına yer verilmiştir. Van ve çevresine kurulmuş olduğu üzerinde durulması hataya neden olmuştur. Bu cümle “Urartular, Doğu Anadolu Bölgesi’nde, Van merkezli olarak Tuşpa’da kurulmuş bir uygarlıktır” şeklinde oluşturulduğunda hata giderilmiş olacaktır.

İlk paragrafın devamında “Urartular dinî bakımdan özellikle Hititlerin etkisinde kalmışlardı” cümlesi yer almaktadır. Hititler (M.Ö. 2000-1200) yıkıldıktan sonra tarih sahnesinde görülen Urartularda (M.Ö. 900-600) böyle bir durum söz konusu değildir.

Üçüncü paragrafın ilk cümlesinde de “Yaşadıkları coğrafyanın özellikleri, Urartuların siyasi ve sosyal yapılarını etkilemiştir” ifadesini açıklayacak veya netleştirecek bir durum olmadığından kanıtlara yer verilememiştir. Bu sebeple iki cümle de buldukları paragraflardan çıkarılmalıdır.

Dördüncü paragrafta Urartuların sulama amaçlı ilk göletleri kurulduğu cümlesi yer almaktadır. Gölet kurdukları bilinmekle birlikte ilk defa olduğuna dair kanıt olmadığından bu cümle “Doğu Anadolu’da sulama amaçlı göletleri kurmuşlar, suları, gelişmiş kanallarla tarlalarına taşımışlardı” şeklinde tekrardan oluşturulmalıdır.

Beşinci paragrafta Urartular ’ın insan ve hayvan kulplu araç-gereçler yapıp sattıkları üzerinde durulmuştur. Urartular insan ve hayvan kulplu araç-gereçler yapmış fakat satmamışlardır. Buradaki bilgi hatasını düzeltmek için “İnsan ve hayvan kulplu kazanları ve madeni araç-gereçler üretmişlerdir” şeklinde cümle düzeltilirken “...diğer Anadolu uygarlıklarına ve batı dünyasına satmışlardı. Friglerin Tümülüslerinde Urartulara ait pek çok madeni eşya bulunmuştur” cümlesi paragraftan tamamen çıkarılmalıdır.

Sayfa 53’ün ilk yarısında Lidya Uygarlığı ve ikinci yarısında da İyon Uygarlığı üzerinde durulmuştur.

Lidyalıların ilk paragrafta “Lidya, Gediz ve Menderes ırmakları arasındaki bölgede kurulmuştur. Bu bölgenin coğrafi özellikleri Lidyalıların siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarını etkilemiştir. Başkentleri Manisa’daki Sard’dır.” Cümleleri yer almıştır. uygarlığın kurulduğu

ırmaklar üzerinde durulurken bölgenin coğrafi yapısı ifade edilmediğinden “Bu bölgenin coğrafi özellikleri Lidyalıların siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarını etkilemiştir” cümlesi paragrafın bütünlüğünü bozmuştur. Bütünlüğü sağlayabilmek açısından bu cümle paragraftan çıkarılmalıdır.

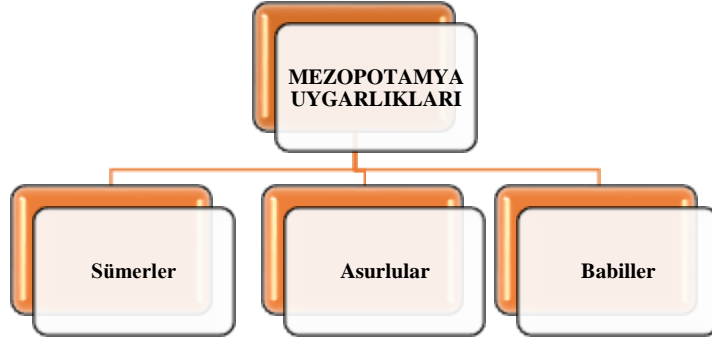
Ayrıca ikinci paragrafın ilk cümlesinde geçen “Pers Egemenliği” ifadesinin yanına parantez içerisinde “İran” yazmak bilgiyi somutlaştırmak açısından faydalı olacaktır. Bu cümle “Lidyalılar kısa sürede yıkılarak Pers (İran) Egemenliğine girmiştir” şeklinde yeniden oluşturulmalıdır.

İkinci paragrafın ortalarında “Lidyalıların dinî inançları ağırlıklı olarak diğer Anadolu uygarlıklarının özellikle de Friglerin etkisinde kalmış ve onlarda çok tanrılı bir inanış hâkim olmuştur.” cümlesinde özellikle Friglerden bahsedilmesi kanıt içermediğinden hatalıdır. Bu hata “Lidyalıların dini inançları ağırlıklı olarak diğer Anadolu uygarlıklarının etkisinde kalmış...” şeklinde yeniden oluşturulmalıdır.

İkinci paragrafın son cümlesi “Ayrıca Lidyalılar, giyim ve silah başta olmak üzere pek çok konuda Yunan (Hellen) uygarlığının etkisinde kalmışlardır” ise Yunan Uygarlığının Lidyalılar üzerinde etkisi olmaması sebebiyle hatalıdır. Bu hata cümlelerin paragraftan çıkarılması ile düzeltilmelidir.

“İyon Uygarlığı” ise 53. sayfanın ikinci yarısında yer almıştır. İlk paragrafın ilk cümlesinde “İyonya” tanımı yapılmıştır. Bu bilgiye ek olarak “İyonya”nın kuzeyi farklı bir Yunan Kavmi olan “Aidoller” güneyi ise başka bir Yunan Kavmi olan “Dorlar” tarafından iskân edilmiştir” cümlesi eklenmelidir. İyon uygarlığının, Yunan uygarlığını etkilediği bilinen bir bilgi olarak konuya eklenmelidir. Böylelikle “Dorlar ve Aidoller” ile ilgili verilen bilgilerde öğrencilerin kafasında rahatlıkla yer edinecektir.

İkinci paragrafın son cümlesinde “İyonlar, çeşitli insani özellikleri olduğuna inandıkları tanrılara tapmışlardır” ifadesi geçmiştir. “İnsani özellikleri olan tanrılar” kavramı gerçeği yansıtmadığından hatalıdır. Bu hata “İyonlar pek çok tanrıya tapmışlardır” şeklinde düzeltilmelidir.

Şekil 22: Mezopotamya Uygarlıkları

Sayfa 54’te Mezopotamya Uygarlıklarına geçiş yapılarak Sümerler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Anadolu Uygarlıkları’nda olduğu gibi bir başlık ile Mezopotamya Uygarlıkları’na geçiş yapıldığı öğrencilere fark ettirmelidir. Sayfa 50’de Anadolu uygarlıkları için oluşturulan başlığın benzerinin Mezopotamya uygarlıkları için de oluşturulması uygarlık ayrımı konusunda olduğu kadar kalıcı bilgilerin öğrencilerin zihnine yerleştirilmesi açısından da faydalı olacaktır. Ayrıca araştırmacı tarafından hazırlanan Şekil 22’nin başlığın hemen altına yerleştirilmesi kalıcı öğrenmeler açısından faydalı olacaktır.

Sayfa 54’ün başında ve Sümerler başlığı altında yer alan sorular konunun içeriği ile ilgili bilgi sahibi olmayan öğrenciler açısından yanıltıcı sonuçlar ortaya çıkarabilme ihtimali taşımaktadır. Bu sebeple soruların kaldırılması gerekmektedir.

İlk paragrafın başında Sümerlerin, Mezopotamya’da kurulan ilk uygarlık olduğu üzerinde durulurken yazıyı buldukları hususuna değinilmemiş olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple ilk cümle “Sümerler, M.Ö. 3500-2000 yılları arasında Mezopotamya’da kurulan ve yazıyı Dünya ile buluşturan ilk uygarlıktır” şeklinde yeniden oluşturulduğunda Sümer Uygarlığı ile ilgili önemli bir eksik tamamlanmış bir şekilde öğrencilerin kullanımına sunulmuş olacaktır.

İlk paragrafın ortalarında “En önemli şehirleri; Ur, Uruk ve Nippur’du.” Cümlesi yer almaktadır. Bu cümlede başka önemli şehir yokmuş gibi yanlış bir algı oluşabileceğinden Bu hata “En önemli şehirleri arasında; Ur, Uruk ve Nippur bulunmaktaydı” şeklinde yeniden oluşturulmalıdır.

Dördüncü paragrafta “Çoğunlukla arpa yetiştiren Sümerliler bunun yanı sıra buğday, mercimek, bakla, üzüm gibi ürünler yetiştiriyorlar; koyun ve keçi besliyorlardı.” Cümlesinde yetiştirilen hayvanlar açısından hata bulunmaktadır. Bu hata “Çoğunlukla arpa yetiştiren

Sümerliler bunun yanı sıra buğday, mercimek, bakla, üzüm gibi ürünler yetiştiriyorlar; büyükbaş ve küçükbaş besliyorlardı” şeklinde daha genel ve doğru bir ifade ile tekrardan oluşturulmalıdır.

Beşinci paragrafın başında “Sümerler, kötülüklerden korunmak için sihir ve büyü yapmaları gerektiğine inanmışlar, bu yüzden insanlar üzerinde etkili olduklarını düşündükleri yıldızları ve gök cisimlerini incelemişlerdir. Bu da başta astronomi olmak üzere matematik ve geometri bilimlerinin doğmasına yol açmıştır” cümlelerinde yanlışlık tespit edilmiştir. Sümerler sihir ve büyü ile kötülüklerden korunmayı amaçlamışlardır fakat astronomi, matematik ve geometri bilimleri de sihir ve büyü öncülüğünde oluşmamıştır. Bu hatalı cümleler “Sümerler, kötülüklerden korunmak için sihir ve büyü yapmaları gerektiğine inanmışlardır. Ayrıca astronomi olmak üzere matematik ve geometri bilimlerinin doğmasına neden olacak ilk çalışmaları yapmışlardır” şeklinde düzeltilmelidir.

Beşinci paragrafın son cümlesinde “Tufan Menkıbesi” cümleden çıkarılıp “Sümerlerin Gılgamış Destanı günümüze ulaşmış en ünlü eserlerinden biridir” şeklinde tekrar oluşturulduğunda hata giderilmiş olacaktır.

Sayfa 55’in ilk yarısında Asur Uygarlığı diğer yarısında ise Babil Uygarlığı yer almaktadır. Asurlular başlığının hemen altında yer alan soru uygarlık ile ilgili bilgiye sahip olmayan öğrencilerin yanlış bilgileri zihinlerine yerleştirebileceği ihtimalini taşıdığı için tehlike arz etmektedir. Bu tehlike sorunun sayfadan kaldırılması ile sonlandırılmalıdır.

Sayfa 55’in ilk paragrafında Asurluların ticaret yaptıkları yörenin Ürgüp-Göreme olduğu üzerinde durulmaktadır. Fakat yöre Ürgüp-Göreme değil Kayseri’dir. Bu cümle “Asurlular, M.Ö. 2000 yılının başından itibaren Kayseri yöresine kadar gelerek ticaret yapmışlar...” şeklinde düzeltilmelidir.

Asurluların ilk paragrafının sonlarında “Geliştirdikleri hızlı savaş arabaları ve iyi yetişmiş okçularıyla pek çok savaşta galip gelmişlerdi.” cümlesi yer almaktadır. Geliştirdikleri savaş arabaları sayesinde orduları güç kazanmış ve savaşlardan galip çıkmışlardır. Bu cümleyi “Asurlular, geliştirdikleri hızlı savaş arabaları ve iyi yetişmiş okçularıyla pek çok savaşta galip gelmişlerdi” şeklinde yeniden oluşturulduğunda hata giderilmiş olacaktır.

Üçüncü paragrafın sonunda “Hititlerden öğrendikleri heykelciliği geliştirerek tapınaklarının ve saraylarının kapılarını insan başlı aslan ya da boğa heykelleri ile koruyorlardı.” cümlesi yer almaktadır. Heykelcilikle uğraşmalarının Hititler ile ilgisi olmadığından cümle hata içermektedir. Bu hata “Asurlular, heykelciliği geliştirerek tapınaklarının ve saraylarının kapılarını insan başlı aslan ya da boğa heykelleri ile koruyorlardı” şeklinde düzeltilmelidir.

Sayfa 55’in diğer yarısında “Babil Uygarlığı” yer almıştır. Babiller başlığının hemen altında yer alan soru uygarlık ile ilgili bilgiye sahip olmayan öğrencilerin yanlış bilgileri zihinlerine yerleştirebileceği ihtimalini taşıdığı için tehlikeli arz etmektedir. Bu tehlike sorunun sayfadan kaldırılması ile sonlandırılmalıdır.

Babillerin ilk paragrafında halkın yapısı üzerinde durulmuştur. Babil halkının soylu, orta sınıf, alt sınıf ve kölelerden oluştuğu bilgisi hata içermektedir. Çünkü Babillerde halk; soylu ve kölelerden oluşmaktaydı. Bu hata “Babillerde halk; soylu ve kölelerden oluşuyordu” şeklinde düzeltilmelidir.

İlk paragrafın son cümlesinde “Hammurabi, Sümerlerin yasalarını geliştirerek kendi adını verdiği yasalar çıkarmıştır.” denilmektedir. Bu cümlede Hammurabi kanunları tüm Babil Uygarlığının yasalarını oluşturuyor algısı oluşabileceğinden tehlikelidir. Hammurabi var olan yasalara kendi adını verdiği yasaları da eklemiştir. Bu hata “...Hammurabi, kendi adını verdiği yasalar çıkarmıştır” şeklinde düzeltilmelidir.

İkinci paragrafın sonunda yer alan “Sümerlerin çivi yazısını kullanan Babiller, onların Gılgamış Destanı’ndan etkilenerak Yaratılış Destanı’nı yazmışlardı.” Cümlesi Yaratılış Destanı Sümerlere ait olması sebebi ile cümle hata içermektedir. Bu hata “Babiller, Sümerlerin çivi yazısını kullanmışlardı” şeklinde telafi edilmelidir.

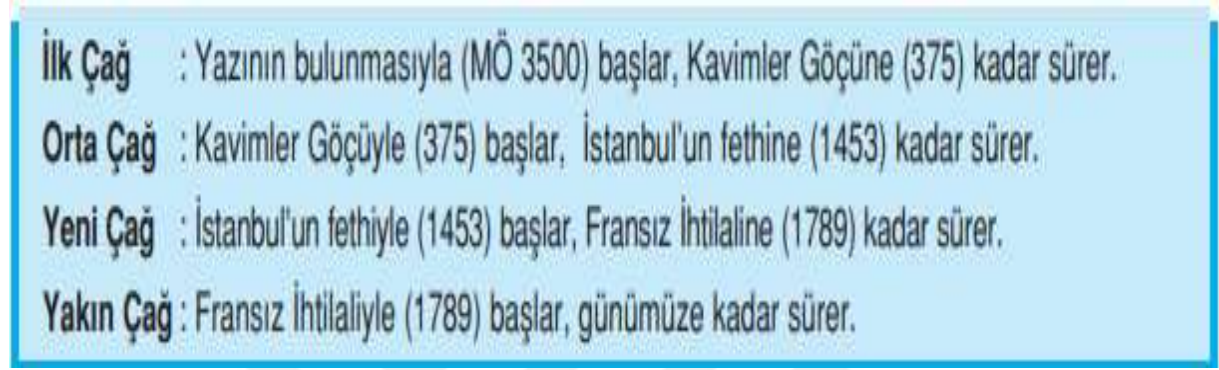
Babil Uygarlığının son cümlesi “...Babil Kulesi devrinin en ünlü mimari eserlerinden birisidir.” şeklindedir. Babil Kulesinin efsaneden ibaret olduğu düşünüldüğünde cümlenin hatası ortaya çıkmaktadır. Bu hata cümlenin tamamen paragraftan çıkarılması ile giderilmelidir.

Araştırma kapsamında incelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı içeriğindeki Eski Çağ Tarihi konuları (sayfa 45-55 arası) sayfa bakımından tek tek incelenmiştir. Bu sayfalar epistemolojik anlamda değerlendirilmiştir. Hatalı şekilde kurulan cümleler doğruları ile

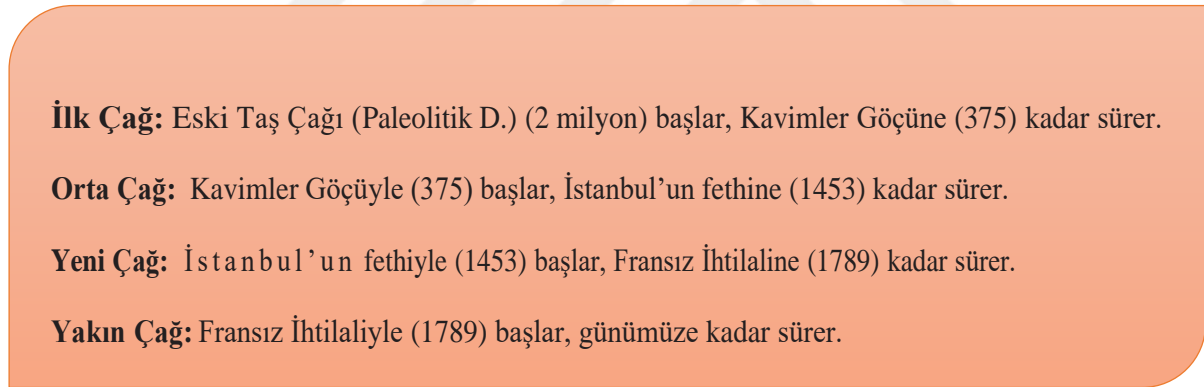
yeniden oluşturulmuştur. Bilgileri kalıcı ve kolay şekilde öğrenci kullanımına sunan cümleler ve paragraflar ile sayfalar yeniden oluşturulmuştur.

6.3. Eski Çağ Tarihi Konularının İncelendiği Sayfalarda Bulunan Görsellerin Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları Açısından Değerlendirilmesi

Bu kısımda araştırmamızın Eski Çağ Tarihi konularının yer aldığı sayfalarda Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları ile ilgili hatalı görsellerin alt problemleri üzerinde durulmuştur.

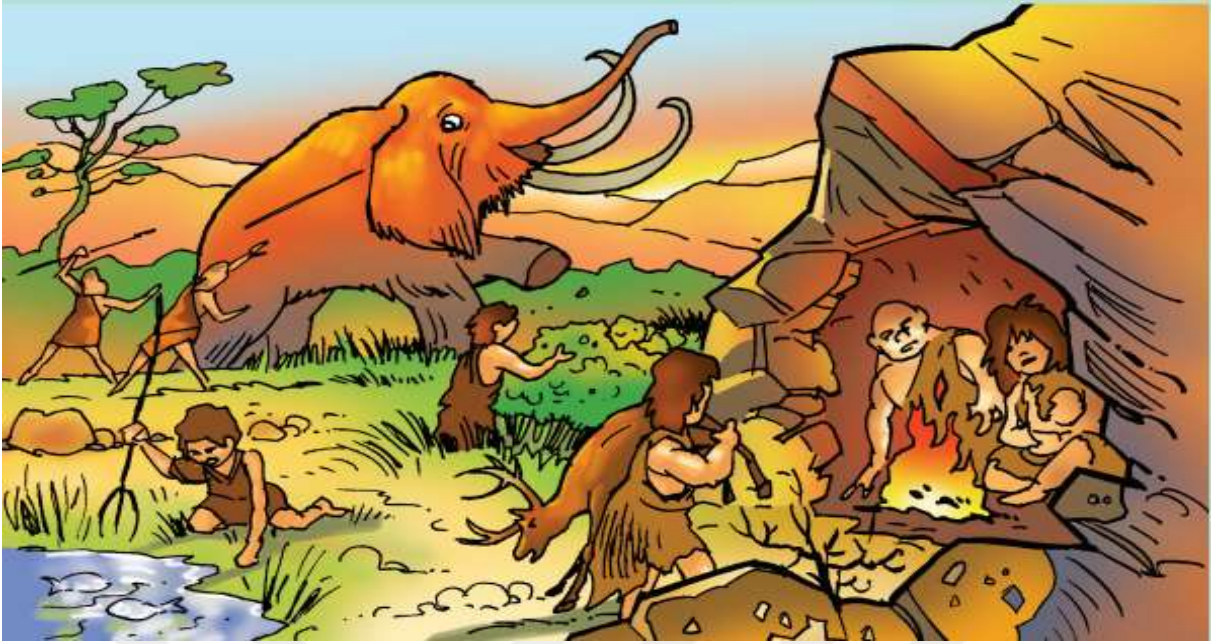

Şekil 23: Sayfa 46'nın Başındaki Tablo

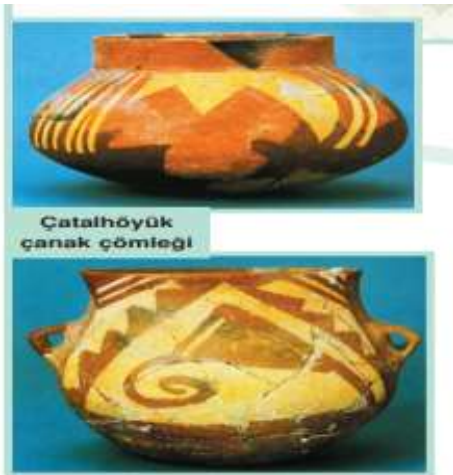
Şekil 24: Sayfa 46'nın Başındaki Tablonun Alternatifi

Sayfa 46'nın başında yer alan Çağlar tablosunda (Şekil 23) "İlk Çağ" yanlış şekilde başlatılmıştır. İlk diye bahsedilen çağın en temelden başlaması gerekmekte ve yazının Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları tarafından farklı tarihlerde öğrenildiği göz önüne alındığında "İlk Çağ", 2 milyon yıl öncesinden yani "Paleolitik" çağdan başlatılması (Şekil 24) ile yapılan tablodaki mevcut hatalar giderilmiş sayılacaktır.

Şekil 25: Sayfa 46'nın Sonundaki Görsel

Yukarıda Sayfa 46'nın sonunda (Şekil 25) yer alan görsel görülmektedir. Bu görsel gerçeği yansıtmadığından öğrencilerin zihninde yanlış bilgiler oluşmasına neden olabilecektir. Görselde farklı dönemlere ait canlılar ve buluşlar aynı karede yer almaktadır. Bu sebeple dönemin özelliklerini yansıtan kalıntıların görsel amaçla kullanılması öğrencilerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan “kanıt kullanma becerisi” ve “estetik değeri” oluşması hususunda önem içermektedir.

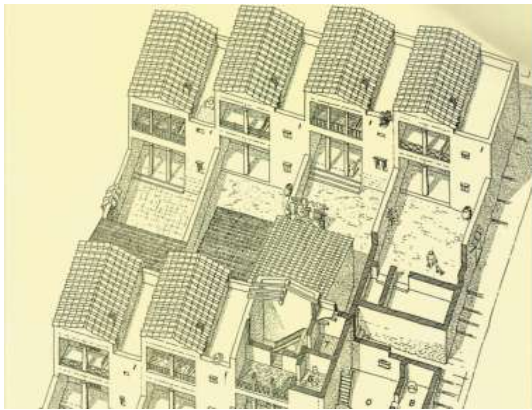
Şekil 26: Sayfa 47'deki
Çatalhöyük Çanak-Çömleği

Yandaki görselde (Şekil 26) Sayfa 47'de dönemin çanak ve çömlekleriyle ilgili bilgi verilirken “tek renk” ile oluşturulduğundan bahsedilmemesi sayfanın sol köşesinde bulunan çanak çömlek görsellerindeki mevcut hatanın tespitini zor kılmıştır. Çatalhöyük çanak-çömleği olarak adlandırılan görseller Burdur-Hacılar yani “Kalkolitik Döneme” aittir.

Şekil 27: Sayfa 47'deki Çatalhöyük Duvar Resmi

Sayfa 47'de (Şekil 27) son paragrafın “Ayrıca mağaralarda olduğu gibi evlerinin duvarlarına da resimler çiziyorlardı” şeklindeki son cümlesi tamamen çıkarılmalıdır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında mevcut bulunan “zaman ve kronolojiyi algılama” becerisi göz önüne alındığında Batı’da İspanya ve Fransa’daki mağara duvarlarındaki resimlerin “Neandertaller” tarafından yapıldığı iddia edilmektedir. Bu resimleri beyinleri insan beyni kadar gelişmemiş bir türün yaptığı kabul edilmiş olursa Neolitik Dönemdeki resimlerin diğer resimlerden ilkel olduğu durumu ortaya çıkmaktadır. Sanat, tarihin hiçbir döneminde çok gelişmişlikten az gelişmişliğe doğru bir ilerleme göstermemiştir. Aksine az gelişmişlik seviyesinden daha da gelişmişlik veya ileri gelişmişlik seviyesine doğru eğilim sergilemiştir.

Şekil 28: Sayfa 48'deki Priene Antik Kenti
Konstrüksiyonu

Sayfa 48'de çizim (konstrüksiyon) şeklinde öğrenci kullanıma sunulan görselden ziyade gerçek fotoğrafların ve elde edilen döneme ait bulguların görselleri kullanılırsa öğrenci açısından öğretim durumu kolaylaşacaktır.

Yan tarafta (Şekil 28) Sayfa 50’de konu dâhilinde yerleştirilmiş olan öğrenci mektubu yan tarafta yer almaktadır. Mektupta verilen bilgiler değerlendirildiğinde “Anadolu Medeniyetleri Müzesi” ile ilgili bilgiler verilirken hem Anadolu hem Mezopotamya Uygarlıklarına değinilmesi bilgi hatasını gözler önüne sermiştir. Bu hata mektubun sayfadan çıkarılması veya hatalı cümlenin yeniden kurulması ile (Mezopotamya uygarlıkları kısmı çıkarılarak yeniden yazılması) oluşturulmalıdır.

25.05.2009

Sevgili öğretmenim, bugün gerçekten çok güzel geçti. Çünkü, okulumuzca gelen uzmanlardan Anadolu ve Mezopotamya’da birlece yıl önce yaşamış uygarlıklar hakkında bilgi edindik. Ayrıca onların bıraktığı tarihi eserlere gördük. İnsan, kendinden birlece yıl önce bu topraklarda yaşamış toplumların böyle büyük uygarlıklar kurmasına hem düşüyor hem de hayran oluyor. Bu uygarlıklardan bize kalan eserlerin bugün sadece fotoğraflarını gördük. Bu tarihi eserlerin çoğu Ankara’daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde var. Babamla konuştum. Yaz tatilinde beni Ankara’ya götüreceksin. Böylece hem tarihi eserleri hem de Ata’mızın yaşadığı Anıtkabir’i görebileceğim. Simdiden o günü sabırsızlıkla bekliyorum.

Şekil 29: Sayfa 50’deki Mektup Sayfası

Şekil 30: Sayfa 50’de Bahsedilen İvriz Kabartması ve Gerçeği

Sayfa 50’nin sağ alt köşesinde bulunan görsel (Şekil 30) ise “İvriz kabartması” değildir. Hitit Boğazköy (Hattuşaş)’da bulunan Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı’ndaki “On İki Tanrı Alayı” isimli kabartmadır. Görselin; sol tarafı “İvriz Kabartması” olduğu iddia edilen “On İki Tanrı Alayı”dır, sağ tarafı “İvriz Kabartması”dır.

Şekil 31: Sayfa 51'deki Frig Din Adamı

Sayfa 51'de (Şekil 31) Friglerin dini inançlarından bahsedilirken Hititler gibi çok tanrılı bir inanç sistemleri olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca din adamı olarak verilen görsel Kibele (tanrıça)'dır. Hatayı gidermek için görselin yerine Boğazköy-Kibele Heykeli yerleştirmek faydalı olacaktır.

Şekil 32: Sayfa 55'teki Babil Kulesi

Yan tarafta sayfa 55'teki (Şekil 32) efsanevi Babil kulesi görseli verilmiştir. Gerçekten var olmayan bir yapının çizim şeklindeki görselinin bulunması hatalı öğrenme oluşturacağından sayfadan kaldırılmalıdır.

Araştırma kapsamında incelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitabı içeriğindeki Eski Çağ Tarihi konuları (sayfa 45-55 arası) sayfa bakımından tek tek incelenmiştir. Bu sayfalar görsel açıdan değerlendirilmiştir. Hatalı görseller tespit edilmiş ve alternatifleri öğrenci kullanımına sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Ahonen, S. (2006). Historical Consciousness: A Viable Paradigm For History Education?. *Journal of Curriculum Studie.s* <https://doi.org/10.1080/00220270500158681>.
- Aktan, S., Ve Saylan, N. (2013). Bir Öğretim Alanı'nın Doğuşu: ABD'de Sosyal Bilgilerin Gelişimi (1893-1916) The Birth of An Academic Discipline: An Analysis of the Development of Social Studies as An Instructional Field: 1893-1916. *Journal of Social Studies Education Research*, 4(2), 55–78. <http://dergipark.gov.tr/jsser/issue/19101/202700>
- Akurgal, E. (1959). Urartu Medeniyeti. *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*, Türk Tarih Kurumu.
- Akurgal, E. (1995). Hatti Ve Hitit Uygarlıkları. *Net Turistik Yayıncılık A.Ş.*
- Algan, E. & Ongar, İ. (1927). Kral Midas'ın Ülkesi Frigya. *Esbank Kültür Yayınları*.
- Altun, A., Doğan, Y., & Uzun, E. (2011). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı*. MEB.
- Altunok, M. (2019). Hititler : Boğazköy ' Den Yükselen Bir Yönetim Güneşi. *The Academic Elegance*, Tarihinde 21 Kasım 2022, adresinden erişildi <https://orcid.org/0000-0003-3945-685X>.
- Antonio, M.N.,(2022).Using Ancient Human Genomes To Uncover Temporal And. <https://purl.stanford.edu/mh284nm0248>.
- Aslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları The First Course Books of Turkish Republic. *Education and Science*, 35(158), 158.
- Bağdere, K. (2021). Eski Anadolu Ve Eski Mezopotamya'Da Tanrıça Kültleri, *ProQuest Dissertations & Theses Global - ProQuest*. Tarihinde 02 Kasım 2022, adresinden erişildi <https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/2606872045/7C90B24169F54180PQ/1?aaccountid=159111>.
- Beals, R. L., Hoijer, H., & Erginer, G. (1991). Antropolojinin Konusu Ve Alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 009–034. https://doi.org/10.1501/dtcfder_0000001124
- Bozgöz, A. (2017). Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde İlkçağ Tarihi Konularından Kadeş Antlaşmasının Barış Eğitimi Kapsamında ve Öğrenci Görüşlerine Göre

Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi - ProQuest Dissertations & Theses Global - ProQuest*. (n.d.). Retrieved November 3, 2022, from <https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/2606902866/596F05A8CA804A0BPQ/2?accountid=159111>.

- Cahill, N.D. (2010). Lidyalılar Ve Dünyaları. *Yapıkkredi Kültür Ve Sanat Yayıncılık*.
- Cemil Bülbül. (2009). Eski Anadolu Tarihinde Frigler.
- Çambel, H. (1974). The Southeast Anatolian Prehistoric Project And Its Significance For Culture History. *Belleten*, 151, 361–377.
- Çetin, K. (2003). Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Tarihsel Süreci. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1–2(2), 163–185.
- Çivgin, İ. (2020). *Kuzey Mezopotamya Ve Kuzey Levant'ta "Halaf Dönemi" (Mö 6100-5300/5100): Maddi Kültür, Geçim Ekonomisi Ve Kültürel Temas "Halaf Period" (6100-5300/5100 Bc) In Northern Mesopotamia And The Northern Levant: Material Culture, Subsistence Economy And Cross-Cultural Encounters*. <https://doi.org/10.13113/CEDRUS.202001>.
- Clark, G. (1966). Prehistory and Human Behavior. *Author Source: Proceedings of the American Philosophical Society, Vol. 110, No. 2, Archaeology: Horizons New and Old (Apr. 22, 1966), pp. 91-99 Published by: American Philosophical Society St. 110(2), 91–99*.
- Daşcıoğlu, K., ve Şimşek, S. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı*, 111–121. http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL_BILGILER_OGRETIM_PROGRAMI.pdf
- Demir, F. B., ve Haçat, S. O. (2018a). Sosyal Bilim Disiplinlerine Göre 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 2(2), 27–56.
- Demir, F. B., ve Haçat, S. O. (2018b). Sosyal Bilim Disiplinlerine Göre 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), 27–56.
- Doğan, Y. ve Torun F. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Nereye Doğru Gidiyor?. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2).

- Ekiçi, M. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Epistemolojik İnançları İle Öğretim Stilleri Arasındaki İlişki. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Engin, A. (1968). Sümer Türkleri. *Atatürkçülük Kültür Yayınları*, (Sayı 17).
- Erdan, E. (2018). Frig Kültür ve Uygarlığı. *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.
- Ertürk, M. ve Güler, E. (2017). 5 . 6 . Ve 7 . Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi (Muğla İli Örneği). *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 64–76.
- Gee, H. (2021). The End of Prehistory. *Natural History*.
- Grever, M., ve Adriaansen, R. J. (2019). Historical Consciousness: The Enigma Of Different Paradigms. *Journal of Curriculum Studies*, 51(6), 814–830. <https://doi.org/10.1080/00220272.2019.1652937>.
- Grinsell, S. (2017). Evidence and meaning: a theory of historical studies.: By Jörn Rüsen, *Transl...:EBSCOhost*. Retrieved November 19, 2022, from <https://5787f617f6a2a07a38b06a1451151584f49aada1.vetisonline.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=31&sid=af8db405-9f6f-4601-85cb-a218dbb73c18%40redis>
- Gökçek, İ. G. (2015). Asurlular. *Bilgin Kültür Sanat Yayınları*.
- Harmattan, L. (2000). Knowing, Teaching, and Learning History (*Book Review*): *EBSCOhost*. Retrieved November 19, 2022, from <https://5787f617f6a2a07a38b06a1451151584f49aada1.vetisonline.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=af8db405-9f6f-4601-85cb-a218dbb73c18%40redis>
- Ingold, T. (2021). Posthuman Prehistory. *Nature and Culture*, 16(1), 83–103. <https://doi.org/10.3167/nc.2020.160106>.
- Kajon, J. (2021). *The Integration of Primary Source Learning to Affect Student Motivation and Mastery of Content in 6*. Running Head: Primary Source Learning Advisor: Joanne Jasmine, Ed. D.
- Karaboğa, B (2021). Demir Çağı'nda Anadolu'da Ay Tanrısı - *ProQuest Dissertations & Theses Global - ProQuest*. (n.d.). Retrieved November 2, 2022, from <https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/2634870527/7C90B24169F54180PQ/2?accountid=159111>
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Sosyal Hizmet E-Dergi*, 62–80.

- Karauğuz, G. (2017). Adem'in Çocukları Çivi Yazılı Kaynaklar, Tevrat, İnciller ve Kur'an'a Göre. *Çizgi Kitabevi*.
- Karauğuz, G., ve Özkaral, T. C. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki Eskiçağ Tarihine İlişkin Öğelerin İncelenmesi Türkiye, Çek Cumhuriyeti, İngiltere, İrlanda Cumhuriyeti, Singapur Ve Abd New Jersey Örneği). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1534–1553. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.18.39790-444633>.
- Koroğlu, K. (2015). Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıçtan Perslere Kadar. *İletişim Yayınları*.
- Linden, M.V. (2022). Toward A Clearer View Into Human Prehistory.: *EBSCOhost*. (n.d.). Retrieved December 13, 2022, from <https://5787f617f6a2a07a38b06a1451151584f49aada1.vetisonline.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d950436c-3fa8-4bff-8ab1-b5909c7c28d4%40redis>
- Mccrory, V.K. (2008). Social Studies Educators' Perceptions Of And Beliefs About The Inclusion Of Religion In Textbooks - *ProQuest Dissertations & Theses Global - ProQuest*. Retrieved December 13, 2022, from <https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/304597995/AB193C71D6194A8CPQ/2?accountid=159111>
- Mehonikj, E. (2018). Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Eskiçağ Tarihi Konularının Makedonya'daki Tarih Ders Kitabı İle Karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Mutlu, G. (2018). Anadolu'da Orta ve Son Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 71–101. <https://doi.org/10.22466/acusbd.473599>.
- Öcal, A., & Yiğittir, S. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kırıkkale Örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 51–61.
- Özbek, M. (2003). Değirmen-tepe (Kalkolitik Çağ) Bebeklerinde İlginç Bir Adet: Baş Dağlaması. *Belleten*, 67(249), 369–382. <https://doi.org/10.37879/BELLETEN.2003.369>.
- Özden, Z., ve Karamustafaoğlu, O. (2016). Eğitimde Araştırma Yöntemleri. <https://doi.org/10.14527/9786052417867>
- Özkan, U.B. (2021). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi — E-kitap — Turcademy*. (n.d.). Retrieved November 15, 2022, from

<https://a5c9067fb5de95ba1294b544b3b0d04c29bc1f2f.vetisonline.com/tr/kitap/egitim-bilimleri-arastirmalari-icin-dokuman-inceleme-yontemi-9786052417232>

Öztaşkın, B. & Üngör, İ. (2013). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eski Çağ Tarihi Konusu Ve Bilincinin Bilimsel İçerik Bakımından Değerlendirilmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi Cilt: 4 Sayı:3, Ss. 1-26.*

Özkan, K. (2000). Atatürk ve Hititler. *Devlet Oluyorlar.*

Özkan, K. (2001). Atatürk ve Hititler-Hukuk Sistemi. *İçinde Aleviler (C. 2).*

Özkan, K. (2023a). Atatürk ve Hititler. *Devlet Yönetimi ve Ordu.*

Özkan, K. (2023b). Atatürk ve Hititler. *Hitit Kentleri ve Mimari.*

Özkan, K. (2023c). Atatürk ve Hititler. *Hititler.*

Özkan, K. (2023d). Atatürk ve Hititler. *Hititlerde Ölüm.*

Özkan, K. (2023e). Atatürk ve Hititler. *Kargaşa Dönemi.*

Özkan, K. (2023f). Atatürk ve Hititler. *Aile, Toplum ve Hitit Ekonomisi.*

Özkan, K. (2023g). Atatürk ve Hititler. *Hititlerde Din.*

Özkan, K. (2023h). Atatürk ve Hititler. *Hititlerde Sanat.*

Özkan, K. (2023i). Atatürk ve Hititler. *Mısır ile Yüzleşme Kadeş Anlaşması.*

Özkan, K. (2023j). Atatürk ve Hititler. *Tıp, Kehanet, Falcılık ve Büyü.*

Peet, H. (1993). V. The End Of Prehistory And The First Human. *Political Geography*, 12(1), 91–95.

Prangma, M. E. (2009). Concrete And Abstract Visualizations İn History Learning Tasks. *British Journal of Educational Psychology*, 79(2), 371–387. <https://doi.org/10.1348/000709908X379341>.

Rantala, J. (2022). The Significance Of Family Reminiscing For Children’s Historical Consciousness. *Memory Studies*, 15(5), 1142–1158. <https://doi.org/10.1177/17506980211049892>.

- Reeves, L.C. (2003). Aegean and Anatolian Bronze Age metal vessels: A social perspective - *ProQuest Dissertations & Theses Global - ProQuest*. Retrieved December 13, 2022, <https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/1778675537/3CDC0939EF284CDCPQ/10?accountid=159111>
- Reisman, A. (2012). Reading Like a Historian: A Document-Based History Curriculum Intervention in Urban High Schools. *Cognition and Instruction*, 30(1), 86–112. <https://doi.org/10.1080/07370008.2011.634081>.
- Salvini, M. (2006). Urartu Tarihi ve Kültürü. *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.
- Seixas, P. (2017). A Model of Historical Thinking. *Educational Philosophy and Theory*, 49(6), 593–605. <https://doi.org/10.1080/00131857.2015.1101363>.
- Sevin, V. (1991). Anadolu Arkeolojisinin ABCsi. *Simav Yayınları*, 1–95.
- Sevin, V. (1997). Anadolu Arkeolojisi Başlangıçtan Persler'e Kadar. *Der Yayınları*.
- Society, A. P. (1966). Prehistory and Human Behavior. *Author (s): Grahame Clark Source : Proceedings of the American Philosophical Society , Vol . 110 , No . 2 , Archaeology : Horizons New and Old (Apr . 22 , 1966) , pp . 91-99 Published by : American Philosophical Society St. 110(2), 91–99.*
- Sönmez, E. (2011). İlköğretim II. Kademe 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eskiçağ Tarihi Konularının İşlenmesinde Müzelerin Önemi, Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri (Sanlıurfa İl Merkezi Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*.
- Subaşı, M. & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması Case Study as a Research Method. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419–426.
- Şahin, H. (2004). Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 365–375.
- Taşkın, A. ve Şimşek, A. (2017). Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih/ Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretimi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, A., Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi, İstanbul Üniversitesi. Teaching Ancient History In Textbooks Of Republican Primary History / Social Studies. *Kastamonu Education Journal*, 25(4), 1533–1548.
- Taşkın, A. (2016). Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih/Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretiminin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/91132>.

- Topdemir, G. (2009). Felsefe Nedir ? Bilgi Nedir ? *Türk Kütüphaneciliği*, 1, 119–133.
- Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı. (1931). İçinde *İstanbul Devlet Matbaası*.
- Ülker, D. (2015). Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde İlkçağ Tarihi Konularından Hititler Konusunun Öğretilmesinde Hitit Masallarının Kullanılmasının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Yalçın, A., ve Akhan, N. E. (2019). Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarına Göre İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 12(3), 842–873. <https://doi.org/10.30831/akukeg.414578>.
- Yılmaz, A. A. (2011a). Tarih Öğretmenlerinin Eski Çağ Tarihi Ve Eski Türk Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Education Sciences*, 6(3), 2148–2156. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsaedu/issue/19819/212053>.
- Yılmaz, A. A. (2011b). Tarih Öğretmenlerinin Eski Çağ Tarihi Ve Eski Türk Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Education Sciences*, 6(3), 2148–2156. <https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsaedu/issue/19819/212053>.
- Yılmaz, K. ve Kaya, M. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih Algısı Ve Tarih Öğretimine Pedagojik Yaklaşımları. Dicle Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Weaver, M. J. O. (2002). The Landscape of History: How Historians Map The Past. *Being Right: Conservative Catholics in America, with Scott Appleby (1995), and What's Left: Liberal American Ca.* 289–291

SAYFA 46 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

İlk Çağ: Eski Taş Çağı (Paleolitik D.) (2 milyon) başlar, Kavimler Göçüne (375) kadar sürer.

Orta Çağ: Kavimler Göçüyle (375) başlar, İstanbul'un fethine (1453) kadar sürer.

Yeni Çağ: İstanbul'un fethiyle (1453) başlar, Fransız İhtilaline (1789) kadar sürer.

Yakın Çağ: Fransız İhtilaliyle (1789) başlar, günümüze kadar sürer.

Karain Mağarası

Arkadaşlar, tarihin nasıl ve niçin sınıflandırıldığını öğrendik. Şimdi, zamanda yolculuk yapmaya başlayabiliriz. Birinci durağımız, İlk Çağ.

İlk çağda var olan idrakli mahluklar²², tarım yapmayı bilmediklerinden avcılık ve toplayıcılık ile geçiniyorlardı. Doğada var olan sivri, keskin taşlarla vahşi hayvanlardan korunuyorlardı. Başlarda dağınık ve birbirlerinden uzak halde yaşıyorlar, yaşamlarını göçebe şekilde sürdürüyorlardı. Barınakları ise mağaralardı. İdrakli mahlukların mağara seçimlerinde, uygun iklim koşulları, av hayvanlarının çokluğu ve yenilenebilir bitkilerin bol olması önemli rol oynuyordu. Bir bölgede av hayvanlarının ve bitkilerin azalması ya da iklimdeki değişiklikler, idrakli mahlukların başka yerlere göç etmesine neden oluyordu. Anadolu'da tarih öncesi döneme ait önemli yerleşmelerden biri Antalya yakınlarında bulunan Karain Mağarasıdır.

²¹ Araştırma kapsamında incelenen Sayfa 45 için oluşturulan "Tarih Öncesi Ve Tarihi Devirler Tabloları" araştırmanın sonuç kısmında verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen sayfa 49 kitabın basıldığı dönem için güncelliğini koruduğundan bu sayfa için yeni bir sayfa oluşturulmamıştır.

²² İdrakli Mahluklar: Karauğuz, G.2017. *Adem'in Çocukları*. Konya. sf:62-67.

SAYFA 47 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

Çatalhöyük

İkinci durağımız M.Ö. 8.000li yıllar. İnsanlar, toprağı işlerken hayvanları evcilleştirip yerleşik hayata geçmeye başladılar. Tarımı yapılanlar arasında buğday, arpa, mercimek ve baklagiller bulunmaktadır. Evcilleştirilen ilk hayvan ise köpektir. İnsanlar hem barınmak, yaşamak hem de tarımdan ve hayvandan elde ettikleri ürünleri saklamak için düz damlı, içinde avlu ve depoları olan damdan girişli, birbirine bitişik kerpiç evler inşa ettiler. İnşa edilen evlerin duvarları onların dış düşmanlardan ve vahşi hayvanlardan korunmalarını sağlıyordu.

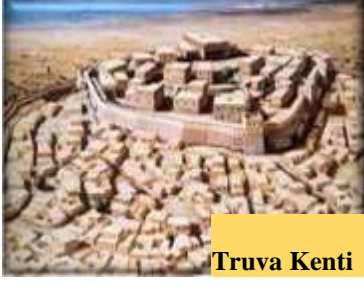
İnsanlar bu devirde topraktan kaplar ve çömlekler yapmışlardır. İlk dokumacılık faaliyetleri de bu dönemde başlamıştır. Bu dönemde

Anadolu'da görülen önemli yerler arasında; Konya-Çatalhöyük, Diyarbakır-Çayönü, Malatya-Caferhöyük, Şanlıurfa-Göbekli Tepe ve Nevali Çori bulunmaktadır.

SAYFA 48 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

Truva Kenti

Şimdiki durağımız Eski Tunç Çağı, yani M.Ö. 3000-2000 yılları arası. Bakır ve kalay karışımı ile tunç elde edildi. Megoran adı verilen yapılar da bu dönemde ortaya çıkmıştır. İlk kez çömlekçi çarkı kullanılmış aynı zamanda ilk defa depas denilen kaplar da bu dönemde kullanılmıştır. Yine bu dönemde çarkta çömlek yapımı karşımıza çıkmaktadır.

DEPAS

İDOLLER

MEGORAN

BİLGİ KUTUSU!

Çanakkale Boğazı'nın güneybatı ağzının hemen güneyinde ve Kaz Dağı'nın kuzeybatısında bulunan bir şehirdir. Homeros tarafından yazıldığı sanılan iki manzum destandan biri olan İlyada' da bahsi geçen Troya Savaşı'nın gerçekleştiği antik kenttir. Schliemann, 1871'de bulunduğu hazineleri yasal olmayan yollardan Atina'ya götürdü. Schliemann' ın ölümünden sonra Berlin'de sergilenen eserler (hazine buluntuları ve çanak çömlek gibi diğer buluntular) 2. Dünya Savaşı sonrasında, savaş ganimeti olarak Rusya'ya götürüldü. Eserler, Rusya'daki Puşkin ve St. Petersburg müzelerinde bulunuyor.

SAYFA 49 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

Bu durağımızda ise M.Ö. 1000-400 tarihleri arasına değineceğiz. Bu tarihler “Demir Çağı” olarak adlandırılmaktadır. Bu hususta en önemli sebep demir madeninin oldukça etkili bir şekilde kullanılmış olmasıdır.

Son Tunç Çağı’na damgasını vuran “Hitit İmparatorluğu” yıkılmıştır. Bunun sonucunda da Anadolu’da siyasi ve sosyal kargaşalar baş göstermiştir.

Demir madeni neredeyse tüm silah ve alet yapımında kullanılmıştır. Demir madeni oldukça ucuzlamıştır.

Demir çağında Anadolu uygarlıklarına önemli katkıları olan halklar arasında;

- Geç Hititler
- Urartular
- Frigler
- Lidyalılar bulunmaktadır.

DEMİR ÇAĞI'NDA BÜKÜLEN KILIÇLAR!!!

Demir Çağı Savaşçıları, savaşta kaybeden tarafın silahlarını topluyor ve büküyordu. Bunu üstünlük, zafer nişanesi olarak görüyorlardı.

SAYFA 50 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

HİTİTLER

İvriz Kabartması-Konya

Hititler, Anadolu'nun ilk büyük devletlerindedir. Bugünkü Orta Karadeniz sınırlarında kurulmuştur. Başkenti, çorum ili Boğazköy (Hattuşaş)'dür. Hititler krallıkla yönetiliyordu. Hitit kralları hem başyargış hem de başrahipti. Ülkede kraldan sonra en yetkili kişi Tavananna adı verilen kraliçelerdi. Hititlerde krallığın ilk yıllarında asillerden oluşan Pankuş adı verilen bir meclis vardı. Bu meclis bazen kralın yetkilerini kısıtlıyordu.

Hititler çok tanrılı bir dine inanıyorlardı. "Bin Tanrılı Toplum" olarak tanınmaktadırlar. Hititler, inandıkları tanrıların ve krallarının resimlerini kaya üzerine kabartma şeklinde yapmışlardır. Hititler, resimli yazı (hiyeroglif) ve çivi yazısı olmak üzere iki türlü yazı kullanmışlardır. Taş ve maden eserlerden yaptıkları kabartmalarda daha çok hiyeroglifi kullanırken, kil tabletler üzerinde ve kil mühürler üzerinde kralların hayatlarını anlattıkları yıllıklarda ise çivi yazısı kullanmışlardır.

On İki Tanrı Alayı-Çorum

Hititlerin ekonomileri tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Yaşadıkları toprakların doğal koşulları tarım yapmayı zorlaştırdığından topraklarını sulamak için küçük kanallar açıyorlardı. Özellikle buğday, arpa gibi hububat ve çeşitli meyveler başlıca ürünleriydi. Dağlardaki otlaklarda ise koyun ve at yetiştiriciliği yapıyorlardı. Yaşadıkları bölge maden bakımından zengin olduğundan bakır, altın ve gümüşten çeşitli eşyalar yapmışlardı.

Kadeş Antlaşması

Hititler, gelişmiş bir orduya sahiptiler. Günümüz Suriye topraklarını almak için Mısır ile yaptıkları savaş sonrasında "Kadeş Antlaşması" imzalamışlardı. Kadeş Antlaşması Eski çağ dünyasında iki süper gücün imzaladığı ilk uluslararası yazılı antlaşmadır.

Hititlerden, günümüze birçok eser kalmıştır. Özellikle pişmiş topraktan çeşitli kap kacak ve heykeller yapmışlardır. Ayrıca Hititler, süs eşyası ve takı yapımında da oldukça ustaydılar.

Kral Mühür Baskısı

SAYFA 51 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

FRİGLER

Yassihöyük

Hem dokunduğu her şeyi altına dönüştürmesi hem de eşeğe bezer kulakları ile efsanevi kralları Midas olan Frigler; İç Anadolu bölgesinde Sakarya Nehri çevresinde kurulan bir uygarlıktır. Başkenti Ankara'nın batısında Polatlı yakınlarındaki Yassihöyük (Gordion)'tür.

Coğrafi konumlarından ötürü Yunan ve Hitit medeniyetlerinin etkisi altında kalmalarına rağmen Anadolu'da özgün bir kültür oluşturmuşlardır. Friglerin, henüz tamamen çözülememiş içerisinde Slav, Yunan ve Hitit diline ait kelimelerin bulunduğu bir yazı sistemleri vardır.

ünlüdürler.

Sakarya civarına yerleşip tarım ve hayvancılık ile uğraşmışlardır. Aynı zamanda Frigler maden işçiliğinde ileri gitmişlerdir. Mimari yapılarda kullanılan kaya ve taşı işlemek için madenden çeşitli aletler yapıyorlardı. Maden işçiliğinde olduğu kadar taş işçiliğinde de ileriydiler. Bronz tabaklar, kazanlar, fibula denen çengelli iğneler, madenden giysi kemerleri ve tokalar yapmışlardı. Dokumacılıkta da ileri giden Frigler, Tapetes adı verilen halı ve kilimleri ile

Frigler de Hititler gibi çok tanrılı bir dine inanıyorlardı. İnançları içinde en tanınmış olanı is kuşkusuz Kibele adı verilen ana tanrıçaydı. Bu inanç, Anadolu'da daha önce başka kavimlerce inanılan ve Kubaba olarak bilinen ana tanrıçanın Friglere geçmiş halidir. Frigler, Kibele'ye ait kutsal yerlerin dağlarda ya da kayalıklarda olduğuna inanmaktaydılar. Anadolu'da bu amaçla yapılmış birçok tapınak kalıntısına rastlanmıştır.

Fibula

Frigler, özellikle kralları ve soylu kişileri tepe görünümündeki Tümülüsler veya kaza mezarlarına gömmüşlerdir. Frigya Tümülüslerindeki mezar odalarının ahşap yapısı ve burada ölülerle beraber gömdükleri ahşap masalar, Friglerin mobilyacılık ve ağaç işçiliğinde ileri olduklarının göstergesidir. Friglere ait en ünlü Tümülüs, kral Midas'a ait olduğu düşünülen büyük tümülüstür. Friglerin kaya mezarları ve buradaki geometrik desenler, onların taş işçiliğindeki ustalıklarını gösterir.

SAYFA 52 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

TUŞPA

Dağlık ve kayalık bir bölgede hüküm süren Urartular, taş işçiliğinde ve taştan kale yapımında çok ustalaşmışlardır. Şehirleri arasındaki bağlantıyı ise kurmuş oldukları düzenli yollarla sağlamışlardır.

Urtular, çevrelerinde bulunan madenleri çok iyi işlemiş ve maden işçiliğinde çok ileri düzeye ulaşmışlardır. İnsan ve hayvan kulplu kazanları ve madeni araç-gereçleri üretmişlerdir.

Yönetici kesim ve aileleri, büyük kale ve merkezin yakınındaki çok odalı kaya mezarlarına gömülürken sıradan halk, sosyal statülerine göre toprak altına inşa edilen oda mezarlara veya basit toprak mezarlara gömülürdü. Urartular da Hititler gibi hiyeroglif ve çivi yazısı kullanmışlardır.

URARTULAR

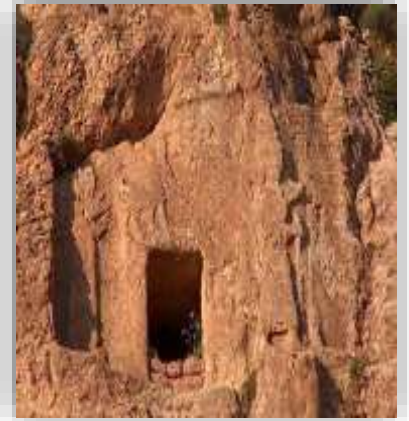
Urartular, Doğu Anadolu Bölgesinde Van merkezli Tuşpa'da kurulmuş bir uygarlıktır. Onlar da Hititler gibi çok tanrılı bir dine inanıyorlardı. Kral, ülkeyi Savaş Tanrısı Haldi adına yönetirdi.

TUŞPA

Başlıca geçim kaynaklarından birisi olan tarımı geliştirmek için Doğu Anadolu'da sulama maçlı göletler kurmuşlar, suları gelişmiş kanallarla tarlalarına taşımışlardır. Aynı zamanda hayvancılık da oldukça önemli bir faaliyetti.

Urartular, çevrelerinde bulunan

SAYFA 53 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

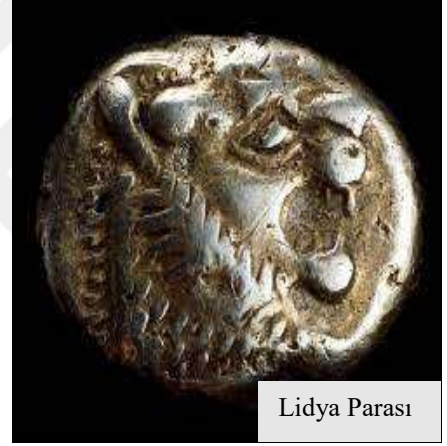
LİDYALILAR

Lidya hazinesi

Lidya, Gediz ve Menderes ırmakları arasındaki bölgede kurulmuşlardır. Başkentleri Manisa'daki Sard'dır. Lidyalılar, ticaret sayesinde zenginleşmişlerdir. Özellikle doğu ve batı arasındaki ticareti geliştirmek için Efes'ten başlayıp Sard'dan geçen ve Mezopotamya'ya kadar uzanan Kral Yolunun açılmasında etkili oldular. Böylece kısa sürede zenginleştiler. Lidyalıların tarihteki en büyük başarısı parayı ilk bulan uygarlık olmalarıdır.

Lidyalılar kısa sürede yıkılarak Pers egemenliğine girmiştir. Bunun en büyük nedeni, ordularının çeşitli kavimlerden toplanan ücretli askerlerden oluşmasıdır. Dini inançları ağırlıklı olarak diğer Anadolu uygarlıklarının etkisinde kalmış ve onlarda çok tanrılı bir inanış hâkim olmuştur. Lidyalılar da Frigler gibi krallarını ve zenginlerini Tümülüs tipi mezarlara gömmüşlerdir.

Lidya Parası

“KARUN KADAR ZENGİN OLMAK” DEYİMİ

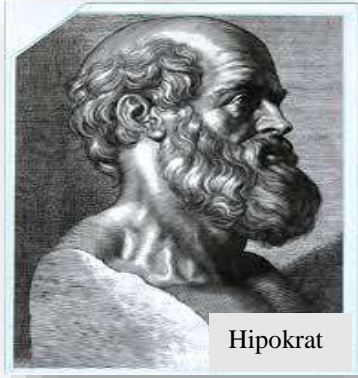

Tarihte ilk defa parayı icat eden ve bununla dünyanın her yerine ticaret yapan uygarlık Lidyalılardır. Son Lidya kralı Kroisos (Karun), ticari faaliyetlerden dolayı çok zengin olmuş. Bir söylentiye göre de Karun, Musa Peygamber zamanında yaşamış, çok zengin olmasına rağmen vergi vermediği ve fakirlere yardım etmediği için Hazreti Musa'nın bedduasına uğramış, sonunda da helak olmuş.

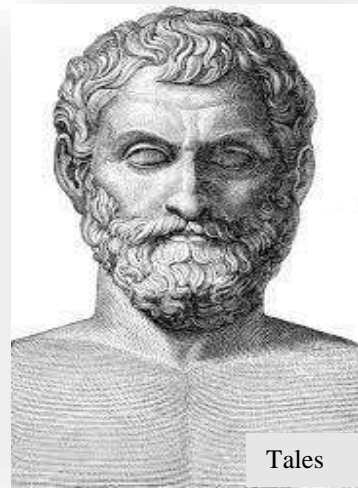
SAYFA 53 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

İYONLAR

Eski çağlarda İzmir Körfezi'nden Güllük Körfezi'ne kadar olan bölgeye “İyonya” denirdi. İyonya'nın kuzeyi farklı başka bir yunan kavmi olan “Aidoller” ve İyonya'nın güneyi başka bir yunan kavmi olan “Dorlar” tarafından iskân edilmiştir. İyonlar şehir devletleri halinde yaşamışlar, dış tehditle karşı devlet yönetimini Tiran adı verilen güçlü devlet adamlarına bırakmışlardı. İyonlar, yaşadıkları bölgenin coğrafi konumundan ötürü deniz ticaretinde çok gelişmişlerdi. Özellikle Batı Anadolu'nun ticaret yollarının sonunda yer aldıkları için oldukça zenginleşmişlerdir. Bu durum, iyonların siyasi ve sosyal yapılarını etkilemişlerdir.

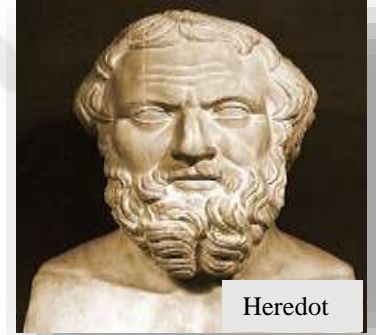
Hipokrat

Tales

İyonlar, bilim ve sanatta oldukça gelişmiş bir toplumdur. İyonların bilimde ilerlemelerinin nedeni, kendilerinden önceki uygarlıkların, dünyanın oluşumuna ait efsanelere dayanan bilgilerini reddetmeleri ve doğanın oluşumuna bilimsel bir açıklama getirmeye çalışmışlardır. İyon uygarlığının yunan uygarlığını etkilediği göz ardı edilemez bir gerçektir.

Matematikte Tales ve Pisagor, tarihte Herodot, tıpta Hipokrat, felsefede Diojen önemli İyonyalı bilim adamlarıdır. İyon edebiyatının en önemli eseri Homeros'un “İlyada ve Odyssea” Destanıdır. İyonlar pek çok tanrıya tapmışlardır.

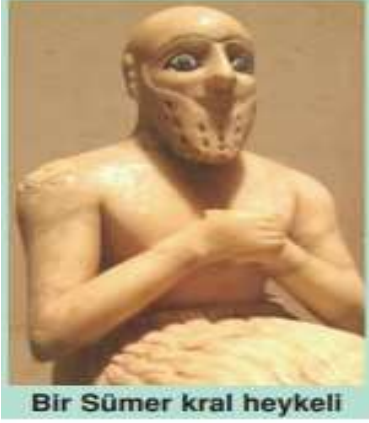
Herodot

Diojen

SAYFA 54 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

SÜMERLER

Bir Sümer kral heykeli

Sümerler, MÖ. 3500-2000 yılları arasında Mezopotamya’da kurulan ve yazıyı dünya ile buluşturan ilk uygarlıktır. Sümerlerin oluşturduğu uygarlık ve yaptıkları icatlar birçok uygarlığı etkilemiştir. Sümerler “Site” denilen şehir devletlerinden oluşuyordu. En önemli şehirleri arasında; Ur, Uruk Ve Nippur’dur. Bu şehir devletleri “Patesi” adı verilen rahip-krallar tarafından yönetilmekteydi. Sümer Devleti’nin tamamını yöneten krala ise “Lugal Kalma” denirdi. Kraldan sonra yetkili kişi ise kraliçeydi. Sümerlerde halk; özgürler ve esirler olarak iki gruba ayrılırdı.

Sümer kralları adaleti sağlamak için bazı yasalar koymuşlardı. Bu yasalar; daha sonraki kavimler tarafından da geliştirilerek kullanıldı.

Sümerler, çok tanrılı bir dine inanıyorlardı. Sümerlerin tapınaklarına “Ziggurat” adı verilirdi. Zigguratlar, yedi kattan ve üç ana bölümden oluşuyordu. İlk katlar erzak deposu, orta katlar okul ve tapınak, son katlar ise rasathane olarak kullanılıyordu. Gelişmiş bir yapı tekniğine sahip olan Sümerler; evlerini, güneşte veya fırında kurdukları kil tuğlalar ile yapıyorlardı.

ZİGGURAT

Sümerlerde halkın önemli geçim kaynağı tarımdı. Sümerler, tarımda bilimsel yöntemleri ilk uygulayan toplumlardan biridir. Mevsimlere göre ekim yapmışlar, tarımı geliştirmek için barajlar ve su kanalları inşa etmişlerdi. Çoğunlukla arpa yetiştiren Sümerliler bunun yanı sıra buğday, mercimek, bakla, üzüm gibi ürünler yetiştiriyorlar; büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriyorlardı. Tekerleği de icat eden Sümerler, bu sayede hem ulaşımı kolaylaştırmış hem de tarlaları öküzlerin çektiği sabanlarla sürmüşlerdi.

Sümerler, kötülüklerden korunmak için sihir ve büyü yapmaları gerektiğine inanmışlar, bu yüzden insanlar üzerinde etkili olduklarını düşündükleri yıldızları ve gök cisimlerini incelemişlerdir. Ayrıca astronomi olmak üzere matematik ve geometri bilimlerinin doğmasına neden olacak ilk çalışmaları yapmışlardır. Sümerler ayı 30, yılı da 360 güne ayırarak günümüzde kullanılan takvime yakın bir hesaplama yapmışlardır. Ay ve güneş tutulmasını hesaplamışlardır. Çarpma ve bölme cetvelleri yapmışlar, dairenin çevresinin 360 derece olduğunu bulmuşlardır.

Dünyada bilinen ilk yazıyı M.Ö. 3200 yılında Sümerler bulmuşlardır. Başlangıçta her varlık ve olay için bir şekil kullanarak resim yazısını oluşturan Sümerler, zamanla bunu

geliştirerek çivi yazısını oluşturmuşlardır. Sümerlerin çivi yazısını, başta Mezopotamya uygarlıkları olmak üzere pek çok uygarlık değişik biçimlerde kullanmıştır. Sümerlerden günümüze birçok yazılı tablet ulaşmıştır. Bunların başlıca konuları ilahiler ve destanlardır. Sümerlerin “Tufan Menkıbesi” ve “Gılgamış Destanı” günümüze ulaşmış en ünlü eserlerinden biridir.

Sümerler, Akadlar tarafından yıkılmıştır.

GILGAMIŞ DESTANI

Ölümsüzlüğü arayan kral Gılgamış'ın öyküsüdür. Ölümsüzlüğün ve bilginin peşindeki insanı yücelterek anlatan Gılgamış Destanı, günümüze kadar gelmeyi başarmış bir destandır.

SAYFA 55 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

ASURLULAR

Bir Asur kralı kabartması

Asurlular, Dicle Nehri kıyısında kurulmuş bir uygarlıktır. MÖ 2000-620 yılları arasında hüküm süren Asurluların başkenti Ninova'dır. Asurlular, MÖ 2000 yılının başından itibaren Kayseri yöresine kadar gelerek ticaret yapmışlar ve Anadolu'da ticaret kolonileri kurmuşlardı. Böylece Mezopotamya ve Anadolu uygarlıkları arasında kültürel etkileşimi sağlamışlardı. Sümerlerden öğrendikleri çivi yazısını da Anadolu uygarlıklarına öğretmişlerdi. Asurlular, ticaret dışında tarım, hayvancılık, avcılık ve balıkçılıkla geçimlerini sağlamışlardı. Asurlular, ordularına çok önem vermişlerdi. Geliştirdikleri hızlı savaş arabaları ve iyi yetişmiş okçularıyla pek çok savaşta galip gelmişlerdi.

Asurlular, tarihteki ilk kütüphaneyi Ninova'da kurmuşlardı. Kütüphanelerinde; matematik, astronomi, tıp, din ve tarih gibi bölümler vardı. Ele geçirdikleri yerlerdeki kitaplıkları da koruyan Asurlular, buradaki önemli eserleri Asur diline çevirmişlerdi.

Çok tanrılı bir dine inanan Asurlular, büyük ölçüde Sümerlerin ve Babillerin etkisinde kalmışlardı. Heykelciliği geliştirerek tapınaklarının ve saraylarının kapılarını insan başlı aslan ya da boğa heykelleri ile koruyorlardı. Asurlularda şehir planlamacılığında gelişmişti. Planlı biçimde kurmuş oldukları kentlerde geniş caddeler vardı. Su gereksinimlerini inşa ettikleri büyük su kanallarından karşıyorlardı. Asurluları, Medler ve Babiller ortadan kaldırmıştır.

SAYFA 55 İÇİN OLUŞTURULAN ALTERNATİF SAYFA ÖRNEĞİ

BABİLLER

Babil Kulesi

Babiller, Fırat ve Dicle Nehirlerinin yakınlaştığı bir alanda Fırat Nehri kenarında kurulmuş bir uygarlıktır. Merkezî krallıkla idare edilen Babillerde halk; soylu ve kölelerden oluşuyordu. Babil'in en ünlü kralı Hammurabi'dir. Devletini bir imparatorluk hâline getiren Hammurabi, kendi adını verdiği yasalar çıkarmıştır. Çok tanrılı bir dine inanan Babiller, Sümerler ve Asurlular gibi Ziggurat adı verilen çok katlı tapınaklar inşa

etmişlerdi. Sümerler gibi astronomi üzerine çalışmalar yapmış, Güneş ve Ay tutulmalarını kaydetmişlerdi. Babiller Sümerlerin çivi yazısını kullanmışlardır.

Babiller, özellikle sanat ve mimaride çok gelişmişlerdi. Şehirlerin içinde bahçeli, duvarları kabartma resimlerle süslü saraylar yapmışlardı. Dünyanın yedi harikasından biri sayılan Babil'in Asma Bahçeleri; kemerli yapılar üzerine oturtulmuş, basamaklı piramit şeklinde yapılmıştır.

1. Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?
2. Sizce, bu uygarlıkların dünya medeniyetine katkıları neler olmuştur?